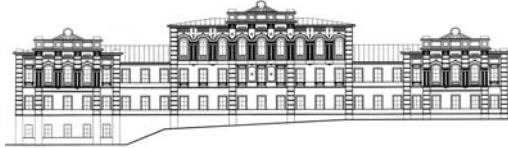

ISSN 2410-5333 (print)
ISSN 2522-1132 (online)

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна академія культури
Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine
Kharkiv State Academy of Culture

Вісник
Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Scientific Journal

За загальною редакцією А. А. Соляник
Editor-in-Chief A. A. Solianyuk

Засновано в 1999 р.
Founded in 1999.

Випуск 59
Issue 59

Харків, ХДАК, 2021
Kharkiv, KhSAC, 2021

УДК [008+316.77+378](062.552)

В 53

Засновник і видавець — Харківська державна академія культури

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради

Харківської державної академії культури (протокол № 10 від 28.05.2021).

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ №13567-2541Р від 26.12.2007 р.

Збірник увійшов до переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 лютого 2021 р. №157),
спеціальність — 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа.

Збірник поданий на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в
інформаційному ресурсі «Наукова періодика України», у реферативних базах «Україніка на-
укова» та «Джерело». Індується в наукометричних базах «WorldCat», «Index Copernicus
International», Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly
Resources (ROAD) та в пошукових системах «Google Scholar», «BASE». ХДАК є представле-
ним учасником PILA.

Founder and publisher — Kharkiv State Academy of Culture

Recommended for publication by the decision of the Academic Board
of the Kharkiv State Academy of Culture (record № 10, 28.05.2021).

Certificate of state registration of printed mass media, series KB №13567-2541P of 26.12.2007.

The journal is included in the list of scientific professional publications of Ukraine
(category «B», Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 157 of 09.02.2021),
specialty — 029 Information, library and archival business.

The journal is submitted to the portal of Vernadsky National Library of Ukraine in the Information
resource “Scientific Periodicals Ukraine”, in bibliographic databases “Ukrainika scientific” and
“Dzherelo”. Indexed in the bibliographic databases “WorldCat”, “Index Copernicus International”,
Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)
and in academic search engines “Google Scholar”, “BASE”. KhSAC is the Sponsored Member of
PILA.

Статті, подані до редакції, рецензуються членами редколегії або зовнішніми незалеж-
ними експертами. Редакція здійснює перевірку статей за допомогою онлайн-сервісу пошуку
плагіату Strikeplagiarism.com

Вебсайт збірника: <http://v-khsac.in.ua>

E-mail ред.-видавн. відділу ХДАК: rvv2000k@ukr.net

Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. / М-во
В 53 культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури ; за заг.
ред. А. А. Соляник. — Харків : ХДАК, 2021. — Вип. 59. — 140 с.

У науковому збірнику розглядаються методологічні, історичні, теоретичні, методичні
й організаційні проблеми інформаційної, бібліотечної діяльності; сучасні тенденції розвитку
інформатики й інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, працівників сфер інформаційної,
бібліотечної та архівної справи.

The scientific journal discusses the methodological, historical, theoretical, methodological
and organizational issues of information, library operation; the current trends in the development of
Informatics and Sciences of information, library and archival.

For researchers, teachers, graduate students, postdoctoral students, employees of fields of
information and information, library and archival activities.

ISSN 2410-5333 (print)

ISSN 2522-1132 (online)

УДК [008+316.77+378](062.552)

© Харківська державна академія культури, 2021

Головний редактор

Соляник А. А., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури

Заступник головного редактора

Давидова І. О., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Відповідальний секретар

Мар'їна О. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури

Редакційна колегія

Бездрабко В. В., доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв;

Білуцак Т. М., кандидат історичних наук, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка»;

Войцеховська М., доктор габілітований, Гданський університет (Польща);

Грочак Т. Ю., доктор наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського;

Коробійчук І., доктор технічних наук, професор, Варшавський політехнічний університет, Польща;

Кушнарєнко Н. М., доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури;

Лорєнз Б., доктор філософії, доцент, Університет прикладних наук у галузі державного управління і правових питань (Німеччина);

Мазур П., доктор педагогічних наук, професор, Державна вища професійна школа в Холмі (Польща);

Столяров Ю. М., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Наукового центру досліджень книжкової культури Російської академії наук, Росія;

Федушко С. С., кандидат технічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Інститут гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».

Editor-in-Chief

Solianyuk A. A., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Deputy Editor-in-Chief

Davydova I. O., Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Executive Editor

Marina O. Yu., Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Editorial Board

Bezdrabko V. V., Doctor of Historical Sciences, Professor, Kyiv National University of Culture and Art;

Bilushchak T. M., Candidate of Historical Sciences, Assistant of the Department of Social Communications and Information Activities, Lviv Polytechnic National University;

Wojciechowska M., Dr hab., Professor, University of Gdansk (Poland);

Hranchak T. Y., Doctor of Sciences in Social Communications, Senior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine;

Korobiichuk I., Prof., DSc, Politechnika Warszawska, Warsaw, Poland;

Kushnarenko N. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture;

Lorenz B., Ph.D, Associate Professor, University of Applied Sciences (Germany);

Mazur P., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, the State School of Higher Education in Chełm (Poland);

Stoliarov Yu. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Scientific Center for the Study of Book Culture of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia;

Fedushko S. S., Candidate of Technical Sciences, Associate Professor at the Social Communications and Information Activities Department of the Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University.

Зміст

Розділ 1. Теорія та історія соціальних комунікацій

Part 1. Theory and history of social communications

- В. М. Шейко (V. Sheiko)**
ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА ПОЧАТКУ
ФОРМУВАННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ В УКРАЇНІ (EDUCATIONAL ACTIVITY
OF THE OLD INTELLECTUALS AT THE BEGINNING OF THE FORMATION
OF TOTALITARIANISM IN UKRAINE)..... 7
- О. Synieokyi (О. В. Синеокий)**
THE STUDY OF SESSIONAL RECORDINGS OF 1962-1972 FROM THE BBC
RADIOARCHIVE (THE BEATLES, PINK FLOYD, DEEP PURPLE) (ВИВЧЕННЯ
СЕСІЙНИХ ЗВУКОЗАПИСІВ 1962–1972 РОКІВ З РАДІОАРХІВУ «Бі-Бі-Сі»
(«БІТЛЗ», «ПІНК ФЛОЙД», «ДІП ПАПЛ»))..... 19

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства

Part 2. Theoretical and Methodological Foundations of Book Science, Library Science and Bibliography

- А. В. Гуменчук (A. Humenchuk)**
МІЖНАРОДНІ ВИМОГИ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК
(INTERNATIONAL REQUIREMENTS FOR HARMONIZING EDUCATIONAL PROGRAMS
FOR TRAINING SPECIALISTS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE)..... 33
- Г. А. Єрмолаєва (H. Yermolayeva)**
ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СТОРИТЕЛІНГУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ
ДИСЦИПЛІН ДЛЯ БАКАЛАВРІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ
СПРАВИ (USE OF STORYTELLING METHOD IN THE PROCESS OF TEACHING
PROFESSIONAL DISCIPLINES FOR BACHELORS OF INFORMATION,
LIBRARY AND ARCHIVE SCIENCE) 44
- М. Shlenova (М. Г. Шленьова)**
GAMIFICATION AS A TOOL FOR INCREASING THE LEARNING EFFICIENCY
OF FUTURE LIBRARIANS (ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ БІБЛІОТЕКАРІВ)..... 53
- Н. С. Тюркеджи (N. Tiurkedzhy)**
АСИСТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕЦІ: ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
(ASSISTIVE TECHNOLOGIES IN THE LIBRARY: WORLD RESEARCH TRENDS)..... 59
- О. В. Куц (O. Kuts)**
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ МЕРЕЖИ МЕДИЧНИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (THE UKRAINIAN MEDICAL LIBRARIES NETWORK DIGITAL
SERVICES DEVELOPMENT STRATEGY) 67

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології

Part 3. Applied Communication Technologies

- S. Fedushko (С. С. Федушко)**
Yu. Sierov (Ю. О. Серов)
COMPARATIVE ANALYSIS OF VIRTUAL EXHIBITIONS OF MEDICAL MUSEUMS
IN UKRAINE AND ABROAD (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСПОЗИЦІЙ
У МЕДИЧНИХ МУЗЕЯХ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ) 81
- С. С. Ростовцев (S. Rostovtsev)**
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КВЕСТ-ЕКСКУРСІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО МЕТОДУ
НАДАННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ (THEORETICAL FUNDAMENTALS OF QUEST
EXCURSIONS AS AN INNOVATIVE METHOD OF PROVIDING EXCURSION SERVICES) 93

М. М. Зайцева (M. Zaitseva) Г. В. Пшинка (H. Pshynka) СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ОБ'ЄКТ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (SOCIAL MEDIA AS AN OBJECT OF MARKETING RESEARCHES).....	102
Т. М. Білушак (T. Bilushchak) О. В. Марковець (O. Markovets) І. М. Штохман (I. Shtokhman) ІНФОРМАЦІЙНО-РЕЄСТРАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЛОВОДИХ ПРОЦЕСІВ УСТАНОВИ (INFORMATION AND REGISTRATION TOOL FOR OPTIMIZATION OF RECORD MANAGEMENT PROCESSES OF THE INSTITUTION)	114

Розділ 4. Рецензії

Part 4. Reviews

Ю. М. Столяров (Yu. Stoliarov) ПРО КОРИСТЬ ТОКСИЧНОЇ СТАТТІ Д. А. ЕЛЬЯШЕВИЧА «КНИГОЗНАВСТВО: ЖИТТЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ» (ABOUT THE BENEFITS OF A TOXIC ARTICLE BY D. A. ELIASHEVICH "BOOK STUDIES: LIFE AFTER DEATH")	129
--	-----

Розділ 1. Теорія та історія соціальних комунікацій

Part 1. Theory and history of social communications

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.01¹

УДК 94:316.343-057.85:374.7]:321.64](477)(045)

В. М. Шейко

доктор історичних наук, професор, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

rector-2@ic.ac.kharkov.ua

http://orcid.org/0000-0002-3532-7439

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НА ПОЧАТКУ ФОРМУВАННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

Аналізуються проблеми просвітницької діяльності старої інтелігенції на початку формування тоталітаризму в Україні. Показано, як у період громадянської війни, інтервенції, Української революції 1917–1921 рр., в умовах становлення режиму, регламентуючого всі сфери життя суспільства і людини, стара інтелігенція продовжувала свою подвижницьку культурно-просвітницьку діяльність серед широких мас населення. Водночас радянський режим робив усе, щоби використати просвітницьку місію інтелігенції для її залучення на свою сторону і використання для створення омріяного більшовицьким режимом «раю».

Ключові слова: *стара інтелігенція, просвітницька діяльність, культурно-освітня робота, більшовицький режим в Україні, радянська влада, формування тоталітаризму в Україні, Українська революція в Україні.*

V. Sheiko

Doctor of Historical Sciences, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

EDUCATIONAL ACTIVITY OF THE OLD INTELLECTUALS AT THE BEGINNING OF THE FORMATION OF TOTALITARIANISM IN UKRAINE

Problem statement. The study of problems related to the old domestic intellectuals, which acquired education, upbringing and practical experience before the Bolshevik occupation of Ukraine, continue to be relevant today. Because the historical circumstances of 100 years ago in many ways resemble the situation and events in Ukraine today. That is why it is important to re-analyze the selected issues in order to come to convincing conclusions for making promising fateful decisions for modern Ukraine and its future.

In the course of scientific research, the author took into account the conditions under which the cultural and educational activities of the old intellectuals of Ukraine took place — mainly between 1917–1925. It was the period of civil war

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

in Ukraine, when the presence of the figure of the leader, dictatorship and terror, forced mobilizations of the population and especially of the old intellectuals, which were supplemented by the death sentence without charge or trial of those who disagree with the ruling regime. All this testified to the fact that a totalitarian system of state and political power was gradually formed in Ukraine, which led to the death of almost all the old intellectuals, which the Bolshevik regime turned to its advantage, shot down, tortured in prisons and camps, or forced to emigrate.

It should be noted that a detailed historiographical analysis of the available literature on the old intellectuals and government was conducted by the author in his monograph (Sheiko, 2020, pp. 8–87). This analysis testifies to the relevance of this topic and that it is still poorly studied.

The methodology of this study are culturological principles and methods of analysis of problems related to the cultural and educational activities of the old intellectuals during the Ukrainian revolution of 1917–1921 and the formation of the totalitarian system in Ukraine.

The result of this scientific research is a culturological analysis of the problems of educational activities of the old intellectuals of Ukraine under the conditions of the civil war, the Ukrainian revolution and the formation of the totalitarian system.

The scientific topicality of this scientific research is that with the help of culturological methodology it was possible to highlight the role of the old intellectuals in mass cultural and educational activities among the population in the difficult and brutal conditions of the civil war, revolution and totalitarianism that had begun to form.

The practical significance of this article is that its results can be used in further researches on selected topic. At the same time, the scientific results of this study can serve as material in the process of preparing scientific and methodological documentation for humanities courses.

Keywords: *old intellectuals, educational activity, cultural and educational work, Bolshevik regime in Ukraine, Soviet power, formation of totalitarianism in Ukraine, Ukrainian revolution in Ukraine.*

Виклад основного матеріалу дослідження. Після Жовтневого перевороту 1917 р. та більшовицької окупації України нова влада поставила за мету завоювати на свою сторону стару інтелігенцію, яка володіла всіма знаннями, уміннями і духовними цінностями. За догматами ортодоксальних марксистів радянської Росії стару інтелігенцію необхідно було примусово залучити до співпраці і «використати» для створення так званого соціалістичного суспільства. Потім планувалось, по мірі формування своєї, переважно із робочих і селян, інтелігенції, позбутись будь-яким шляхом від старої інтелігенції як від непотрібного соціального «буржуазного» тягаря, що й було здійснено – наприкінці 30-х рр. ХХ ст. стара інтелігенція фактично перестала існувати.

На шляху т. зв. перевиховання старої інтелігенції більшовицька влада в Україні надавала важливого значення просвітницькій діяльності серед старої інтелігенції, особливо серед робітничо-селянських мас, які

все ще переважно залишалися малописьменними або зовсім неграмотними. З іншого боку, стара інтелігенція завжди за своїм покликом вела просвітницьку роботу серед населення за будь-якої влади, убаचाючи в цьому одну з пріоритетних іманентних для неї суспільних функцій. Інша справа, що більшовицька влада силоміць нав'язувала політичне забарвлення культурно-просвітницькій роботі інтелігенції серед робітничо-селянських мас, що викликало, як правило, певний супротив старої інтелігенції.

Останнє пояснювалося тим, що більшовицький режим під час т. зв. ідеологічного перевиховання старої інтелігенції на основі комуністичних догм надавав важливого значення її залученню в суспільно-політичне життя через активізацію культурно-освітньої її діяльності. Слід нагадати, що до більшовицького перевороту вона називалася ще по-старому — позашкільна освіта. «Позашкільна освіта, — підкреслював В. Ленін, — важлива для перебудови усього життя» (Ленін, 1973, Т. 37, с. 441).

На важливість культурно-освітньої діяльності в процесі завоювання на свою сторону старої інтелігенції радянський уряд і більшовицька партія наголошували неодноразово. Так, про це йшлося в рішеннях VIII з'їзду РКП(б), зокрема в резолюції «Про політичну пропаганду і культурно-освітню роботу на селі» (1979, с. 79–81, 80–83); у зверненні Наркомосу УРСР в 1920 р. до працівників культурного фронту; в циркулярі ЦК КП(б)У від травня 1921 р. до усіх парторганізацій «Про залучення і використання спеціалістів» (О привлечении и использовании специалистов, 1921, с. 24) та ін. У них, як правило, містився заклик до старої інтелігенції взяти активну участь у «будівництві» нового суспільства, нової культури. Водночас підкреслювалась важлива роль культурно-освітньої роботи у вирішенні цих питань (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, од. зб. 937, арк. 197).

Однак «систематична культурно-освітня робота Наркомосу, — підкреслювалося у звіті Наркомату освіти УРСР за 1924/25 роки, — почалася тільки в 1920 році, після остаточного закріплення радянської влади... 1920–23 роки були для просвітництва УРСР важким періодом боротьби за існування» (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, од. зб. 2, арк. 7, 8). І це було зрозуміло, адже, як вказувалося на V конференції КП(б)У в листопаді 1920 р., «... господарський розпад ніде не досягав таких величезних розмірів як на Україні, що являлось тут результатом нечувано частих змін влад, величезної жорстокості громадянської війни і ряду інших причин» (П'ята конференція КП(б)У, 1958, с. 75–76).

Особливо активно вів культурно-освітницьку роботу наймасовіший прошарок інтелігенції — учительство, яке за часів Української революції

1917–1921 рр. пройшло тяжку школу випробувань, передусім сільське вчительство. Українські педагоги в боротьбі за національну школу підтримали, як відомо, уряд гетьмана, з іншого боку, вони виступили проти освітньої політики А. Денікіна та інших урядів, які так часто мінялися в Україні. Однак учительство не влаштувала і політика радянського режиму в тій же освітній галузі, хоча педагоги в основній масі і вимушені були формально погодитись на професійну співпрацю з різними режимами, зокрема і радянським. Адже вчительство мало працювати, щоби продовжити своє існування. І дійсно, під час Української революції та громадянської війни в Україні педагоги перебували на межі голодного виживання (Шейко, 2020, с. 246–248).

Про активну просвітницьку діяльність учительства свідчить і той факт, що наприкінці 1921 р. в Україні діяло 25 тис. політико-освітніх закладів. Зауважимо, що за ініціативи радянської влади всі культурно-освітні заклади іменувалися політико-освітніми. Проте основна маса вчительства, особливо сільського, не була на той час навіть формально на стороні більшовицького режиму в Україні.

Педагоги в часи Української революції 1917–1921 рр. здійснювали просвітницьку і загалом культурно-освітню роботу під гаслами «чистого» культурництва, аж ніяк не пов'язаного з політикою. З іншого боку, «Позашкільна освіта дорослих, — підкреслював відомий радянський керманіч освіти (на той час — жовтень 1920 р. — завідувач губернським відділом народної освіти в Одесі) Я. П. Ряппо, — мала із інтелігентського академізму переформатуватися в політичну освіту мас» (ЦДАВО України, ф. 29, оп. 7, од. зб. 79, арк. 672–зв.). До речі, та ж інтелігенція Одеської губернії, і передусім учительство, на той час активізували свою просвітницьку діяльність, і їй вдалося тільки з 13 по 18 серпня 1920 р. провести, наприклад, 167 лекцій для населення (Шейко, 2020, с. 265).

Культурно-освітня діяльність інтелігенції серед населення України здійснювалась переважно через профспілкові організації та заклади. Важливу роль у цьому разі відігравав Союз робітників освіти і культури, який у 1923 р. налічував 12 226 осіб (ЦДАГО України, ф. 2708, оп. 2, од. зб. 2, арк. 71). У це профспілкове об'єднання, до речі, входила і художня інтелігенція, яка вела найактивнішу культурно-освітню діяльність і яка концентрувалась навколо Будинків робітників освіти і мистецтв (пізніше Будинків освіти), Будинків учених, червоних кутків тощо. Будинки робітників освіти і мистецтв почали створюватися за постановою Раднаркому УРСР від 13 березня 1922 р. (Про будинки робітників освіти і мистецтва, 1922, Ч. 12, Ст. 203) і до середини 1923 р. їх в Україні налічувалось 36 (ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 22, 57). А в Харкові створено Центральний будинок робітників освіти і мистецтв (Про будинки робітників освіти і мистецтва, 1922, Ч. 12, Ст. 203).

На той же час найпоширенішими формами культурно-освітньої діяльності, зокрема серед художньої інтелігенції, у центральному і губерньських Будинках робітників освіти і мистецтва організовано гуртки політграмоти й художньої самодіяльності, вечори, присвячені важливим історичним, суспільно-політичним подіям, ювілейним датам життя відомих представників літератури і мистецтва. Так, наприклад, у Харківському Будинку робітників освіти і мистецтва у листопаді 1923 р. проведено вечір, присвячений Л. М. Толстому. На вечорі, який зібрав більше 300 осіб, з доповідями виступили декілька професорів, які займалися науковими розвідками творчості видатного письменника. До того ж, на вечорі виступив з концертом уже відомий на той час ансамбль ім. В. В. Андрєєва. Загалом у листопаді-грудні 1923 р. Харківський Будинок робітників освіти і мистецтва організував і провів за допомогою інтелігенції 11 вечорів мистецтв (ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 378–380).

Подібну культурно-освітню діяльність здійснювали й інші Будинки робітників освіти і мистецтв та Будинки вчених України. Так, у 1925 р. за ініціативи науково-художньої інтелігенції в Одесі організовано пролетарський університет, у якому для населення читали лекції за різними проблемами, зокрема літератури і мистецтва (ЦДАГО України, ф. 29, оп. 1, од. зб. 1268, арк. 39).

У середині 20-х рр. XX ст. культурно-освітня діяльність художньої інтелігенції відбувалась у межах Союзу робітників мистецтв, який виокремився в самостійну профспілкову організацію, що зумовило активізацію освітньої діяльності губерньських відділів Союзу. Вони об'єднували артистів, музикантів, майстрів образотворчого і кінематографічного мистецтва. Означена діяльність найяскравіше проявилася в проведенні інтелігенцією культурно-шефської роботи серед червоноармійців. Ця робота, починаючи з 1924 р., стала масовою для всіх членів означених профспілок. Так, за ініціативи художньої інтелігенції Харкова в липні-вересні 1924 р. в Будинку Червоної армії для військових частин було дано 15 спектаклів і концертів, які зібрали загалом 25-тисячну аудиторію червоноармійців (ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 28, арк. 26).

Подібну освітню діяльність провадили й інші губерньські відділи Союзу робітників мистецтва України. Донецький губерньський відділ робітників мистецтв, наприклад, який на середину 1924 р. налічував 1176 членів, здійснював культурно-освітню роботу через 96 культурно-освітніх закладів. Через ці осередки організовано гуртки політграмоти. А з травня по вересень 1924 р. дано 46 концертів і спектаклів, виділено для населення 28 тис. безплатних квитків на різноманітні видовищні заходи. До того ж, у багатьох військових частинах за допомогою художньої інтелігенції організовано гуртки художньої самодіяльності і червоні куточки

(ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 111, арк. 10–11, 15). Подібну культурно-просвітницьку роботу провадили й інші губернські відділи Союзу робітників мистецтв України. Так, наприклад, Подільський губернський відділ, зі свого боку, у травні-листопаді 1923 р. дав декілька спектаклів і концертів для червоноармійців, які зібрали більше 4000 глядачів; виділив для червоноармійців 9 700 безплатних квитків у театр, кіно і на концерти (ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 84, арк. 123–зв.).

Слід зауважити, що стара інтелігенція за допомогою культурно-освітньої діяльності брала активну участь і у зборі коштів для безробітних представників старої інтелігенції. Так, Катеринославський губернський відділ Союзу робітників мистецтв, наприклад, у жовтні-грудні 1923 р. провів 14 концертів і 15 спектаклів для збору коштів у фонд безробітних спеціалістів, завдячуючи чому кількість безробітних фахівців у губернії зменшилась (ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 111, арк. 10, 15). Той же Харківський губернський відділ робітників мистецтв у березні-жовтні 1924 р. виділив 1237 руб. для надання допомог безробітним майстрам літератури і мистецтва (ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 28, арк. 26, 57).

У системі заходів, спрямованих на «перевиховання» старої інтелігенції, більшовицький режим важливе місце надавав здійсненню культурно-освітньої діяльності і серед найстаріших спеціалістів. І центрами такої роботи планувалося зробити губернські клуби робітників мистецтв. У цьому контексті слід нагадати про показову роботу Одеського Центрального клубу робітників мистецтв, діяльність якого активізувалася в середині 20-х рр. ХХ ст. З вересня 1925 р. і по січень 1926 р. число його членів виросло з 511 до 776 осіб. За цей час у клубах прочитано більше 50 доповідей і лекцій з різних питань економіки, політики і культури, організовано 55 масових освітніх заходів. У клубі функціонували 12 гуртків, у роботі яких активно брали участь 282 представники інтелігенції. Там же, при Центральному клубі робітників мистецтв (Одеса) інтелігенцією організовано бібліотеку-читальню, яка налічувала більше 400 постійних читачів. Про розмах культурно-освітньої діяльності старої інтелігенції м. Одеси свідчить, зокрема, і зростання числа відвідувачів Центрального клубу робітників мистецтв – з 3500 у вересні 1925 р. до 7200 у січні 1926 р. (ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 442, арк. 21-зв., 23).

Як уже підкреслювалось, культурно-освітня діяльність інтелігенцією продовжувалася й після Жовтневого перевороту та окупації більшовицьким режимом України. До того ж, вона активізувалася в роки становлення тоталітаризму. Наукова інтелігенція, наприклад, вела культурно-освітню діяльність переважно через секції наукових робітників (СНР), які входили до складу Союзу робітників освіти й

культури (ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 24, арк. 2). Для посилення свого політичного впливу на науковців ЦК РКП(б) у листопаді 1923 р. зобов'язав усіх комуністів — наукових робітників долучатись до складу місцевих СНР і організовувати при них комуністичні фракції (Справочник партійного работника, 1976, с. 164).

Культурно-освітній роботі інтелігенції серед населення і веденню її серед спеціалістів, у середовищі самої інтелігенції, як уже підкреслювалось, більшовицький режим надавав пріоритетного значення в справі залучення на свою сторону старої інтелігенції. Про це свідчить, зокрема, і циркуляр ЦК КП(б)У від 7 лютого 1923 р. «Про підняття політрівня учительства і про посилення Союзу Рабосу» (О подняттии политуровня учительства и об усилении Союза Рабос, 1923). На підставі подібних циркулярів на місцях розпочалась активна культурно-політична робота серед інтелігенції при Будинках робітників освіти і Будинках учених. Вона велася, зокрема, через гуртки і курси політграмоти (ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 54, 55, 57). Подібна діяльність виконувалась і в колі науковців Всеукраїнської Академії наук (ВУАН), яка була центральним науковим закладом України (Патон, 1967, с. 97).

Співробітники ВУАН, як і основна маса науковців України, зі свого боку вели досить активну культурно-освітню діяльність серед населення. Так, за квітень-листопад 1924 р. вчені ВУАН у Києві та губернії організували 6 клубних, 4 літературних вечори, а також 3 вечори книги. На літературних вечорах, наприклад, виступали як учені ВУАН, так і професура Київської консерваторії, а на вечорах книги — учені й представники літературних об'єднань.

Про активізацію культурно-освітньої діяльності наукової інтелігенції свідчать і факти, згідно з якими колектив ВУАН, перебуваючи в скрутному матеріальному становищі, в 1924 р. ризикнув взяти на себе матеріальне і культурне шефство над загоном піонерів, дитячим Будинком і, разом з губвідділом Союзу Рабос, — над Будинком Червоної армії м. Києва (ЦДАВО України, ф. 539, оп. 3, од. зб. 1425, арк. 71-зв., 77-зв.). Якщо ж взяти до уваги, що вчені ВУАН брали активну участь у роботі осередків МОПРа, Доброхіма, товариств «Друзі дітей» та допомоги безробітнім, то стає очевидною активізація культурно-освітньої діяльності наукової інтелігенції в той період. Отже, науковці, як й інші прошарки старої інтелігенції, продовжували, як і раніше, вести активну культурно-просвітницьку діяльність серед населення. Зазначене свідчить, що стара інтелігенція, яка вимушена була заради свого виживання та реалізації своїх духовних потреб через професію йти на професійну співпрацю з будь-якою, зокрема і радянською, владою, водночас продовжувала справу служіння народу і культурно-просвітницьку діяльність.

Науковці України вели значну культурно-освітницьку діяльність і через культурно-освітні комісії, які діяли при бюро СНР. Подібна комісія при Харківській СНР, наприклад, брала шефство над клубом при Будинку Червоної армії. З листопада 1923 р. і по травень 1924 р. 12 відомих учених прочитали 24 лекції на актуальні для того часу теми. Окрім того, комісія виділила трьох осіб для надання постійної культурно-шефської допомоги серед червоноармійців, яка зокрема стосувалась самоосвіти (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 102, 111).

Окрім того, культурно-освітня комісія Харківського бюро СНР постійно надавала лекторів і доповідачів для обслуговування сільбудів, у яких за період з листопада 1924 р. по травень 1925 р. професурою прочитано 9 доповідей і лекцій, зокрема в Золочеві, Чугуєві, Охтирці тощо (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 75, 92, 93, 111).

Особливо активізувалася культурно-просвітницька робота наукової інтелігенції України після відкриття Будинків учених. Одним із перших організував свою роботу такий Будинок в Одесі, який фактично почав працювати з 1924 р. (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 29, 33). Основним завданням Будинків учених, як це декларував радянський режим, було об'єднання робітників науки і мистецтва шляхом організації в їх середовищі суспільно-політичної і культурно-освітньої роботи. Будинки вчених також мали поширювати серед населення наукові знання.

При Одеському Будинку вчених, наприклад, функціонувало спеціальне лекторське бюро, яке організовувало для населення лекції, диспути і дискусії, вечори інформації тощо (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 29, 32, 33). Загалом у 1924 р. членами Одеського Будинку вчених прочитано 84 лекції з питань різних галузей знань. Окрім цього, науковці й працівники освіти Одеси провели декілька літературно-художніх вечорів на користь учителів і тих, хто займався ліквідацією своєї неписьменності (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 34, 35-зв.).

І все ж таки найбільшим досягненням учених Одеси, як уже вказувалося, було створення в Одесі пролетарського університету (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 41, 42, 45, 51), відкритого в 1925 р. У ньому функціонувало 8 факультетів, на яких навчалось 1 600 осіб, виключно робочих. Лекції професура читала, зрозуміло, на громадських засадах (ЦДАВО України, ф. 29, оп. 1, од. зб. 1268, арк. 39).

Слід зауважити, що активну культурно-просвітницьку діяльність стара інтелігенція проводила через бібліотеки, що значно сприяло зростанню книжкових фондів. Так, фонди Всеукраїнської бібліотеки при ВУАН збільшились з 600–700 томів у 1918 р. до 1 131 124 у 1925 р. До того ж, при СНР працювали свої бібліотеки. Так, бібліотека СНР у

м. Києві збільшила свої фонди з 222 томів в 1924 р. до 1159 на початок 1925 р. (ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 126, арк. 126-зв.; ф. 539, оп. 3, од. зб. 1425, арк. 179, 657-зв.).

Значну культурно-просвітницьку роботу інтелігенція України проводила і через свої різноманітні об'єднання і товариства. Одним із них після Жовтневого перевороту було, наприклад, Харківське історико-філологічне товариство (далі ХІФТ) (1877–1919 рр.), багатогранна і плідна науково-педагогічна й культурно-освітня діяльність якого досі малодосліджена. Товариство засновано при Харківському університеті і до його складу входили й представники гуманітаристики з інших країн. Після Жовтневого перевороту члени ХІФТ залишаються активними учасниками наукової та культурно-освітньої діяльності серед населення України. Його члени читали для населення чисельні лекції в різних містах України. Тематика лекцій охоплювала питання історії українського народу, його літератури, фольклору й етнографії, мистецтва і живопису, музеєзнавства і педагогіки. За ініціативи М. Ф. Сумцова, який очолював ХІФТ з 1907 по 1919 р., товариство об'єднало всі місцеві культуротворчі сили з метою охорони пам'яток історії й культури Слобідської України (ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 258, арк. 1). А з березня 1918 р. при ХІФТ засновується Комісія по охороні пам'яток стародавності і мистецтва, до складу якої увійшло 26 відомих учених. Головою Комітету обрано професора мистецтвознавства Ф. І. Шміта (ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 1076, арк. 10). Зауважимо, що діяльність товариства і Комісії відбувалась у надзвичайно складних умовах. Адже з квітня 1918 по січень 1919 р. Харків перебував під окупацією австро-німецьких військ і своє останнє засідання ХІФТ у лютому 1919 р. не зміг провести «внаслідок низької температури в приміщенні» (ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 260, арк. 1).

Висновки. Отже, культурно-просвітницька діяльність старої інтелігенції на початку формування тоталітаризму в Україні свідчить про те, що більшовицький режим, як й інші численні режими в Україні, прагнули завоювати стару інтелігенцію на свою сторону, широко використовували всі форми культурно-освітньої діяльності як самої інтелігенції, так і ведення її в середовищі самої інтелігенції. З іншого боку, стара інтелігенція, прагнучи вижити в тих жахливих умовах, вимушена була співпрацювати з різними, зокрема і радянською, владами. Водночас слід зауважити, що стара інтелігенція, будучи відданою своїй улюбленій професійній справі, не припиняла при усіх режимах вести свою професійну діяльність, продовження якої вона знаходила і в культурно-просвітницькій діяльності, що надавало моральну змогу відчувати свою духовну місію єднання з народом.

Список посилань

- Патон, Б. С. (Ред.). (1967). *Історія Академії наук Української РСР*. (Кн. 1). Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії.
- Ленін, В. І. (1973). Промова на II нараді завідуючих позашкільними підвідділами губернських відділів народної освіти 24 січня 1919 р. *Повне зібрання творів* (Т. 37, с. 441–442). Київ.
- О поднятїи политуровня учительства и об усилении Союза Робос: циркуляр ЦК КП(б)У от 7 февраля 1923 г. (1923, февраль 10). *Коммунист*.
- О привлечении и использовании специалистов. (1921). *Известия ЦК КП(б)У*, № 1, 24.
- П'ята конференція КП(б)У, Харків, 17–22 листопада 1920 р.: резолюції. (1958). *Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій*. Інститут історії партії ЦК КП України — філіал Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. (С. 65–103). Київ.
- Про будинки робітників освіти і мистецтва: постанова Ради Народних Комісарів від 13 березня 1922 р. (1922). *Збірник постанов та розпоряджень робітничо-селянського уряду України*. (Ч. 12, Ст. 203). Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків.
- Про політичну пропаганду і культурно-освітню роботу на селі: резолюція Восьмого з'їзду РКП(б), Москва, 18–23 березня, 1919 р. (1979). *Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898–1970)*. (Т. 2, с. 79–81). Київ.
- Справочник партийного работника* (1976). Киев: Политиздат.
- ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України), ф. 29, оп. 7, од. зб. 79, арк. 672-зв.
- ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, од. зб. 2, арк. 7, 8.
- ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, од. зб. 937, арк. 197.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 126, арк. 126-зв.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 29, 32, 33.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 29, 33.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 34, 35-зв.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 197, арк. 41, 42, 45, 51.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 75, 92, 93, 111.
- ЦДАВО України, ф. 331, оп. 1, од. зб. 228, арк. 102, 111.
- ЦДАВО України, ф. 539, оп. 3, од. зб. 1425, арк. 71-зв., 77-зв.
- ЦДАВО України, ф. 539, оп. 3, од. зб. 1425, арк. 179, 657-зв.
- ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 258, арк. 1.
- ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 260, арк. 1.
- ЦДАВО України, ф. 746, оп. 1, од. зб. 1076, арк. 10.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 111, арк. 10–11, 15.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 111, арк. 10, 15.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 28, арк. 26.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 28, арк. 26, 57.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 84, арк. 123-зв.
- ЦДАВО України, ф. 2708, оп. 1, од. зб. 442, арк. 21-зв., 23.

- ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 22, 57.
 ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 54, 55, 57.
 ЦДАВО України, ф. 2717, оп. 1, од. зб. 60, арк. 378–380.
 ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України), ф. 29, оп. 1, од. зб. 1268, арк. 39.
 ЦДАГО України, ф. 2708, оп. 2, од. зб. 2, арк. 71.
 ЦДАГО України, ф. 2717, оп. 1., од. зб. 24, арк. 2.
 Шейко, В. М. (2020). *Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 рр.: монографія*. Харків: ХДАК.

References

- Paton, B. Ye. (Ed.). (1967). *History of the Academy of Sciences of the Ukrainian Radian Socialist Republic*. (Vol. 1). Kyiv: The main edition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia. [In Ukrainian].
- Lenin, V. I. (1973). Promova on the 2nd Nation of People who are influenced by the provincial gubernias of the provincial public education 24 September 1919 p. *Complete collection of works* (Vol. 37, c. 441–442). Kyiv. [In Ukrainian].
- On raising the political level of teachers and on strengthening the Robos Union: circular of the Central Committee of the CP (b) U of February 7, 1923 (1923, February 10). *Kommunist*. [In Russian].
- About attracting and using specialists. (1921). *Izvestiia TsK KP(b)U*, № 1, 24. [In Russian].
- Fifth Conference of the CP (B) U, Kharkiv, November 17–22, 1920: resolutions. (1958). *The Communist Party of Ukraine in resolutions and decisions of congresses and conferences*. Institute of Party History of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine — a branch of the Institute of Marxism-Leninism under the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union. (P. 65–103). Kyiv. [In Ukrainian].
- On the houses of workers of education and art: the resolution of the Council of People's Commissars of March 13, 1922 (1922). *Collection of resolutions and orders of the workers 'and peasants' government of Ukraine*. (Part 12, Article 203). Council of People's Commissars of the USSR, People's Commissariat of Justice of the USSR. Kharkiv. [In Ukrainian].
- On political propaganda and cultural and educational work in the countryside: Resolution of the Eighth Congress of the RCP (B), Moscow, March 18–23, 1919 (1979). *The Communist Party of the Soviet Union in the resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898–1970)*. (Vol. 2, p. 79–81). Kyiv. [In Ukrainian].
- Party Worker's Handbook* (1976). Kyiv: Politizdat. [In Russian].
- CSAHAA of Ukraine (*Central State Archive of the higher authorities and administration of Ukraine*), f. 29, s. 7, archive unit 79, p. 672 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine, f. 166, s. 7, archive unit 2, p. 7, 8. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine, f. 166, s. 7, archive unit 937, p. 197. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine, f. 331, s. 1, archive unit 126, p. 126 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine, f. 331, s. 1, archive unit 197, p. 29, 32, 33. [In Ukrainian].

- CSAHAA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 197, p. 29, 33. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 197, p. 34, 35 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 197, p. 41, 42, 45, 51. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, p. 75, 92, 93, 111. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 331, s. 1, archive unit 228, p. 102, 111. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 539, s. 3, archive unit 1425, p. 71 — reverse side, 77 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 539, s. 3, archive unit 1425, p. 179, 657 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 746, s. 1, archive unit 258, p. 1. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 746, s. 1, archive unit 260, p. 1. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 746, s. 1, archive unit 1076, p. 10. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 111, p. 10–11, 15. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 111, p. 10, 15. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 28, p. 26. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 28, p. 26, 57. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 84, p. 123 — reverse side. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2708, s. 1, archive unit 442, p. 21 — reverse side, 23. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2717, s. 1, archive unit 60, p. 22, 57. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2717, s. 1, archive unit 60, p. 54, 55, 57. [In Ukrainian].
- CSAHAA of Ukraine*, f. 2717, s. 1, archive unit 60, p. 378–380. [In Ukrainian].
- CSAPA of Ukraine (Central State Archive of Public Associations of Ukraine)*, f. 29, s. 1, archive unit 1268, p. 39. [In Ukrainian].
- CSAPA of Ukraine*, f. 2708, s. 2, archive unit 2, p. 71. [In Ukrainian].
- CSAPA of Ukraine*, f. 2717, s. 1, archive unit 24, p. 2. [In Ukrainian].
- Sheiko, V. M. (2020). *Intellectuals and government during the Ukrainian Revolution of 1917–1921: monograph*. Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 26.02.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.02¹

UDC 021.61(100):070:654.195:78

O. Synieokyi

Doctor of Social Communications, Associate Professor, Professor of the Department of Philology and Publishing, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University, Kremenchuk, Ukraine

vinyl-doc@email.ua, uss12@ukr.net

https://orcid.org/0000-0002-1419-4964

THE STUDY OF SESSIONAL RECORDINGS OF 1962–1972 FROM THE BBC RADIOARCHIVE (THE BEATLES, PINK FLOYD, DEEP PURPLE)

Due to the recent increase in research interest in phono documents, which were created specifically for radio, a documentary analysis of the creation of music programs of the British Broadcasting Corporation is provided. Particular attention is paid to an overview of the chronology of recording sessions for a number of selected bands from the BBC's archival collection (1962–1972). The role of John Peel in the creation of creative music programs within the framework of "Radio 1" was noted. The study showed that the digitalization of archival space has brought new opportunities for finding lost rarities that were at the origins of rock music. Both positive and negative trends in the restoration and use of archived musical phonograms from radio storages are noted.

Keywords: *Archives, BBC, Bootleg, DJ, John Peel Sessions, Radio 1, Rock Music, Sound Records.*

О. В. Синєокий

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри філології та видавничої справи, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м. Кременчук, Україна

ВИВЧЕННЯ СЕСІЙНИХ ЗВУКОЗАПИСІВ 1962–1972 РОКІВ З РАДІОАРХІВУ «БІ-БІ-СІ» («БІТЛЗ», «ПІНК ФЛОЙД», «ДІП ПАПЛ»)

Актуальність. Проблема відновлення, реставрації, доступу та перевидання сесій рок-музикантів ранньої доби, які спеціально створювались для радіомовників і мають відмінності з оригінальними фонодокументами, потребує наукового осмислення.

Мета статті — дослідити історичні особливості створення музичних програм «Radio 1» британської радіокомпанії «Бі-Бі-Сі» та сучасний стан цифрового перевидання реставрованих архівних радіофонограм з записами рок-музики.

Методологія. У розвідці застосовано міждисциплінарний підхід, що базується на комплексі загальнонаукових (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення) та спеціальних методів, зумовлених метою і завданнями дослідження.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Результати. Визначено повну хронологію сесійних звукозаписів «Бітлз», «Пінк Флойд», «Діп Папл» та інших гуртів з архівної колекції «Бі-Бі-Сі». Відзначено роль діджея Джона Піла у створенні креативних музичних програм на «Radio 1». Доведено, що в межах програми «Top Gear» закладено засади історичного феномену, який згодом здобув популярність як «Peel Sessions». Окреме місце приділено системному розгляду радійних бутлегерських релізів рок-гуртів.

Новизна. Стаття є першою спробою здійснення огляду архівних матеріалів із записами окремих (вибраних) музикантів за період з 1962-го по 1972 рр., які зберігаються у фонограмних сховищах радіокомпанії «Бі-Бі-Сі».

Практичне значення. Матеріали і висновки доцільно використовувати в процесах розробки сценаріїв створення спеціалізованих зібрань (колекцій) музичних фонодокументів, відновлення каталогів звукозаписів, викладання культурологічних дисциплін, а також під час визначення диджітально-правових перспектив комунікаційного розвитку архівного сегмента музичного простору.

Висновки. Дослідження засвідчило, що цифровізація архівного сегмента комунікаційного простору надала нових можливостей для пошуку втрачених раритетів, які створювалися спеціально для мовників. Ці унікальні матеріали вможливили переосмислення комунікаційних витоків рок-музики з розумінням специфіки її фіксації для радіотрансляції в 1960-х — початку 1970-х рр. Останнім часом стають доступними нові колекційні бокси з архівними фонограмами. У зв'язку з цим відзначено позитивні та негативні (контрафактні перевидання) тенденції використання архівних фонограм з радіосховищ.

Перспективи подальших розвідок. Хронологічні огляди сесійних записів «The Rolling Stones», «Led Zeppelin», «The Moody Blues», «Queen» для BBC.

Ключові слова: архіви, «Бі-Бі-Сі», бутлег, діджей, сесії Джона Піла, «Радіо 1», рок-музика, звукозаписи.

Recently, public interest in historically valuable music radio funds has been growing. The largest music collections of radio companies occupy an important place in the world's music repositories funds. The music collections of all phonograms, and in particular of radio broadcasting subjects, require not only special respect, but also careful preservation as an important phenomenon of audio culture. In general, among the works on music radio are the studies of A. Dubber, K. Garner, D. Hendy, M. Hockenbrink, R. Gjerdingen, J. Keller, P. Pignon, D. Perrott, A. Pras, D. Simonelli, T. Wall and some others. As for the consideration of the role of music in radio broadcasting, this topic is covered, as a rule, in the applied illustrative aspect. Modern authors consider radio companies' problems in conditions of changing technology of sound recording, but almost do not cover the functioning of archives and music funds of radio broadcasters. Among the young authors, O. Mazur is successfully dealing with the problem of studying the music archives of radio companies in the context of digitalization (Mazur, 2020). A separate group of scientific and practical developments are publications of a purely technical nature on specific methods of restoration and digitization of phonograms.

The relevance is due to the timeliness of scientific understanding of the problems of reconstruction, restoration and digitization of archival music radio documents.

The methodology is the application of an interdisciplinary approach based on a set of general scientific (comparison, analysis, synthesis, generalization) and special methods determined by the purpose and aims of the study. The empirical basis is materials with recordings of rock music, which are stored in BBC archives, information about which is available on the Internet and reference sources.

In the beginning. In 1922, when there was no Rock'n'Roll at all, and the digital beast had not yet swallowed the art of sound recording, swaying on the waves of the air, the first radio show was prepared by the British Broadcasting Corporation... Five years later, in July 1927, the first DJ Christopher Stone appeared on the BBC, playing a gramophone record. The scrooled records were not thrown away, they gradually piled up, and in 1936 the secretary, Marie Slocombe, was tasked with sorting and disposing of gramophone recordings of music previously played on the radio. Thus, it was then that the Air Force Sound Archive was actually founded. Until 1939, the BBC radio library had grown to 2 000 discs, and in 1944 there were already 7 000 recordings in the archive. By this time, the BBC's sound collection had been replenished with rare historical recordings dating from the late XIX century, among which there were about 200 wax rollers.

In the early 1960s, young British musicians had a very limited chance of getting into one of the rare BBC pop programs. Before getting permission to play on the radio, bands had to go through a listening procedure. After that, the musicians had to re-record tracks of limited duration at special sessions. If in the original phonogram on the disc the song gradually faded away, then on the radio the musicians were forced to invent and perform a new full-fledged, rounded ending of the composition. In a sense, all such "live performances without an audience" were unique and inimitable. Such recordings were used exclusively for on-air programming and most of these "radio versions" were not officially released (except for the so-called "bootlegging albums"). This was caused by the so-called "Needletime" — a limited time of daily sounding on the air of gramophone records with pop music. Rock music was broadcast on the radio for less than one hour a day, based on an agreement between the BBC, record companies and the Musicians' Union. By the way, during the 1960s, similar restrictions on playing records on the radio existed in almost all Western countries. Looking ahead chronologically, we note that the "Needletime" rule was finally canceled only in 1988.

In the first half of the 1960s, the promotion of music on the radio was reduced to the broadcast of singles. At this time, the English underground appeared. "Pirate" radio stations played an important role in popularizing

this trend in England. The illegal music stations were an alternative to official broadcasters. The heyday of beat music recordings by pirate radio stations dates back to 1965–1966. Finally, the governments of the coastal states — Belgium, Holland, Great Britain, despite the complications with international law (stations operated in neutral waters), covered this activity (Brewster, Broughton, 2000, p. 226). On August 15, 1967, Radio London ceased operations at 3:00 p.m., Radio 270 at 11:59 p.m., and Radio Scotland at midnight. And although Radio Carolina continued to broadcast for some time, as a result, all underground radio stations ceased to exist.

The DJs were keen to include the newest “active” bands at the time in their shows, so when the band released a new album, the musicians were promptly invited to the BBC studio to record a new session. Often, due to inadequate studio equipment, it was not even possible to complete the recording session. However, this “imitation of live radio performances” led to the formation of a large number of musical phonograms previously recorded on magnetic tape. Sometimes groups recorded songs there, which were then permanently excluded from their phonogram repertoire and remained inaccessible. After the broadcast, such discs could be removed to storage or discarded altogether (although a small proportion of such ultra-rare records still ended up on the collector’s market). Some of the radio sessions were specifically targeted for export. Transcription Services, as part of the “World Service”, produced complete programs that were broadcasted on foreign radio stations. These were full-length shows with commentary and explanations from the DJs, which were recorded on special “Transcription Discs”. The value of these records is that they differ from the “virgin” tapes of Radio 1, which lack the DJ notes. But at that time, the BBC management was not yet going to create a special archive of all such sessions: after the broadcast, the tapes were often erased for reuse, since the management considered the tapes more valuable than the music that was recorded on them. However, nevertheless, several sagacious DJs and producers, realizing the value of the musical material on these tapes, tried to keep records of even not always successful sessions. Artifacts like these are an important addition to the collections of avid music fans. Today, however, it is very difficult to find the surviving original tapes of BBC radio sessions on tape from the late 1960s and early 1970s.

THE BEATLES On The Air! Like any other band of those years that wanted to play on the BBC, THE BEATLES were forced to audition. It happened in February 1962 before “Teenager’s Turn”. And the producer of the program, Peter Pilbeam, who noted the unusualness of the new group and the “desire to play music”, wrote one word: “Yes”. This confirmed that the band’s first performance on a BBC radio station would take place on March 7, 1962. During the recording of works for radio programs, the sound

engineers could not apply additional effects, so the music sounded very lively and natural, being the essence of THE BEATLES at the height of their career. By that time, John Lennon and Paul McCartney had already begun to move from performing cover versions to writing their own hits, based on the music that was popular in their early youth. In November 1963, THE BEATLES were featured on the BBC's "The Public Ear", and outside the studio's radio market, in the real world, "She Loves You" marked the birth of Beatlemania... Between March 1962 and June 1965 THE BEATLES recorded 52 special radio broadcasts for the BBC, recording 88 songs on tape, while 36 of which were not released on records by the early 1980s (note that information circulating in various publications about the fact that there are more than 300 versions of 94 different compositions, of which 42 were not released, does not quite correspond to the real state of affairs).

In 1982, Kevin Howlett was looking through the BBC's archives for THE BEATLES, in particular the "Beatles at the Fan", and realized that this unique piece should be published. But first, in 1982 and 1988, two radio programs came out, telling about the work of THE BEATLES for the BBC. However, in negotiations on the restoration of the recordings and the release of these materials, the parties – "Apple" three of the living members of THE BEATLES and Yoko Ono, "EMI" and the BBC – managed to agree only in 1994. Howlett then took the rare radio tapes to George Martin in the studio on Abbey Road, where the great sound engineer selected and processed 58 of the 88 songs THE BEATLES played on the BBC radio station (in fact, there were only 57 songs in the archives, and Howlett borrowed the recording of the 58th composition from an enthusiast who personally recorded this track at one of the sessions).

"Strictly forbidden to publish before 11a.m. GMT on October 28, 1994: THE BEATLES release new album...". This is a phrase from a press release, which the whole world has dreamed of reading for more than a quarter of a century. The double album "The Beatles Live At the BBC" was released on CD, cassette and vinyl in November 1994. The circulation of 8 000 000 copies was sold out at lightning speed. With the release of this record, a process began that again returned the concept of "Beatlemania" to the lexicon of pop culture (Robertson, Humphries, 2004).

"Live At the BBC" demonstrates the professional growth of THE BEATLES. 76% of the songs by other artists were written between 1954 and 1959, when the guys lived in Liverpool. Half of the compositions were written by famous musicians Chuck Berry, Little Richard, Karl Perkins and others. The composition "I'll Be On Moo Way" became the only unreleased Lennon/McCartney song that was included in "Live At the BBC". In 1961, Paul wrote the song "I'll Be On Moo Way", imitating the style of Buddy Holly. The song was included in their concert repertoire, but at an audition

for Decca, THE BEATLES decided not to play it. As a result, this 1 minute 57 seconds song was presented by Billy J. Kramer, who, having recorded it with THE DAKOTAS in April 1963, released on the other side of the disc “Do You Want That Know A Secret?” Although later, in 1980, John Lennon spoke badly about “I’ll Be On Moo Way” itself. He said that this was exactly the style of pop music that he never liked, because they used hackneyed phrases, and not real feelings. Paul put it differently: “Overall, it was a very good song that was a hit on the band’s early shows”. However, thanks to the archives of the BBC radio company, “I’ll Be On Moo Way” became the first new song by Lennon and McCartney, which was released after the breakup of the group (Turner, 2011, pp. 324–325).

The unique material of “Live At The BBC” was made not only by its antique value – these recordings, which the band brought after their concerts in Liverpool and Hamburg, even before they became icons, are an important lost link in the history of rock music. The unique material of “Live At The BBC” was made not only by its antique value – these recordings, which the band brought after their concerts in Liverpool and Hamburg, even before they became icons, are an important lost link in the history of rock music. “Live At The BBC” was criticized for its oddly rough sound and muffled guitars, but everyone noted the album’s historical significance. Critic Peter Doggett, who wrote in Record Collector magazine: “THE BEATLES Live At The BBC is our only connection to music, giving Lennon, McCartney, Harrison and Starr the nerve to influence millions of people around the world” (Turner, 2011).

By the mid 1960s, pirate music stations were an alternative to the official broadcasters. Beginning in 1966, such “competition” led to the rapid spread of new pirate music in the formed wide network of underground clubs (“UFO”, “Speakeasy”, “Middle Earth” and others). In London, the main leaders of such underground music then were the groups TOMORROW, HAPSHASH & COLORED COAT and THE CRAZY WORLD OF ARTHUR BROWN... music broadcasting, but now official broadcasters. This move, based on the idiom “If you can’t beat them, lead them”, was supposed to compensate for the lack of underground among British listeners. Among these pirate DJs was John Peel – it was he, later a very famous music expert and radio commentator, who played one of the leading roles in the propaganda of “new rock music”. On September 30, 1967, the BBC established “Radio 1”, a 24-hour music station, where John Peel was invited as one of several in-house DJs. The debut episode of “Radio 1” was hosted by Tony Blackburn, who opened the song “Flowers in the Rain” by THE MOVE. John Peel initially hosted “The Perfumed Garden” on “BBC Radio 1”, a radical alternative to officialdom. There was no mainstream music, by no means – and instead of the charts, it sounded exclusively underground

in the person of TYRANNOSAURUS REX, CAPTAIN BEEFHEART, FAIRPORT CONVENTION and similar bands. Often, not individual compositions were played on the radio, but new music albums in full (or in large parts). In addition, specially for the broadcast, collections of tracks on a specific topic were edited as a whole. This was previously unthinkable on the BBC. And also, on the radio waves of the Peel's program, in-depth interviews with composers and musicians, poems of avant-garde poets sounded, articles from the so-called "street press" were read, acute issues of political and public life were frankly discussed. Often, not individual compositions were played on the radio, but new albums in full (or in large parts).

John Peel and his "Top Gear". On September 30, 1967, BBC opened "Radio 1", which began broadcasting 18 hours a day, from 5:00 to 19:30 and from 22:00 to 2:00. John Peel was invited there as one of the DJs. John Peel's radio program "Top Gear" (which he co-hosted with Pete Drummond, a former "Radio London" colleague) first aired at 2:00 a.m. on October 1, 1967 (Garner, Peel, 1993, p. 92). The first episode of John Peel's "Top Gear" radio program aired he began broadcasting on BBC Radio One with Pete Drummond, a former co-worker at Radio London. Paul announced live sessions of underground bands and immediately began to clash with the BBC leadership, but the producer of the program Berne Andrews sided with him. Soon, "Top Gear" was playing live music performed by performers who had been ordered on the radio before. By June 1968, DJ John Peel was visited by Joe Cocker, FAIRPORT CONVENTION, JETHRO TULL, Scottish performer Donovan, PINK FLOYD, DEEP PURPLE and several other musicians. It was accepted that every artist who was waiting for the first broadcast on the BBC recorded something like a trial session and this recording served as a kind of demo tape. The tape of potential radio tracks was then placed in a signed box and sent to the talent selection department, a dedicated unit of 8 reputable employees and producers of the BBC. These experts expressed their opinions on the musical material: their positive assessment allowed the newcomers to get on the air, and the negative one sent the next musical ensemble to a dead-end stop. David Bowie recalled: "After the BBC rejected him in 1965 for "hitting the wrong notes", it was John Peel who three years later gave him a second chance in his program, and with it the opportunity to take the wrong notes a life". "Top Gear" has paved the way for success for virtually all British rock stars. During the 1960s and 1970s, many iconic bands recorded on BBC radio studios, including THE ANIMALS, THE YARDBIRDS, LED ZEPPELIN, QUEEN, SWEET, SLADE, FREE, BADFINGER and many others. In addition to British musicians, there were also several American ensembles – THE DOORS, JEFFERSON AIRPLANE and GREATFUL DEAD – for some time it was quite troublesome and difficult to invite American groups to Britain. So,

one of the first American bands to record a special radio session were SLY & FAMILY STONE, playing eclectic music with a predominance of hard funk, sometimes with a touch of psychedelia. But on August 11, 1968, having arrived in London with Larry Graham, the inventor of the technique of striking the electric bass guitar, which radically expanded the tonal palette of this musical instrument, the customs officers discovered cocaine. As a result, SLY & FAMILY STONE, without appearing on the BBC and without giving a single concert, had to leave the UK (Brewster, Broughton, 2000, pp. 227–228).

PINK FLOYD: First Time On The “Radio 1”. The official release of the debut single PINK FLOYD took place on March 10, 1967 and reached number 20 in the UK charts. However, the BBC banned the broadcast of the song “Arnold Layne” from that LP. The pirate radio stations “Radio London” and “Radio Carolina”, which were not yet closed at that time, also refused to air this song. The ban was explained by vague hints in the lyrics of sexual perversion: a story about a transvestite named Arnold Lane, who at night in the light of the moon stole women’s underwear from the ropes, and then dressed in the stolen in front of the mirror. Of course, the reaction to the appearance of such an unusual character was mixed. Subsequently, John Peel included Arnold Layne in “Peelennium”, a list of compositions that represented 20th century music. Mentioned in Bruce Pollock’s 7500 Biggest Songs 1944-2000, this song marked the beginning of a new era in pop music, becoming a textbook example of British psychedelia. The composition was included in the list of the “50 best British tracks in the history” of the “Mojo” magazine (2006) and took 56th place among the “100 records that changed the world” (2007) (Mason, Dodd, 2011, p. 111). When PINK FLOYD faced obstacles on the radio, the only way out was to independently advertise and promote their record. Nonetheless, the BBC took it upon them to play “See Emily Play”, PINK FLOYD’s second single (released June 16, 1967). Two weeks later, this song moved to the 17th position in the charts. Position in the top twenty secured a “Top of the Pops” appearance. In general, on BBC Radio 1 PINK FLOYD recorded a number of extraordinary radio versions of their compositions, including “Flaming” (BBC Session, 09/25/1967), “Grantchester Meadows” (BBC Session, 05/12/1969), “Cymbaline” (BBC Session, 05/12/1969), “Green Is The Color” (BBC Session, 05/12/1969), “Careful With That Ax, Eugene” (BBC Session, 05/12/1969). And on June 20, 1969, in a special (we emphasize – non-musical) BBC thematic program dedicated to the space flight of the Omnibus 11 Apollo spacecraft, PINK FLOYD performed the song “What If It’s Just Green Cheese?”.

At the beginning of the new decade, BBC PINK FLOYD demonstrated “Embryo” (Alternative Version) (07/16/1970), and a little later made the full live version of “Dark Side of the Moon”. This archived release, recorded on

November 16, 1974 in Soundboard Recording mode, only became available in 2007 on the “BBC Archives 1974 Dark Side Live” CD with dubious legality (Harvest Records). In this edition, the great album is reproduced in its entirety from start to finish, and therefore the record is a historical monument to early conceptual music recordings for radio. Notably, here the band showcased an early version of “Shine On You Crazy Diamond” (1975), as well as very early versions of “Sheep” and «Dogs” (1977) under various titles – “Raving and Drooling” and “You Got to Be Crazy” respectively. In addition to the fully recreated radio version of “The Dark Side of the Moon” (1973), “Echoes’ from “Meddle” (1971) is played with saxophone by Richard “Dick” Parry. As an independent phonogram document, such a gramophone record was never published at all. On January 11, 1975, the recorded sessions (with the exception of Echoes) were broadcast on “BBC Radio 1” as part of the Alan Freeman program. The full recording of “Live at the Empire Pool” was not released to the public until September 26, 2011.

DEEP PURPLE: The Early Radio Sessions. On June 18, 1968, a new group, DEEP PURPLE, was invited to take part in the recording of the next program “Top Gear”. During the recording of the radio session, the group needed to set up the equipment in 45 minutes, conduct a soundcheck and perform three compositions. DEEP PURPLE has been tested. Their three songs – “Hush”, “Help” and “One More Rainy Day” – were greeted with enthusiasm with unanimous approval on the air. On June 30, 1968, the band was called back to the London headquarters of the BBC to record another session, now for a show by DJ David Simmons, a lawyer by profession with experience at Pirate Station 390. This time the musicians performed four songs: again, they played “Hush’ and “One More Rainy Day”, plus two new compositions – a bright cover version of Neil Diamond’s song “Kentucky Woman” and an explosive rehash of Ben King’s hit “It’s All Over”. Both programs aired during the first week of July.

On June 6, two days after the broadcast of the session recorded for Symonds, DEEP PURPLE gave their first concert in Great Britain (Thompson, 2004, p. 79). On January 8, 1969, the band recorded a performance for the “Top Gear” radio program. The set includes “Emmaretta”, “Wring That Neck”, as well as new remakes of “No Joe” and “It’s All Over” and a completely new composition – “No Bob-A-Roo-Bob”. The latter, under an absurd name and obscene text, hid the beginnings of what later became one of the best moments of the future album – the composition “The Painter”.

The first four tracks were aired on February 9, 1969, and again on March 23, and now there are 5 tracks. On February 11, the musicians reappeared in the studio, this time – at the call of DJ Tony Brandon – and again recorded “Emmaretta” (broadcast – 17.02.1969), “The Bird Has Flown” (broadcast – 18.02.1969), “Hush” (broadcast – 19.02.1969) and “No, Bob-A-Roo-Bob”

(broadcast – 20.02.1969). The radio version of “The Bird Has Flown” is great this time.

The start of the first full-fledged British DEEP PURPLE tour was the widely advertised BBC concert at the Radio One Club (regular club radio shows resembled some medley and always evoked excitement among the listeners). DEEP PURPLE’s recordings were still on BBC radio on March 2, March 15 and March 31, 1969. On June 24, 1969, DEEP PURPLE re-recorded several tracks for Brandon’s Radio Show – “Lalena’ (the song was played on the BBC radio on 07.01.1969), “The Painter” (broadcast – 07.03.1969) and “I’m So Glad” (broadcast – 07.04.1969).

DEEP PURPLE recorded their last show for BBC Radio on “Top Rank” with their first line-up (the so-called Mark I) on 4 July 1969 in Cardiff. The Mk II debuted on the BBC on 7 July 1969. The first song that the band created with the new line-up was “Kneel and Pray”, later reworked into “Speed King”. Inspired partly by guitarist Ritchie Blackmore’s love for Jimi Hendrix’s “Fire”, and partly by a collection of old rock ‘n’ roll records kept at vocalist Ian Gillan’s home. The song quickly debuted on the BBC (where it was immediately renamed “Ricochet”). On August 11, 1969, the band made another recording for the Symonds on Sunday program of British radio – “Ricochet” and “Bird Has Flown” went on the air on August 17, 1969. And on August 29, they recorded “Kneel and Pray’ for the Stuart Henry Show program and “Child In Time” (broadcast – 09.07.1969). Also, during October, the BBC sounded such compositions – “And The Address” (13.10.1969), “The Painter” (15.10.1969), “Child In Time” (15.10.1969), “Kneel & Pray” (16.10.1969) and “The Bird Has Flown” (17.10.1969). These rivers were recorded for the Dave Cash Show. The BBC radio show “Stuart Henry Show”, for which “Speed King”, “John’s Stew” and “Livin’ Wreck” were recorded on October 31, 1969, went on the air on November 9.

Describing his horror at the very idea of a joint concert of a hard rock band with a symphony orchestra, John Peel did not restrain himself in expressions. Nevertheless, the musicians made it clear that all the previous recordings for them are yesterday. A concert with the Royal Philharmonic Orchestra under the direction of Malcolm Arnold was performed on 24 September 1969 at the Royal Albert Hall. Everything was recorded live by British television and aired on the radio (the show was also broadcast in Denmark at the same time), and in January 1970 the LP “Concerto for Group and Orchestra” was released. However, John Peel even refused to invite DEEP PURPLE to his evening show. “To put it simply, Concerto... came out frankly awful”, Peel told journalist Paul Stump at the time. – I knew in advance that the crap would turn out... People say that in my show “Top Gear” I constantly played DEEP PURPLE records. And indeed, it is. But as soon as they muddied such nonsense with the orchestra, I immediately realized – I’ve had enough”

(Garner, Peel, 1993). He later changed the reason for his embargo a little, telling readers of his weekly Disc column: "If ... we were constantly playing TEN YEARS AFTER, ELP and DEEP PURPLE records, they would guarantee us a huge audience. However, this was not the main goal of Top Gear..." (Thompson, 2004, pp. 133). But, be that as it may, the result was the same: the paths of Peel and DEEP PURPLE parted and crossed again only once – on February 22, 1970, when he represented the musicians on a weekly radio show called "Sunday Concert" (Recorded February 19, 1970 at BBC London Studios, live recording of the event available on Deep Purple In Concert, 1980; expanded CD 1992). Throughout its long career in rock music, DEEP PURPLE staged performances with the orchestra three more times: twice in early 1970 during their European tour – in Vienna and Zurich, – and once again in August of the same year in Los Angeles "Hollywood Bowl". And then the musicians forgot about this practice for a long time. During 1970-1973 the band continued to record for music radio programs ("Radio 2 South Bank Pops", "Sounds of the Seventies", "Top of the Pops"). On May 22, 1974, the BBC recorded a full concert of DEEP PURPLE with their third lineup MkIII (with vocalist David Coverdale and singing bassist Glenn Hughes). This performance went on air and became available on "BBC In Concert" (with the exception of one piece, "Space Truckin'"), and was subsequently sold in full as an archived edition of "Live In London", EMI 1982). By the way, the final (most likely) work of DEEP PURPLE – their 21st studio release "Whoosh", which was released on August 7, 2020, received the status of "Album of the Week" on "BBC Radio 2".

MOTT THE HOOPLE Radio Sessions. Now let's take a quick look at studio recordings specially made by MOTT THE HOOPLE for broadcasting on the BBC. Such rarities do not get on the free sale and usually remain inaccessible.

The first radio session for the BBC, MOTT THE HOOPLE, was recorded on February 3, 1970 (not November 1969, as previously thought). The following tracks were aired: "Laugh at Me", "At the Crossroads" and "Thunderbuck Ram" (aired on February 21, 1970). Unfortunately, from the April 23, 1970 session, only the "Thunderbuck Ram" was found in the BBC phonogram repositories (broadcast by John Peel on May 3, 1970). On October 15, 1970, the first recording of MOTT THE HOOPLE for the radio program "In Concert" was made at the Lower Regent Street Cinema (London). The set list included "No Wheels to Ride", "Wrong Side of the River" and a lengthened version of "You Really Got Me" (broadcast from John Peel's Sunday concert on October 25, 1970). In the phylophonic environment circulates archived tape with recordings "Ohio", "No Wheels to Ride", "Rock and Roll Queen", "The Debt" and "Walkin' With A Mountain". The date on the cover of this document is May 3, 1970, but most likely this

is actually a recording of October 15, 1970 from the same show as above. Recording for “Sounds of the Seventies” took place on March 8, 1971 (aired on March 16, 1971). The sound quality of “Mad Shadows” is very poor, as it was recorded at night on AM (note that in those days “Radio 1” did not yet have its own FM frequency). To date, only “Whiskey Women” and “Original Mixed Up Kid” for “Top Gear” have survived in the BBC’s archives. These recordings were made on July 6, 1971, and aired on July 24, 1971. Little is known about this session, in which only 4 songs were recorded. The session recording of July 17, 1971 has not been preserved in the Air Force archives. However, there is an on-air recording of “Like a Rolling Stone” performed by MOTT THE HOOPLE. DJ John Peel revealed that they included this track in a session for the “Rosko Show” for nostalgic reasons (exact air date unknown). Little is also known about the band’s concert in Paris, which was recorded live on October 25, 1971 for the Sounds of the Seventies program (aired on November 4, 1971). Then there was a radio session on December 30, 1971 (broadcast – January 8, 1972). As MOTT THE HOOPLE was nearing the end of its UK tour, on October 16, 1972, the Bob Harris Show aired a session with “All the Young Dudes”. To be clear, this was not a real BBC session – in fact, it was tracks remixed from the original master tapes. Another point to note is that Ian Hunter forgot the text of the second verse of “Sweet Jane” and a BBC engineer surgically removed this passage. Later there were radio sessions by the groups as successors of the original MOTT THE HOOPLE – MOTT (October 1976) and BRITISH LIONS (May 1978). By the way, the only known FM recording of BRITISH LIONS on a monocassette is no longer in the BBC’s repositories (where it disappeared has not been established).

Ian Hunter, as a solo artist, has never specifically recorded sessions for BBC radio. However, in 1975 and 1979 his two recitals were recorded for “BBC Radio 1”, both with Mick Ronson on guitar (the 1975 show was never broadcast, but the tape remains in the archive). In early 1990, the Ian Hunter Show was aired and recorded at the Dominion Theater in London (again with Mick Ronson on guitar). This original recording is still preserved in the Air Force archives. In 1995, a CD was released titled “BBC Live In Concert”. The tracklist revealed 4 additional songs (“Once Bitten Twice Shy”, “How Much More Can I Take”, “The Loner” and “You’re Never Too Old To Hit The Big Time”), which in the original release on the radio did not sound. Finally, on the CD “Mixed Up Kids” (1996) all the session tracks of the MOTT THE HOOPLE session were released (Perkins, 2020).

From BLACK SABBATH to Oldfield’s “Tubular Bells”... and Now. On April 26, 1970, BLACK SABBATH performed on the John Peel radio show between their debut disc and their second album, Paranoid. Of particular interest is the early raw and powerful recording of the original version of the

song “War Pigs”. It was then called “Walpurgis” and it was about witchcraft (later the lyrics will be replaced with the classic text against the Vietnam War), and the early unreleased single “The Rebel” (today it is very difficult to find in the original). These early recordings provide an opportunity to follow the transformation from EARTH to BLACK SABBATH as the band finally settled on dark lyrics and heavy sound. This unique archival material was unofficially released in the form of bootlegs under the name “Walpurgis. The Peel Session” (2007).

On January 29, 1971, the “BBC Radio One Club” broadcasts a concert by T. REX, a longtime favorite of John Peel. Played by Mark Bolan, his right-hand percussionist Mickey Finn and other members, “Beltane Walk”, “Seagull Woman” and “Hot Love” are the number one hit. This song, recorded under the direction of Tony Visconti (produced by David Bowie), not only stayed at the top of the charts for 6 weeks — it was she who opened the “Age of Glam Rock” in Britain.

In the early 1970s, the popularity of the “Top Gear” radio program skyrocketed. Among the musicians who recorded for “Peel Sessions” were FLEETWOOD MAC, GENESIS, JETHRO TULL, FREE, LED ZEPPELIN, SOFT MACHINE, THE FACES, Joni Mitchell, Joe Cocker and Elton John (Garner, Peel, 1993).

In the late 1960s — early 1970s, new forms such as “Progressive”, “Fusion”, “Psychedelia” and “Space Rock” led to a change in the formation of radio programs on FM stations. By February 1972, “Top Gear” was aired twice a week. In 1973, Peel played Mike Oldfield’s “Tubular Bells” from start to finish. John then said about “Tubular Bells”: “A record that covers new, unexplored territory... combines logic with surprise, sun with rain” (Synieokyi, 2021, pp. 55–60). All this probably served as the impetus that allowed the Oldfield’s space release to take off to the first place in the UK.

On September 26 of that year, Peel received the Order of the British Empire. On October 25, 2004, the legendary DJ died. Thus, “Top Gear” launched the historical phenomenon known as “Peel Sessions”. A total of 4,000 “Peel Sessions” took place, with more than 2,000 performers (Garner, Peel, 1993). Some of these records were later released on the “Strange Fruit” label. These and other archival recordings of various broadcasters after restoration and from time to time are reissued, including in extended formats. Since the advent of the CD era and the opportunities that come with the new format, rock culture has begun to treat itself with great respect. Finding roots was part of this. As a result of historical excavations from sound storage facilities (and not only from the BBC archives), new collectible boxes with archived phonograms began to appear. Some archived BBC radio recordings appear throughout online resources and are available for download. In recent

years, BBC has authorized the commercial release of some music archive sessions.

John Peel shaped the musical tastes of several generations of Britons and opened to the world hundreds of rock musicians who became cult or famous. He gained immense cult fame by developing and honing his own, unobtrusive style of communication with the audience, in stark contrast to the noisy manner of behavior abused by his colleagues, Kenny Everett or Tony Blackburn. An informational analysis of selected archival recordings on “BBC Radio 1”, as well as a review of changes in radio programming, confirms the assumption that the ways in which music selection and radio planning processes can be used to shape public tastes.

Today, digital technologies have led to a change in the culture of archive music consumption. Archive recordings of radio broadcasters are restored and republished from time to time. Main categories of music publications from the BBC radio archives (as reprint options): 1) Live At The BBC; 2) The BBC Sessions; 3) BBC Recordings; 4) BBC Radio 1 Live; 5) Radio 1 & 2 Sessions; 6) BBC Archive Series.

References

- Brewster, B., Broughton, F. (2000). *Last Night a DJ Saved My Life: The History of the Disc Jockey*. [In English].
- Garner, K., Peel, J. (1993). *In Session Tonight: The Complete Radio 1 Recordings*. [In English].
- Mason, N., Dodd, P. (2011). *Inside Out: A Personal History of Pink Floyd*. [In English].
- Mazur, O. (2020). The Development of Early Music Broadcasting In The Context of The Audio Recording Media Evolution (Until 1970s). *Library science. Record Studies. Informology*, 4, 55–62. [In English].
- Perkins, A. (2020). *Mott the Hoople at the BBC*. Retrieved from http://www.huntermott.com/at_the_bbc.html. [In English].
- Robertson, J., Humphries, P. (2004). *The Beatles: The Complete Guide To Their Music*. [In English].
- Synieokyi, O. (2021). “John Peel Sessions” (Informational Review of the “BBC RADIO 1” Archival Sound Records 1960s — 1970s). *Innovative Methods of the Organisation of the education process in Ukraine and EU Countries: Internship proceedings*, Wloclawek: Izdevnieciba “Baltija Publishing”. [In English].
- Thompson, D. (2004). *Smoke On The Water. The Deep Purple Story*. [In English].
- Turner, S. (2011). *The Beatles: Stories Behind the Songs*. [In English].

Надійшла до редколегії 29.03.2021

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства

Part 2. Theoretical and Methodological Foundations of Book Science, Library Science and Bibliography

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.031>
УДК 002.5:378

А. В. Гуменчук

кандидат історичних наук, проректор з навчальної роботи, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна

topa@ua.fm

<https://orcid.org/0000-0001-8931-7474>

МІЖНАРОДНІ ВИМОГИ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ НАУК

Охарактеризовано розроблені й презентовані у 2021 р. на громадське обговорення Сильною робочою групою з бібліотечної та інформаційної освіти (Building Strong Library and Information Science Education (BSLISE)) Керівні принципи ІФЛА для фахових освітніх програм у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. Визначено міжнародні вимоги до змісту й організаційно-методичних засад підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців освітніх ступенів бакалавра й магістра, встановлено ступінь відповідності освітніх програм українських закладів вищої освіти Керівним принципам ІФЛА. Обґрунтовано резерви вдосконалення змісту і структури вітчизняних освітніх програм зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа в контексті міжнародних критеріїв оцінювання їх якості й сучасних освітніх методик навчання та викладання на ОП.

Ключові слова: вища бібліотечно-інформаційна освіта, освітні програми в галузі бібліотекознавства та інформаційних наук, ІФЛА, освітні програми зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, критерії якості освітніх програм.

A. Humenchuk

Vice-Rector for Academic Affairs, Candidate of Historical Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

INTERNATIONAL REQUIREMENTS FOR HARMONIZING EDUCATIONAL PROGRAMS FOR TRAINING SPECIALISTS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE

The aim of the article is to determine the Ukrainian higher education institutions' opportunities for improving educational programmes in 029 Information, Library and Archival Studies specialty in the context of their compliance with

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

IFLA Guidelines for Professional Educational Programs in Library Science and Information Science.

The methodology. The study's methodological tool is a comparative approach to the content and quality criteria of foreign and domestic educational programs for bachelor's and master's degrees in Library Science and Information Science. A systematic approach to the educational programs' cognitive component has allowed to establish compulsory and optional educational components blocks and to determine the efficiency for their content in terms of complication the system of the modern library and information specialist's general and professional competencies.

The results. In the research we have characterized the IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Educational Programs, described and presented for public discussion by IFLA Building Strong LIS Education Working Group (Building Strong LIS Education (BSLISE)) in 2021. The study defined international requirements to the content, organizational and methodical bases of the bachelor and master training in Library and Information Science, as well as established the conformity degree of the Ukrainian higher education institutions' educational programs to IFLA Guiding principles. There were substantiated the opportunities for improving the content and structure of the domestic educational programmes in 029 Information, Library and Archival Studies specialty as to meeting the international criteria for assessing their quality and modern teaching and learning educational methods used in the educational programs.

The topicality. For the first time in scientific circulation there has been introduced the content of the IFLA Guidelines for LIS professional educational programmes. These guidelines summarize the international requirements for cognitive, organizational and methodological components of the modern library and information specialists training; allow to establish the compliance degree of domestic educational programs with the world quality criteria.

The practical significance. The results of the study may be used by Ukrainian higher education institutions implementing educational programs in the specialty 029 Information, Library and Archival Studies and looking for their compliance with international requirements and quality criteria for the library and information professionals' training and competitiveness in the processes of Ukraine's integration into the European educational space.

Keywords: *higher library and information education, educational programs in the field of Library and Information Science, IFLA, educational programs in 029 Information, Library and Archival Studies specialty, quality criteria for educational programs.*

Постановка проблеми. Завдання прискореної інтеграції України в європейський освітній простір, інтернаціоналізація вищої освіти як сучасний тренд її розвитку та засіб підвищення якості освітніх послуг зумовлюють необхідність вивчення міжнародного досвіду розробки і вдосконалення освітніх програм, зокрема й у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. Активна діяльність освітньої секції Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (International Federation of Library Associations – англ. IFLA, укр. ІФЛІА) щодо організації ефективної

співпраці фахівців різних країн і континентів, які опікуються проблемами модернізації підготовки бібліотечних фахівців, потребує вивчення напрацювань кращого зарубіжного досвіду реалізації освітніх програм та запровадження його в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискусійні публікації представників освітянської спільноти, зокрема І. Давидової (2020, 2021), Н. Кушнарєнко (2021), О. Мар'їної (2020, 2021), О. Матвієнко та М. Цивіна (2017), Т. Новальської (2017), А. Соляник (2017, 2018, 2021), О. Сербіна і Т. Ярошенко (2015), що висвітлюють зміни парадигми підготовки кадрів для бібліотек в умовах цифровізації суспільства, дозволяють стверджувати, що саме нові комунікаційні ролі бібліотечного соціального інституту, його актуальні завдання щодо запровадження високотехнологічних інформаційних продуктів і послуг впливають на зміст та методики освітньої діяльності. Сутність компетентнісного підходу й особливості його реалізації в змісті бібліотечнознавчих освітніх програм розкрито в працях А. Гуменчука (2019, 2020), І. Давидової та О. Мар'їної (2020), Т. Новальської (2017), А. Соляник (2018), які відзначили переваги прийняття Україною багатьох стандартів для різних рівнів вищої освіти, визнали, що їх розроблення та імплементація підтвердили європейський вектор розвитку системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти. Саме в контексті підтримки міжнародних освітянських студій схарактеризувала когнітивну складову підготовки інформаційних фахівців О. Воскобойнікова (2020), ідеї якої співзвучні з концептуальними позиціями О. Оніщенка (2015), О. Сербіна та Є. Кулик (2019). Однак вимоги авторитетних міжнародних установ щодо напрямів удосконалення змісту й структури бібліотечнознавчих освітніх програм ще не набули необхідного рівня узагальнення.

Мета статті — визначити резерви вдосконалення освітніх програм зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа українських закладів вищої освіти в контексті їх відповідності Керівним принципам ІФЛА для фахових освітніх програм у галузі бібліотечнознавства та інформаційних наук.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2018 р. Секція освіти та навчання ІФЛА ініціювала створення Сильної робочої групи з бібліотечної та інформаційної освіти — Building Strong Library and Information Science Education (BSLISE) з метою дослідження сучасних тенденцій її розвитку і розроблення Керівних принципів ІФЛА для фахових освітніх програм у галузі бібліотечнознавства та інформаційних наук (*IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes. DRAFT February 3, 2021. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>*), які у 2021 р. були подані на громадські обговорення як рамковий документ *IFLA BSLISE Working Group (2018)*. (<https://lisedu.files>

wordpress.com/2021/02/lisepguidelines-consult-draft.pdf). Метою розроблення й застосування цих Керівних принципів міжнародною освітньою спільнотою є підвищення якості підготовки бібліотечних бакалаврів і магістрів на основі гармонізації підходів до навчання й викладання на освітніх програмах (ОП) в умовах очікуваних змін у професії та суспільстві загалом.

Цінним у змістовному наповненні Керівних принципів ІФЛА є широке визначення ними сфери діяльності сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця, яка спрямовує освітні програми на формування системи актуальних фахових компетентностей та подальший прогресивний розвиток галузевої освіти. За визначенням Керівних принципів ІФЛА, бібліотечний фахівець має працювати з інформацією в усіх її форматах, процесах і технологіях, уміти керувати всіма етапами її життєвого циклу, надавати до неї доступ користувачам у будь-яких інформаційних середовищах, зокрема в установах культурного надбання (бібліотеках, архівах, музеях, центрах документації). Важливо підкреслити, що Керівні принципи ІФЛА спрямовують розробників ОП на реалізацію в їх змісті та структурі філософії постійного вдосконалення якості через тісну співпрацю з усіма групами стейкхолдерів: роботодавцями, студентами, викладачами, національними акредитаційними агенціями, професійними асоціаціями та ін.

Одним з базових принципів цього авторитетного міжнародного документа є опора на контекстуальність у глобально різнобарвному світі, яка спрямовує розробників освітніх програм на вирішення двоєдиного завдання: постійно дбаючи про поліпшення існуючих ОП, гармонізуючи зміст бібліотечно-інформаційної освіти на міжнародному рівні, дбати про збереження місцевої та культурної ідентичності, національних традицій підготовки кадрів. Міжнародні експерти підкреслюють, що головним трендом розвитку освіти нині є її індигенізація – прагнення до культурного уособлення й цивілізаційної незалежності, яка протистоїть тотальній цифровій глобалізації всесвіту.

Ускладнення змісту бібліотечних ОП експерти ІФЛА пов'язують з тим, що швидка зміна інформаційних технологій потребує від бібліотекарів ефективної орієнтації в цифровому комунікаційному просторі, постійного оновлення асортименту бібліотечно-інформаційних продуктів та послуг, спрямованих як на задоволення найрізноманітніших виробничих, так і особистісних інформаційних потреб користувачів. Серед фундаментальних знань, що мають визначати нині змістовне наповнення бібліотечних ОП, Робоча група BSLISE рекомендувала звернути увагу на 8 проблемно-тематичних напрямів, які обов'язково мають бути представлені в освітньому контенті підготовки сучасних бібліотечно-інформаційних бакалаврів і магістрів:

1. Соціальні аспекти інформації (культурні, економічні, правові, політичні та інші соціальні сили, що формують потоки інформації в суспільстві, доступ до яких необхідно забезпечувати на основі опанування відповідних інформаційних процесів, інструментів, систем, послуг та інститутів);

2. Вступ до бібліотечної професії (фундаментальні знання про бібліотекознавство як міждисциплінарну галузь, яка визначає соціальні ролі бібліотек у суспільстві, їх місію, послуги й позиціонування діяльності в умовах мінливого економічного, політичного, культурного та технологічного простору. Серед етичних цінностей професії визначними мають бути гуманізм, професіоналізм, соціальна відповідальність, стійкість до змін, освіченість і навчання протягом життя, забезпечення населенню доступу до інформації як суспільного блага);

3. Інформаційні та комунікаційні технології (які підтримують життєвий цикл цифрових документів, полегшують доступ до них користувачів за допомогою виробництва різноманітних бібліотечно-інформаційних послуг). Фахове володіння ІКТ передбачає знання технологічних стандартів, методів використання, адаптації, розробки, застосування та підтримки існуючих апаратних і програмних рішень та комп'ютерних додатків, що забезпечують реалізацію процесів збору, обробки, зберігання, захисту, надання у використанні цифрової інформації;

4. Дослідження та інновації (передбачають формування науково-дослідних компетентностей бібліотечних фахівців, які нині мають забезпечувати наукометричний супровід дослідницької діяльності користувачів бібліотек, ідентифікувати та каталогізувати релевантну наукову інформацію, просувати її у суспільстві, здійснювати екстракцію знань у потужних повнотекстових базах даних, продукувати інновації для вдосконалення бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг);

5. Керування життєвим циклом інформації (передбачає вивчення кожної фази функціонування документа — від створення, розповсюдження, ідентифікації, опису, організації зберігання до використання та можливої утилізації незалежно від форми та носія інформації). Окрім технологічних і функціональних вимог до управління документними ресурсами, майбутні бібліотекарі мають розуміти особливості інформаційної поведінки користувачів, розрізняти різновиди їх інформаційних потреб та принципи організації інформаційної взаємодії. У цьому контексті найважливішими їх фаховими навичками є створення якісних метаданих щодо виявлення інформаційних ресурсів, планування й управління їх збором, збереженням, оцінкою якості, просуванням до користувачів;

6. Інформаційний менеджмент (розуміння організаційно-управлінських теорій і технологій ефективного управління інформаційною

установою, які передбачають уміння планувати, реалізовувати, делегувати повноваження, встановлювати ефективні зв'язки з громадськістю та маркетингові комунікації, управляти проектами, контролювати якість і розвивати корпоративну культуру);

7. Інформаційні потреби та користувацькі послуги (цей розділ ОП передбачає вивчення класифікації інформаційних потреб користувачів, моделей їх інформаційної поведінки, різновидів інформаційних послуг, критеріїв рентабельності інформаційного обслуговування, дизайну й комфортності надання бібліотечних сервісів, оцінку їх ефективності та впливу на суспільний розвиток);

8. Грамотність і навчання (цей тематичний блок ОП передбачає формування в майбутніх бібліотечних фахівців здатності навчатися протягом життя та просувати культуру читання в суспільстві, а також самостійно здійснювати навчальну діяльність: розробляти навчально-методичну документацію, обирати ефективні технології, форми й методи формального та неформального навчання, планувати й проводити різноманітні види онлайн-навчання для різноманітних категорій користувачів).

Особливістю реалізації гнучкого підходу до розбудови структури ОП може бути формування ядра навчального плану, яке становлять обов'язкові дисципліни та курси за вибором. Блок обов'язкових дисциплін має інтегрувати три базові освітні компоненти: фундаментальну (об'єднує проблемно-тематичні напрями (1, 7, 8), управлінсько-технологічну (2, 4, 5), користувацько-сервісну (3, 6). Курси за вибором студенти обирають залежно від заявленої спеціалізації, дослідницьких уподобань або під керівництвом тьютора.

Важливим чинником сталого розвитку бібліотекознавчих освітніх програм розробники міжнародної робочої групи BSLISE вважають їх ґрунтовне кадрове забезпечення. Гарантам вітчизняних ОП слід зважати, що вимоги до рівня штатного академічного персоналу випускових кафедр, який є умовою стабільності та спадкоємності процесу підготовки кадрів: навички навчання й викладання на рівні міждисциплінарних студій, активна науково-дослідна діяльність, участь у професійних асоціаціях та галузевих спільнотах. Вельми бажаною для якості науково-педагогічного персоналу випускових кафедр є наявність у їх складі докторантів і старших наукових співробітників, які розробляють інноваційні грантові проекти, залучають фінансові кошти та креативні ідеї для реалізації перспективних дослідницьких напрямів. У Керівних принципах ІФЛА наголошується на тому, що кожна ОП має формувати прозору й справедливую кадрову політику, яка сприятиме відбору, утриманню, професійному та особистісному розвитку, плануванню спадкоємності й різноманітності

викладацького персоналу, який прагне до постійного продуктивного та творчого самовдосконалення.

Студентська політика на ОП має бути спрямована на формування в суб'єктів освітнього процесу відчуття фахової ідентичності та належності до цінностей професії, відповідальності за її майбутнє. Через наставництво й менторство випускова кафедра реалізує справедливий студентоцентрований підхід до організації навчання, консультування здобувачів щодо вибору дослідницьких пріоритетів, допомогу у працевлаштуванні та кар'єрному зростанні, піклується про адекватне студентське представництво в усіх керівних органах університетів.

Невіддільною складовою успішного розвитку ОП є філософія постійного професійного вдосконалення та освіти протягом життя. Відповідно до розробленого у 2016 р. Керівництва ІФЛА з безперервного професійного розвитку (Varlejs, 2016), освітянська й бібліотечна громадськість має запроваджувати постійну об'єктивну самооцінку своїх слабких та сильних сторін, відстежувати міжнародні й регіональні тенденції розвитку спеціальності, кращі освітянські практики та ініціативи. Для обміну досвідом між різними бібліотекознавчими школами слід планувати зарубіжні стажування, вебсемінари, міжнародні конференції і симпозіуми.

Вимоги до матеріально-технічного та інформаційного забезпечення ОП передбачають його відповідність принципам реалізації інноваційної педагогіки, інтерактивних методів навчання й самонавчання, наявність змістовних навчальних і дослідницьких онлайн-платформ та їх цілодобову IT-підтримку.

Запорукою успішного розвитку ОП є періодичний її перегляд та оновлення на основі постійного відстеження нових тенденцій та очікуваних змін у професії. До процесу перегляду і оновлення змісту й структури ОП слід залучати всі групи стейкхолдерів: студентів, викладачів, роботодавців, котрі добре орієнтуються в місцевому, регіональному, галузевому та глобальному контекстах змін і є запорукою життєздатності й затребуваності фахової освіти.

Висновки. Аналіз чинної нині в Україні процедури акредитації освітніх програм зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, що реалізується під егідою Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (*Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 11 липня 2019 року № 977*), дозволяє визначити майже повну її відповідність вимогам Європейського простору вищої освіти та Керівним принципам ІФЛА для фахових освітніх програм у галузі бібліотекознавства

та інформаційних наук. У 2019–2020 рр. експертами НАЗЯВО в університетах багатьох регіонів України акредитовано близько 20 освітніх програм різних рівнів вищої освіти (від початкового — до третього (освітньо-наукового), що реалізують освітню діяльність зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, готуючи бібліотечно-інформаційних фахівців ступеня молодшого бакалавра, бакалавра, магістра та доктора філософії (Реєстр акредитаційних справ НАЗЯВО). 92% ОП отримали сертифікат про акредитацію рівня В, лише одна ОП отримала умовну (відкладену на рік) акредитацію, і хоча серед програм не було жодної зразкової, загалом можна констатувати успішну імплементацію українськими ЗВО міжнародного досвіду стосовно досягнення заявлених у програмах результатів навчання відповідно до критеріїв оцінювання якості освітньої програми.

Активізація в останні роки перспективних ініціатив ІФЛА щодо розвитку й підвищення якості ОП у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук свідчить про суспільну важливість підготовки кадрів означеного профілю, оскільки в умовах цифровізації глобального комунікаційного простору саме ефективність інформаційного обслуговування усіх верств населення через загальнодоступні соціокомунікаційні інституції є визначним чинником суспільного прогресу. Водночас українським ЗВО, які реалізують ОП зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, слід звернути увагу на необхідність посилення фундаментальності контенту обов'язкових освітніх компонент, наповнюючи його висвітленням організаційно-управлінських, політико-економічних, правових та соціокультурних підвалів модернізації бібліотечно-інформаційної галузі, вихованням культу державницького ставлення до збереження національного культурного надбання людства. Зважаючи на техніко-технологічну орієнтацію більшості ОП зі спеціальності, спрямованих на підготовку фахівців, переважно в галузі документознавства та інформаційної діяльності, необхідно посилювати міждисциплінарні освітні компоненти ОП, які формують універсальні навички управління інформаційною поведінкою користувачів в умовах глобалізованого суспільства, розкривають різноманітність їх інформаційних потреб і вподобань, методологію надання доступу до цифрових ресурсів та сервісів будь-якого функціонального призначення: від державних інформаційних реєстрів — до академічних баз даних зарубіжної наукової інформації.

Важливим аспектом формування системи цифрових компетентностей майбутніх бакалаврів та магістрів зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа є їх здатність не лише застосувати можливості цифрових технологій у фаховій діяльності, але й бути амбасадорами цифровізації суспільства загалом, навчаючи представників усіх

верств населення азам цифрової грамотності та культури. Одним з невідкладних завдань загальнодержавного значення, яке найближчим часом необхідно реалізовувати саме бібліотечно-інформаційним фахівцям, є створення Національної електронної бібліотеки України, тому вивчення студентами базових стандартів, вимоги яких є засадничими в процесі агрегації потужних БД, зокрема стандартів описових метаданих (DublinCore/MODS, MADS) та правил каталогізації (RDA), стандартів на концептуальні моделі БД (DELOS DLRM, CIDOC CRM, IFLA LRM), на керування колекціями цифрових об'єктів і доступом до них (METS, PREMIS, MIX), на обмін цифровими даними (Z39/50, OAI-PMH, OpenURL) та ін., має бути передбачено в змісті навчальних планів і відповідних освітніх компонент. Отже, прогнозування гарантими ОП перспективних завдань та подальших трансформацій галузі, їх кореляція з вимогами до постійного ускладнення умінь і навичок бібліотечно-інформаційних фахівців є запорукою якості та безперервного поліпшення змісту ОП і освітніх послуг у процесі їх реалізації, що відповідає сучасним міжнародним трендам та вимогам європейського простору вищої освіти.

Список посилань

- Воскобойнікова, О. (2020). Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року: імплементація в освітньому процесі підготовки фахівців інформаційної справи в Україні. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 84–96. Відновлено з <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218613>.
- Гуменчук, А. (2019). Модель інтелектуалізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти. *Вісник ХДАК*, 55, 70–81. Відновлено з <https://doi.org/10.31516/2410-5333.055.06>.
- Гуменчук, А. (2020). Складові цифрової культури бібліотечного фахівця. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 5, 96–105. Відновлено з <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.20573>.
- Давыдова, И. А., Кушнарченко, Н. Н., Соляник, А. А., Марьина, А. Ю. (2021). Компетентностная модель модернизации высшего библиотечного образования: опыт Украины. *Научные и технические библиотеки*, 1(1), 133–146. Відновлено з <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-1-133-146>.
- Давидова, І., Мар'їна, О. (2020). Розвиток цифрових компетентностей студентів бібліотечних спеціальностей. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 6, 97–104.
- Матвієнко, О., Цивін, М. (2017). Проблеми професійного спрямування за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Вісник Книжкової палати*, 11, 29–33.
- Новальська, Т. В. (2017). Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 4–10.

- Онищенко, О. (2015). Проблеми адаптації бібліотек до умов цифрової культури. *Бібліотечний вісник*, 6, 3–7.
- Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 11 липня 2019 року №977*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.
- Реєстр акредитаційних справ НАЗЯВО*. Відновлено з <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vRMzqz6RMhzh58rv5BWQG7ITw7QBSohPcKn2IkQqJwJ66L5b2G5dm1vkHZMZBF9FmuuqYtaA5aCv6CO/pubhtml>.
- Сербін, О., Кулик, Є. (2019). Професійне вдосконалення бібліотекарів в умовах необхідності якісних змін галузі. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 3, 56–70.
- Сербін, О., Ярошенко, Т. (2015). Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти. *Вісник Книжкової палати*, 2, 12–15.
- Соляник, А. А. (2018). Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 1, 64–75.
- Соляник, А. (2017). Сучасні тренди модернізації вищої бібліотечно-інформаційної освіти України. *Вісник Книжкової палати*, 1, 21–24.
- IFLA BSLISE Working Group (2018). *Building Strong LIS Education: A Call to Global and Local Action — An IFLA BSLISE Working Group White Paper*. University of Cape Town Libraries. Відновлено з <http://dx.doi.org/10.15641/0-7992-2542-6>.
- IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes*. DRAFT February 3, 2021. Відновлено з <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>.
- Varlejs, J. (2016). *IFLA Guidelines for Continuing Professional Development: Principles and Best Practices*. IFLA. Відновлено з <https://www.ifla.org/files/assets/cpdwl/guidelines/ifla-guidelines-forcontinuing-professional-development.pdf>.

References

- Voskoboinikova, O. (2020). UN Sustainable Development Goals by 2030: implementation in the educational process of training information specialists in Ukraine. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 6, 84–96. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.6.2020.218613>. [In Ukrainian].
- Humenchuk, A. (2019). Model of intellectualization of higher library and information education. *Visnyk KhDAK*, 55, 70–81. Retrieved from <https://doi.org/10.31516/2410-5333.055.06>. [In Ukrainian].
- Humenchuk, A. (2020). Components of digital culture of a librarian. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 5, 96–105. Retrieved from <https://doi.org/10.31866/2616-7654.5.2020.20573>. [In Ukrainian].
- Davydova, I. A., Kushnarenko, N. N., Solyanik, A. A., Marina, A. Yu. (2021). Competence model of modernization of higher library education: the

- experience of Ukraine. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki*, 1(1), 133–146. Retrieved from <https://doi.org/10.33186/1027-3689-2021-1-133-146>. [In Russian].
- Davydova, I., Marina, O. (2020). Development of digital competencies of students of library specialties. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 6, 97–104. [In Ukrainian].
- Matviienko, O., Tsyvin, M. (2017). Problems of professional orientation in the specialty “Information, library and archival affairs”. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 11, 29–33. [In Ukrainian].
- Novalska, T. V. (2017). Continuity of obtaining higher library and information and archival education in the conditions of reform. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 4–10. [In Ukrainian].
- Onyshchenko, O. (2015). Problems of adaptation of libraries to the conditions of digital culture. *Biblioteknyi visnyk*, 6, 3–7. [In Ukrainian].
- Regulations on accreditation of educational programs, according to which the training of applicants for higher education is carried out: approved by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on July 11, 2019 №977*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>. [In Ukrainian].
- Register of accreditation cases NAZYAVO*. Retrieved from <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vRMzqz6RMhzh58rv5BWQG7ITw7QBSohPc kn2IkQqJwJ66L5b2G5dm1vkHZZMZF9FmuyqYtaA5aCv6CO/pubhtml>. [In Ukrainian].
- Serbin, O., Kulyk, Ye. (2019). Professional development of librarians in the conditions of need of qualitative changes of branch. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 3, 56–70. [In Ukrainian].
- Serbin, O., Yaroshenko, T. (2015). Aspects of reforming and improving modern library education. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 2, 12–15. [In Ukrainian].
- Solianyk, A. A. (2018). Innovative criteria for the effectiveness of degree training of specialists in the specialty 029 “Information, library and archival affairs. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 1, 64–75. [In Ukrainian].
- Solianyk, A. (2017). Modern trends of modernization of higher library and information education in Ukraine. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 1, 21–24. [In Ukrainian].
- IFLA BSLISE Working Group (2018). *Building Strong LIS Education: A Call to Global and Local Action — An IFLA BSLISE Working Group White Paper*. University of Cape Town Libraries. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.15641/0-7992-2542-6>. [In English].
- IFLA Guidelines for Professional Library and Information Science (LIS) Education Programmes*. DRAFT February 3, 2021. Retrieved from <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>. [In English].
- Varlejs, J. (2016). *IFLA Guidelines for Continuing Professional Development: Principles and Best Practices*. IFLA. Retrieved from <https://www.ifla.org/files/assets/cpdwl/guidelines/ifla-guidelines-forcontinuing-professional-development.pdf>. [In English].

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.04>¹

УДК 378.091.39.02

Г. А. Єрмолаєва

кандидат педагогічних наук, доцент, Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв», м. Миколаїв, Україна

ermolaeva_anna@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5324-8390>

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СТОРІТЕЛІНГУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ БАКАЛАВРІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Проаналізовано можливості використання методу сторітелінгу в процесі викладання фахових дисциплін, зміни змісту професійної освіти та вдосконалення навчального процесу для бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи. В умовах інформаційного суспільства традиційне навчання, що передбачає спілкування викладача і студента, сутність якого зводиться до передання знань студентам; контролю викладача за якістю й успішністю засвоєння знань, поступово втрачає актуальність. Постає проблема використання сучасних форм і методів організації навчальної діяльності студентів, які б підвищували якість підготовки студентів. Визначено специфічні ознаки й особливості сторітелінгу. Доведено, що сторітелінг нині є актуальним інструментом передання інформації, формою організації пізнавальної діяльності, у процесі якої виникають умови для всестороннього розвитку особистості студента, та впливовим методом досягнення результатів діяльності.

Ключові слова: *метод сторітелінгу, вища освіта, професійна підготовка, бакалаври інформаційної, бібліотечної та архівної справи.*

Н. Yermolayeva

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Separated Subdivision "Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts", Mykolaiv, Ukraine

USE OF STORYTELLING METHOD IN THE PROCESS OF TEACHING PROFESSIONAL DISCIPLINES FOR BACHELORS OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE SCIENCE

Practical significance. Storytelling is now a tool for information transmitting, a form of organization of cognitive activity in the process of which conditions are created for the comprehensive development of the student's personality and an influential method of achieving results.

The aim is to study previous experience and analyze the features and ways of implementing storytelling strategies in the teaching of professional disciplines for bachelors of information, library and archive science.

Methodology. The methodology consists in the application of theoretical

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

methods (documentary analysis, analytical and synthetic information processing, comparison), which allows to identify and generalize the features of storytelling in the educational process of bachelors of information, library and archive science, change the content of vocational education.

Novelty. There was no use of the storytelling method in the teaching of professional disciplines for bachelors of information, library and archive science. The results prove that storytelling is now an important tool for information transmitting, a form of organization of cognitive activity in the process, which creates conditions for the comprehensive development of the student's personality and an influential method of achieving results.

The practical significance of the introduction of storytelling in the development of courses in disciplines ("Information and analytical activities", "Visual analytics", "Information monitoring", "Information management"), given the latest technologies in revealing the application of elements of virtual reality and augmented reality during training of future bachelors in information, library and archive science.

Conclusions. Thus, on the basis of theoretical research, the method of storytelling allows the most effective presentation of educational material, which causes positive motivation to know the subject in students, develops critical thinking, promotes the formation of their own opinions, allows discussions of different views, encourages to find different options of problem solving and use of interactive forms of work.

It is noted that the main difference of storytelling is the lack of obsessive suggestions, simplicity, listening or reading such a story, the audience will draw the right conclusion and remember a much larger amount of information. Theoretical developments of scientists on the application of storytelling in the practice of modern higher education are considered.

In the current conditions, modern students of Generation Z and higher school professors must apply the latest trends and modern techniques in their work, use modern educational tools, as well as develop their abilities.

Keywords: *storytelling method, higher education, professional training, bachelors of information, library and archival science.*

Постановка проблеми. Майбутні бакалаври, фахівці з інформаційної, бібліотечної та архівної справи дедалі більше розширюють діапазон виконання власних професійних функцій, зокрема тих, що пов'язані зі створенням та обробленням інформаційних потоків, їх аналізом, орієнтуванням у динамічному документообігу, забезпеченням ефективної суб'єктної взаємодії. Якість виконання зазначених функціональних обов'язків майбутніми фахівцями залежить від рівня їхньої підготовки в закладі вищої освіти, зокрема фахових знань, особистісних якостей, навичок комунікативної культури, «soft skills» тощо. Сучасний викладач має широкий методичний інструментарій, у якому з-поміж різноманіття нових засобів навчання належне місце посідає метод «сторітелінгу». Останній може застосовуватися в процесі викладання дисциплін як гуманітарного, так і спеціального циклів. Дидактичний потенціал сторітелінгу полягає в доцільному використанні викладачем інформації, яка

ілюструє матеріал, що вивчається, через розповідь, наприклад, доречної історії, з метою активізації студентської уваги, створення додаткового інтересу тощо. Зважаючи на вищезазначене, не маємо сумнівів щодо актуальності дослідження цього питання, оскільки цей метод сприяє вирішенню проблеми інформаційної перевантаженості студентів та слабкої реалізації виховних цілей у навчально-виховному процесі вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що в Україні аналіз методу сторітелінгу розпочато порівняно нещодавно і нині це вважається інновацією в освіті. Сторітелінг належить до інтересів зарубіжних та вітчизняних науковців. Слід зауважити, що І. Л. Побідаш (2019) визначила критерії сторітелінгу та узагальнила головні принципи його структури, С. П. Паламар, М. О. Науменко (2019) висвітлюють сучасні освітні інструменти для створення якісного контенту й оформлення сторітелінгу, Т. А. Лугова (2020) описує методику розробки наративу та сторітелінгу навчальної ділової гри, що розвиває компетенції прийняття управлінських рішень, в основі якої – моделі проектного менеджменту, дизайн мислення; інформаційні блоки геймдизайну документів, зокрема «Biblestory» і «Канванаративу» як інструмент типізації сюжету гри та канва «Етичних дилем».

Проте використання методу сторітелінгу в процесі викладання фахових дисциплін для бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи ще не стало предметом вивчення.

Мета статті – виконати аналіз особливостей і шляхів імплементації стратегій сторітелінгу під час викладання фахових дисциплін для бакалаврів інформаційної, бібліотечної й архівної справи.

Відповідно до мети, під час дослідження задіяно теоретичні методи (документальний аналіз, аналітико-синтетична переробка інформації, порівняння), що вможливили виявлення й узагальнення особливостей використання сторітелінгу в навчальному процесі бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи, дозволили відстежити зміни в змісті професійної освіти. У результаті застосування різних методів дослідження можемо довести, що сторітелінг нині є актуальним інструментом не лише передання інформації, а й особливою формою організації пізнавальної діяльності, у процесі якої виникають умови для всестороннього розвитку особистості студента, та впливовим методом досягнення результатів діяльності з метою вдосконалення навчального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пропонуємо розглянути «сторітелінг» як складову комплексу інструментів, які виявляють певну ідею за допомогою цілої оповіді. Слід зауважити, що сторітелінг

можна вважати універсальним засобом, адже можливості його застосування є доволі широкими та не залежать від часу і місця.

У перекладі з англійської («storytelling», де story – розповідь, історія; tell – розповідати) – розповідь історії – ефективний метод подання інформації. Головними особливостями сторітелінгу є легкість, відсутність нав'язливих пропозицій. Слухаючи або читаючи таку історію, аудиторія сама дійде потрібного висновку і запам'ятає набагато більший обсяг інформації (Паламар, Науменко, 2019, с. 51).

Уперше техніку сторітелінгу в галузі освіти запровадив філософ-педагог К. Еган у праці «Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School». Автором запропоновано використання сторітелінгу як альтернативної стратегії для організації навчання в закладах початкової освіти. Праця «Narrative and Stories in Adult Teaching and Learning» М. Россітер є показовою в наступному етапі реалізації та дослідженні сторітелінгу, у якій йдеться про використання розповідей, історій під час навчання не лише дорослих, а й студентів закладів вищої освіти. Про можливість застосовування техніки сторітелінгу в процесі навчання будь-якого контингенту та універсальність цієї педагогічної концепції зауважує Ю. В. Коренівська (2020, с. 5–6).

Отже, базуючись на ґрунтовних дослідженнях та зважаючи на активне використання цього методу в сучасному освітньому середовищі, можемо відзначити, що метод сторітелінгу є своєрідним трендом в освіті. Подання навчального матеріалу у формі розповіді історій розвиває уяву, логіку та підвищує рівень культурної освіти студентів. Викладач, застосовуючи таку методику, власним прикладом формує у студентів вміння використовувати подібні методи в майбутній професійній діяльності.

Науковець В. Грушевська визначає різновиди сторітелінгу, а саме: усний сторітелінг (невіддільна складова публічних виступів, де важливими є погляд, емоції, жести, особистість мовця), письмовий сторітелінг (провідна техніка впливу та привернення аудиторної уваги, яка потрібна для копірайтерів, блогерів, маркетологів, журналістів та ін.), мультимедійний або цифровий сторітелінг (застосовується в процесі створення сайтів і в цифровій журналістиці, у соціальних мережах, а також під час створення презентацій та відеороликів). Цифровий сторітелінг може бути реалізований у форматах відеоролика, презентації і цифрової публікації з мультимедійним контентом (Грушевская, 2017, с. 40).

У нинішніх умовах інформаційного суспільства так зване традиційне навчання, яке зазвичай передбачає спілкування викладача і студента з метою передання інформації та знань студентам, викладацький

контроль якості й успішності засвоєних знань, дедалі більше втрачає актуальність. Постає проблема використання сучасних форм і методів організації навчальної діяльності студентів, які сприяли б підвищенню якості підготовки студентів.

Сучасні студенти належать до покоління цифрового світу, у якому головну роль відіграють Інтернет, комп'ютер, мобільний телефон або інші електронні пристрої. Однак у молоді відсутня здатність тривалого концентрування на матеріалі, для неї характерні кліпове мислення та труднощі сприйняття довгих інформаційних повідомлень. Такі особливості студентів покоління «Z» продукують не лише трансформацію їхнього ставлення до навчання, а й вимог до професорсько-викладацького складу. Сучасні викладачі повинні не лише знати, а й враховувати психофізіологічні, когнітивні та ціннісно-мотиваційні якості сучасного студента під час організації освітнього процесу. Зокрема, учені доводять, що саме доступність інформації в будь-який час доби спричинила значне погіршення пам'яті в молоді, яка перестала покладатися на свій мозок, а функцію накопичення і зберігання перенесла на мобільні телефони. Студенти покоління «Z» діють за принципом «знайшов, прочитав, закрив», і саме тому засвоюють інформацію лише поверхово й не мають цілісного уявлення про навколишній світ (Подік, 2017, с. 264–265).

Уважаємо, що саме використання методу сторітелінгу в процесі викладання фахових дисциплін для майбутніх бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи сприятиме активізації студентів, позитивній атмосфері під час занять, встановленню контакту між студентами та викладачем, а також впливатиме на лінію поведінки студента в конкретних ситуаціях, збагатить студентський словник мовленнєвими конструкціями, сформує навички швидкого орієнтування й вирішення завдань у спонтанно створених умовах. Це водночас впливає на становлення індивідуальної позиції в спілкуванні та самопрезентації студентів, збагачує особистий досвід у володінні прийомами й засобами мовлення. Дисципліни закладають адаптаційні механізми для безперервної освіти та творчості студентів. Її домінантами є розвинена мотивація й сформованість особистісних якостей, які визначають внутрішню потребу активного освоєння студентами функцій нових ролей, зокрема інформаційних.

Під час активного застосування сторітелінгу, як відзначає І. Побідаш, слід враховувати такі чинники, як: актуальність історії, своєчасність, доречність, правдивість та реалістичність, зрозумілість і простота, емоційність, щирість, новизна, ємність, динамічність, грамотність, винятковість, сфокусованість на одному об'єкті, темі, проблемі тощо.

Принципової уваги потребують відповідність історії цільовій аудиторії, а також робота над сюжетом, емоційно-змістовим наповненням, деталями (Побідаш, 2019, с. 149).

Слід відзначити, що, на думку С. Паламар, М. Науменко (2019), в освітньому процесі важливе не лише застосування такого методу, як сторітелінг, а й урізноманітнення представлення означених історій, використання сучасних освітніх інструментів для створення якісного контенту та цікавого оформлення сторітелінгу. Такими інструментами, згідно з дослідниками, є:

– Story jumper (<https://www.storyjumper.com/>) – хмарний ресурс з набором інструментів для створення ілюстрованих книг з різними історіями. Можна використовувати Storyjumper, власні доробки, а також шаблони з сайту. Цей інструмент дозволяє користувачам розробляти, структурувати та систематизувати вправи, наповнювати контент текстовим і мультимедійним матеріалом. До вагомих переваг таких книг належать творчість, мобільність, мультимедійність, інтерактивність, доступність, зручність.

– Ourboox (<https://www.ourboox.com/>) – сучасна платформа для створення авторських електронних книг. Робота з платформою доволі проста та інтуїтивно зрозуміла. У книгах можна розмістити медіаоб'єкти: відеоматеріали, дидактичні ігри, гіпертекстові посилання тощо. Автор має доступ до статистики перегляду публікацій, а також редагування після публікації. Для додавання інтерактивних об'єктів і медіа є можливість працювати з редагуванням HTML-коду сторінки;

– Piktochart (<https://piktochart.com/>) – вебінфографічний додаток, який дозволяє користувачам без досвіду роботи в графічному дизайні легко створити інфографіку та візуальні зображення за допомогою тематичних шаблонів, додаючи короткі тексти;

– Canva (<https://www.canva.com/>) – крос-платформовий сервіс для графічного дизайну, що передбачає створення зображень та інформаційних плакатів, інфографіки. Робота сервісу базується на принципі використання готових елементів і варіації змінних шаблонів. Графічний редактор надає доступ до певної бібліотеки шаблонів, ілюстрацій, стокових фотографій та шрифтів. Сервіс призначений як для звичайних користувачів, так і професіоналів у сфері дизайну та цифрового маркетингу. На платформі можна створювати зображення для публікації в Інтернеті, макети для поліграфічної продукції тощо;

– Pixton (<https://www.pixton.com/>) – конструктор коміксів, що дозволяє створити власні історії від самого початку. Сервіс передбачає необмежене редагування малюнків, роботу з кольорами, розмірами, кутами повороту, позиціями графічних об'єктів;

– Wix.com (<https://wix.com/>) – міжнародна хмарна платформа для створення професійних сайтів та їхніх мобільних версій за допомогою інструментів drag-and-drop. До ключових переваг сервісу належать прості яскраві сучасні дизайн та інтерфейс, що дозволяє пересічному користувачеві без спеціальних знань і вмінь працювати з ним;

– StoryMap JS (<https://storymap.knightlab.com/>) – сервіс для створення мап-оповідей та просторових наративів. Робочі зони сервісу представлені у вигляді слайдів з підтримкою мультимедіа;

– Twine (<https://twinery.org/>) – застосунок для створення історій та роботи з мультимедійними й багатофункціональними, гіпертекстовими розповідями, іграми. Роботу з додатком можна розпочинати зі створення сюжетної мапи – своєрідної дошки зі сторінками пасажами історії, що сприяє орієнтуванню в структурі оповіді. Додаток передбачає додавання будь-якого медіаконтенту, можливість працювати з візуальним дизайном та елементами ігрової статистики. Слід зауважити, що запропоновані інструменти є хмарними, передбачають публічний і приватний доступ до опублікованих матеріалів.

Кожен з вищезазначених інструментів, як слушно зауважують С. Паламар, М. Науменко (2019), є мультифункціональними, а їхнє використання не має обмеженої сфери застосування. Вони сучасні, мобільні та дистанційні, передбачають доступ через мережу Інтернет. Перевагою цих інструментів є умовна безплатність (деякі потребують плати за додаткові спеціальні можливості) (Паламар, Науменко, 2019, с. 51–52).

Створення віртуальних навчальних середовищ (Лугова, 2020, с. 53), у яких майбутній лідер матиме можливість формувати й всесторонньо розвивати компетенції ділового спілкування, прийняття управлінських рішень у ситуаціях невизначеності й етичних дилем, є перспективним напрямом цифрової освіти. Тому важливими вважаємо розробки конкретної сюжетної канви навчальних відеоігор, закладеної для виховання нового покоління менеджерів.

Висновки. Отже, на основі здійсненого теоретичного дослідження можемо дійти висновків. Метод сторітелінгу дозволяє максимально ефективно подавати навчальний матеріал і підвищує мотивацію студентів до вивчення предмета, розвиває критичне мислення, сприяє формуванню власної думки, дозволяє розпочинати дискусії, аналізувати різні погляди, заохочує до пошуку різних варіантів вирішення завдання та використання інтерактивних форм роботи.

Наголошуємо, що головною відмінністю сторітелінгу є відсутність нав'язливих пропозицій, легкість: аудиторія, слухаючи або читаючи

таку історію, сама дійде потрібного висновку і запам'ятає набагато більший обсяг інформації.

У сучасних умовах розвитку освіти вагомими якостями бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи є здатність до саморозвитку й самоосвіти, самоаналізу, високий рівень самоорганізації, мобільність, проактивність, що визначають конкурентоздатність їх на ринку праці. Це сприятиме становленню компетентних фахівців, які можуть висувати цілі, адаптувати теоретичні знання в професійну площину, відповідати за прийняті рішення, планувати власну діяльність щодо досягнення цілей та завдань, розвивати навички колективної роботи.

Зважаючи на сучасні умови, нинішніх студентів — покоління «Z», викладачі вищої школи мають застосовувати у своїй роботі новітні тренди та сучасні методики, використовувати сучасні освітні інструменти, а також розвивати свої здатності самовдосконалення й саморозвитку особистості.

Перспективою подальших досліджень є розвідки, зосереджені на дослідженні питань щодо впровадження сторітелінгу під час курсів таких дисциплін, як «Інформаційно-аналітична діяльність», «Візуальна аналітика», «Інформаційний моніторинг», «Інформаційне забезпечення управління», зважаючи на новітні технології в розкритті особливостей застосування елементів віртуальної реальності й доповненої реальності під час підготовки майбутніх бакалаврів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Список посилань

- Грушевская, В. Ю. (2017). Применение метода цифрового сторителлинга в проектной деятельности учащихся. *Педагогическое образование в России*, 6, 38–43.
- Коренівська, Ю. В. (2020). *Сторірінг і сторітелінг як інструменти формування комунікативної компетенції студентів-філологів*. Видавництво СумДУ.
- Лугова, Т. (2020). Наратив та сторітелінг у знанієвій структурі навчально-ділової відео гри як чинники синергії інформаційних технологій та духовно-орієнтованої педагогіки. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*, 8, 42–59.
- Паламар, С., Науменко, М. (2019). Сторітелінг у професійній підготовці майбутніх педагогів: сучасні інструменти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, 7, 48–55.
- Побідаш, І. Л. (2019). Сторітелінг: ознаки «гарної» історії. *Обрії друкарства*, 1 (7), 144–150.
- Подік, І. (2017). Сервіси google у навчанні студентів покоління Z. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 60 (4), 264–277.

References

- Grushevskaia, V. Y. (2017). Application of the digital storytelling method in students' project activities. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii*, 6, 38–43. [In Russian].
- Korenivska, Y. V. (2020). *Storyreading and storytelling as tools for the formation of communicative competence of students of philology*. Sumy State University Publishing House. [In Ukrainian].
- Luhova, T. (2020). Narrative and storytelling in the knowledge structure of educational and business video games as factors of synergy of information technologies and spiritually-oriented pedagogy. *Electronic scientific professional publication "Vidkryte osvithnie e-seredovyshe suchasnoho universytetu"*, 8, 42–59. [In Ukrainian].
- Palamar, S., Naumenko, M. (2019). Storytelling in the training of future teachers: modern tools. *Vidkryte osvithnie e-seredovyshe suchasnoho universytetu*, 7, 48–55. [In Ukrainian].
- Pobidash, I. L. (2019). Storytelling: signs of "good" history. *Obrii druzarstva*, 1 (7), 144–150. [In Ukrainian].
- Podik, I. (2017). Google services in teaching students of generation Z. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 60 (4), 264–277. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 10.03.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.05¹

УДК 378.011.3 — 051:373.5.091.33 — 027.22

M. Shlenova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Document science and Ukrainian language Department, National Aerospace University, Kharkiv, Ukraine

m.shlenova@khai.edu

https://orcid.org/0000-0003-4297-6872

GAMIFICATION AS A TOOL FOR INCREASING THE LEARNING EFFICIENCY OF FUTURE LIBRARIANS

The article deals with gamification mechanisms to increase staff performance and diversify the mechanisms of professional learning to improve the training of future librarians. In this the article we conducted a survey among students-interns of the university library on their attitude to gamification in the learning process. The results revealed that respondents mostly positively evaluate gamification as a tool in the process of acquiring professional knowledge. The gamification tool is used to increase the effectiveness of learning and to facilitate the adaptation of students to the professional activities of librarians. The results of the research can be used to identify the effects of the gamification tool on improving the efficiency of training processes and the professional growth of staff in various fields.

Keywords: *gamification, library, efficiency, training, information.*

М. Г. Шленьова

кандидат філологічних наук (PhD), доцент кафедри документознавства та української мови, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», м. Харків, Україна

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ БІБЛІОТЕКАРІВ

Актуальність теми. Значні обсяги професійної інформації потрібно засвоювати надзвичайно швидко, щоб опанувати професію та стати справжнім професіоналом. Для цього в процесі професійного навчання слід використовувати спеціальні інструменти, які мають на меті підвищення ефективності адаптації майбутніх співробітників до професійного середовища та мотивацію персоналу до кар'єрного зростання.

Мета статті — аналіз використання механізмів гейміфікації для підвищення ефективності роботи персоналу та врізноманітнення методик професійного навчання для поліпшення підготовки майбутніх бібліотекарів.

Методологія. У статті подано опитування студентів-стажерів університетської бібліотеки, у якому вони висловили своє ставлення до використання гейміфікації в процесі навчання. В опитуванні взяли участь студенти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» ХАІ, 50 студентів ($m = 17, f = 33$).

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Результати. Під час дослідження було розглянуто основні праці сучасних українських учених (Н. Кравець, О. Дідякова, Н. Волкова, В. Бугаєва, О. Макаревич та ін.), присвячені використанню гейміфікації в освітніх та професійних процесах, включно з досвідом зарубіжних колег (M. Barber, A. Faria, D. Clark, L. Sheldon). Результати опитування студентів-стажерів показали, що респонденти переважно позитивно оцінюють гейміфікацію як інструмент у процесі здобуття професійних знань.

Новизна. Інструмент гейміфікації використовується для підвищення ефективності навчання. Розроблена корпоративна гра покликана полегшити адаптацію студентів-стажерів до професійної діяльності бібліотекарів.

Практичне значення. Ключові концепції цієї розвідки можуть бути використані в наукових дослідженнях, зокрема у виявлених впливах інструменту гейміфікації на підвищення ефективності навчальних процесів та професійного зростання персоналу в різних сферах. Ефективність цього інструменту доведена західними вченими, котрі використовували його, зокрема, як корпоративну гру для підвищення ефективності службовців бізнескомпаній.

Висновки. У результаті пілотний проєкт пройшов усі стадії впровадження, реалізовано завдання підвищення рівня знань і зміцнено корпоративну культуру працівників бібліотеки та студентів-стажерів. Автор дослідження дійшов висновку, що до таких проєктів слід залучати працівників бібліотек, щоб урізноманітнити навчання новими технологіями, які сприяють ефективності робочого процесу. Студентам-стажерам ця гра допомагає зануритися в атмосферу бібліотеки, зрозуміти основні принципи та механізми роботи.

Ключові слова: *гейміфікація, бібліотека, ефективність, навчання, інформація.*

Formulation of the issue. In modern society, there is a growing interest in innovative methods and approaches to quality knowledge development and their application in practice. The amount of information in the world increases, new algorithms, and solutions are developed and implemented in new activities. It should be noted that the human brain in the globalization century processes much more information than the human brain 100 years ago, and does it way faster. The brain interprets information and focuses on a single object from 9 to 14 seconds, which indicates the need to use mechanisms that can help absorb large flows of information in a minimal period. This will allow to optimize and revise approaches to staff training methods to increase efficiency. Libraries also use online resources, visualization, educational video content, interactive platforms, statistic resources, simulators, and other tools to improve staff performance and familiarize students with the profession of a librarian. Among these tools, more and more attention is paid to gamification, as a tool with proven effectiveness that can increase staff performance and diversify the mechanisms of learning and professional information.

Analysis of recent researches and publications. The topic of gamification in the educational process and training is actively studied by modern Ukrainian scientists. N. Kravets (Kravets, 2017) analyzed the basic concepts of gamification proposed by various experts, in particular, by Kevin Werbach and Gabe Zichermann based on publications that study the theory and practice of gamification, the basic principles of using its methods in business and education. O. Didiakova (Didiakova, 2018) described the basic functions of gamification: increasing the effectiveness of learning, direction of human behavior, overcoming barriers, solving life situations, and achieving goals through play. N. Volkova (Volkova, 2018) paid attention to the use of game mechanics in non-game situations to encourage certain behavior (gamification) and organizational and methodological approaches to their use in higher education. V. Bugaieva (Bugaieva, 2017) considers the impact of gamification on the training and competitiveness of specialists in the field of IT. The author confirms the expediency of using gamification in education to increase motivation and activity, the active professional position development of future professionals. O. Makarevych (Makarevych, 2015) considers the advantages of using gamification directly in distance learning. The author proves the effectiveness of this tool, as learning in the form of a game increases the motivation to learn, facilitates the assimilation of material, improves orientation in the learning management system. O. Pasichnyk's (Pasichnyk, 2018) research is devoted to gamification as a promising innovative tool for improving the language competence of high school students remotely, individually, and during classroom work. Integration possibilities of various educational platforms (DuoLingo, Content Generator, Moodle, Jeopardy Labs) into educational process for creation on their basis of interactive professionally-oriented games, quests, and quizzes are considered. L. Sergeeva (Sergeeva, 2014) analyzes the publications of foreign authors, in particular, M. Barber (Barber, 1996), A. Faria (Faria, 2009), D. Clark (Clark, 2011), L. Sheldon (Sheldon, 2011), etc. in which it is proved that gamification increases motivation to work, and the use of game mechanics helps to improve communication quality in the team, identify leaders, reduce the number of conflicts, increase the overall level of productivity, encourage students to learn.

The purpose of the article is to analyze the use of gamification mechanisms to improve the training of future librarians.

Presentation of main material. This study is devoted to gamification as an innovative tool for training future librarians, able to stimulate cognitive and educational activities and influence their activity in the learning process. Gamification is the process of using game thinking and game dynamics to

engage audiences and solve problems. The term “gamification” first appeared in 1912, when the famous company “Cracker” began to put a surprise toy in its products, which later became popular among other companies. Gamification gained real popularity only in 2010 thanks to examples that demonstrated the nature and effectiveness of this phenomenon, and was integrated into numerous structures, including the education system, and was presented to a wide audience. It should be noted that gamification is suitable for any learning process and does not require large financial investments. This tool-method allows you to overcome all stages of the work process and involve staff and future professionals in the implementation of the team game, which will achieve great success in realizing the practical potential of the participants in the process. With the help of gamification, libraries will be able to improve communication between employees, thereby introducing a corporate culture to find the necessary information and involve future professionals to realize themselves in the profession of a librarian. Modern training conditions in the era of pandemic and quarantine restrictions, allowed to apply gamification in the conditions of remote learning and to determine its effectiveness in the course of practical research. It was attended by students of 029 “Information, Library and Archival Affairs” of KhAI, 50 students (m=17, f=33). Students underwent internships at the University Library of KhAI. The library staff had a task to improve the professional level of students during a pandemic and to develop their desire for self-study at the workplace. Gamification has become a basic tool in the process of this training. The staff of the library together with the teachers of the department developed a questionnaire in Google Forms, which was filled out by all students who had an internship. The questionnaire contained the following questions.

1. Indicate the groups in which you study.
2. Specify your age.
3. Specify your gender.
4. Do you like to play games?
5. Have you played role games in your specialty while studying at the institute?
6. What game have you recently played? What games do you prefer (strategies, RPGs, shooters, etc.)
7. What professional topics are you interested in?
8. How often do you play games?
9. Why do you play games?
10. If modern companies used corporate games, would you consider it an advantage? Explain your answer.

After all, students answered the questionnaire, the results were analyzed. It turned out that 85% of students play games every day, 47% of them like

to play strategies, 32% play RPGs, and the rest in shooters, races, puzzles. The question “why do you play” was answered as follows: “when I play, I am distracted and I am visited by fresh ideas for my self-realization”; “in the game, I rest and switch to another activity”; “the game helps me relax and not think about current problems”; “I just love to play” and so on.

It was decided to introduce this tool in the training of future librarians and to develop a bilateral project between the department and the library based on the positive assessment of the gamification respondents. For this purpose the technical task was registered, technical possibilities were analyzed, platforms for training were chosen. Technical and analytical group were formed. The analytical group formed several stages of the learning process, based on the basic rules of gamification. The mission of this corporate student game was defined. The mission was to set a time frame for achieving a result and a way to implement it. The next stage was the introduction of a realistic picture of the world (perception), which allowed us to take definite actions to achieve the result. An important stage for the project was to work with university psychologists, who analyzed the psychological characteristics of students, described the psychotypes, and gave relevant pieces of advice in organizing the psychological basis of the game, to motivate participants in this project: to work with digital interfaces, quizzes, corporate holidays to encourage and motivate target audience.

Conclusions. As a result, the pilot project passed all stages of implementation, the tasks of improving the level of knowledge were achieved and the corporate culture of the library staff and students was strengthened. We concluded that library staff needs to be involved in such projects to diversify the learning process with new technologies that make the workflow efficient. For students who plan to become librarians in the future, this game helps to immerse themselves in the atmosphere of the library, to understand the basic principles and mechanisms of work. Also, gamification must be positioned as an effective learning factor that will help not only to involve students into the profession, but also to motivate employees for further career growth.

References

- Buhaieva, V. (2017). Gamification as a way of forming active professional behavior of future IT professionals. *Pedagogika ta psihologija*, 56, 129–135. [In Ukrainian].
- Didiakova, O. (2018). Game as a tool: what is gamification? *Mistosite*. Retrieved from <https://mistosite.org.ua/ru/articles/hra-iak-instrument-shcho-take-heimifikatsiia>. [In Ukrainian].
- Kravets, N. (2017). Stages of creating a gamified system for use in the educational process of higher education. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Seriya: Sotsialni komunikatsii*, 50, 198–206. [In Ukrainian].

- Makarevch, O. (2015). Gamification as an integral factor in improving the effectiveness of remote learning elements. *Molodyi naukovets*, 2, 279–282. [In Ukrainian].
- Pasichnyk, O. (2018). Gamification of the process of learning a foreign language by students of higher education institutions. *Pedagogichna osvita: teorija i praktika*, 24 (2), 344–349. [In Ukrainian].
- Sergeeva, L. (2014). Gamification: game mechanics in staff motivation. *Theory and methods of educational management*. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_15/14.pdf. [In Ukrainian].
- Volkova, N. (2018). *Information and communication technologies. Gamification Interactive learning technologies in higher education. Teaching method way*. Dnipro: Universite Alfred Nobel. [In Ukrainian].
- Barber, M. (1996). *The Learning Game: Arguments for an Educational Revolution*. London: Victor Gollancz. [In English].
- Clark, D. (2011). *Games and e-Learning*. Retrieved from <http://www.caspianlearning.co.uk/Whtp-caspian-games-1.1.pdf>. [In English].
- Faria, A. J. (2009). *Developments in Business Gaming. A Review of the Past 40 Years*. (pp. 464–487). Rochester: Rochester Institute of Technology. [In English].
- Sheldon, L. (2011). *The Multiplayer Classroom: Designing Coursework as a Game*. Course Technology PTR, Florence, KY. [In English].

Надійшла до редколегії 22.03.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.06¹

УДК 021+024]:022.9:001.814

Н. С. Тюркеджи

аспірантка, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

natali_turkedjy@ukr.net

https://orcid.org/0000-0001-6785-2900

АСИСТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕЦІ: ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Створення безбар'єрного інклюзивного бібліотечного середовища нині є одним з пріоритетних напрямів у розробці стратегій розвитку документно-інформаційних структур. Інформування про сучасні тенденції на основі вивчення світових практик використання асистивних технологій у бібліотеках надає можливості для розробки власних перспективних стратегій розвитку документно-інформаційних структур України. Завдяки виконавчому аналізу наукових статей, присвячених забезпеченню доступності бібліотечних послуг для осіб з особливими потребами в результаті впровадження асистивних технологій, виокремлено основні проблемні аспекти, а саме: потреба в розробці міжнародної (державної, регіональної, місцевої) уніфікованої програми та стандартів для забезпечення загальної доступності до бібліотек, пошук альтернативних каналів фінансування, недостатня кваліфікація персоналу бібліотеки, що впливає на якість надання послуг тощо.

Ключові слова: асистивні технології, допоміжні технології, інклюзивний простір у бібліотеці, доступність, користувачі з особливими потребами.

N. Tiurkedzhy

Graduate Student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

ASSISTIVE TECHNOLOGIES IN THE LIBRARY: WORLD RESEARCH TRENDS

Scientific topicality. Use of the digital technologies and devices that are designed and adapted for people with special needs removes physical and mental barriers. This allows them better integrate into society and be more financially independent. National Strategy for Space without Barriers is being developed in Ukraine now. Therefore, the study of global trends in this area is relevant.

The purpose of the article is to analyze the latest researches on the implementation of assistive technologies in libraries and identify trends in theoretical and practical achievements in the world.

Presentation of main material. After analyzing the articles of leading librarians, the main aspects for research by scientists were highlighted:

1. Development of general requirements, criteria and approaches for government programs for the introduction of assistive technologies and ensuring access without barriers.
2. Studying the activities of university libraries in the process of using assistive technologies.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

3. The use of assistive technology in public libraries.
4. Research on assistive technologies in library sites — the extent to which libraries are technically accessible for remote service and user education, including the one for people with special needs.
5. Research on the necessity and effectiveness of the use of assistive technologies among users with special needs in libraries using the method of interviewing.

Findings. The analysis of publications shows that the attention of scientists is directed to finding solutions for the availability of libraries through the introduction of assistive technologies.

Practical significance. The selection and analysis of foreign publications will help in the selection of techniques, methods and tools for the implementation of assistive technologies in the libraries of our country.

Keywords: *assistive technology, assistive products, accessibility, disability policy, inclusive space in the library.*

Актуальність теми дослідження. Цифрові технології у ХХІ ст. охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства. Їх використовують для навчання, роботи та побуту, адже вони дозволяють розвивати нові навички й розширюють можливості соціальної комунікації. Використання цифрових технологій та пристроїв, розроблених і адаптованих для людей з особливими потребами, сприяє поступовому усуненню фізичних та ментальних бар'єрів. Це дозволяє означеним особам краще інтегруватися в суспільство і стати соціально й економічно незалежними. В Україні останнім часом на державному рівні активно порушують ці питання, наразі ведеться розробка проєкту Національної стратегії безбар'єрного простору. Нині озайомлення зі світовими тенденціями в цій сфері є вельми актуальним.

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, станом на 2020 р. понад 1 млрд людей живуть з різними формами інвалідності (близько 15% всього населення планети). Ця цифра продовжує зростати, причинами чого ВООЗ називає збільшення хронічних захворювань і старіння населення (Disability and health, 2020). Наголошується, що люди з інвалідністю мають меншу економічну активність та вищі показники бідності (World report on disability, 2011). Вирішення цих проблем убачається в тісній співпраці всіх рівнів державного управління (Міністерство соціальної політики та його служби, органи місцевого самоврядування тощо), громадських організацій, зокрема й документно-інформаційних систем (ДІС) в питаннях розробки різних програм, спрямованих на соціалізацію людей з інвалідністю та гарантування однакових можливостей.

Серед ДІС бібліотеки відіграють вагомую роль у процесах розробки та впровадження асистивних технологій, які є основою в забезпеченні безбар'єрності й соціальної інклюзії в суспільстві. Саме застосування асистивних технологій та надання вільного доступу до інформації на їх

основі дозволяє користувачам з особливими потребами здобувати нові знання, формувати уміння й набувати навичок, сприяє вирішенню проблеми стигматизації представників цієї соціальної групи та їх адаптації й інтеграції в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених питанням упровадження та використання асистивних технологій у бібліотеках, свідчить про акцентування авторами на різноманітних аспектах діяльності бібліотек щодо забезпечення безбар'єрного доступу осіб з особливими потребами.

Значну частину досліджень присвячено безпосередньо огляду різних видів асистивних технологій, розроблених з урахуванням потреб користувачів з інвалідністю (Addai-Wireko, Nukpe, Frimpong, 2020). Автори відзначають, що через брак асистивно-адаптивних технологій у бібліотеках не враховується потенційно значна група користувачів бібліотечних послуг, яка має особливі потреби, пов'язані з когнітивними, перцептивними розладами та такими, що виникли через соціальне відторгнення внаслідок інформаційної й цифрової нерівності. Останніми роками з'являються публікації, які розкривають особливості життя та діяльності людей з інвалідністю (Ryan, 2019), у яких наголошується на бракові уваги державних установ (зокрема ДІС) на питання соціалізації та самореалізації означених вище осіб. Немало праць присвячено аналізу законодавчих ініціатив, які загалом констатують недовість більшості з них у питаннях соціальної адаптації людей з особливими потребами. Не втрачає актуальності тематика створення інклюзивного простору (Rebooting Inclusive Education? New Technologies and Disabled People, 2020). Автори надають доволі критичну оцінку можливості вирішення проблеми виключення осіб з особливими потребами засобами інклюзивної освіти та новітніми технологіями. Віддаючи належне виконаним розвідкам слід відзначити, що відсутність узагальнюючого дослідження з проблематики впровадження асистивних технологій у бібліотеках на сучасному етапі потребує до теми додаткової уваги.

Відтак, **мета статті** — аналіз останніх досліджень, присвячених впровадженню асистивних технологій у бібліотеках та окресленню світових тенденцій у висвітленні теоретичних і практичних досягнень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Асистивні технології (АТ) — це значний спектр допоміжних засобів і послуг для людей з особливими потребами, завдяки яким відбувається підвищення функціональних можливостей таких особистостей. Допоміжні технології надають людям з особливими потребами можливість бути більш продуктивними, незалежними, здобувати освіту та отримувати інформацію (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006). Цей загальний термін

використовують для позначення продуктів і супутніх послуг, які забезпечують долучення людей з інвалідністю до всіх сфер суспільного та побутового життя. Асистивні технології в бібліотеці розглядають як можливість задовольнити потреби осіб з різними видами порушень (рухового, зорового, слухового, мовного чи пізнавального) й обмеженнями в діяльності.

У результаті аналізу статей провідних фахівців бібліотечно-інформаційної справи виокремлено декілька основних аспектів, дослідження яких займаються науковці:

1. Розробка загальних вимог, критеріїв та підходів для державних програм з упровадження асистивних технологій і забезпечення безбар'єрного доступу.

Після ратифікації Конвенції ООН про права людей з інвалідністю перед країнами постало питання відповідності національного законодавства міжнародно-правовим зобов'язанням. Проведення раз на два роки Всесвітнього саміту досліджень, інновацій та освіти з асистивних технологій (GReAT), у роботі якого беруть участь міжнародні експерти в галузі асистивних технологій, науковці, користувачі й небайдужі активні громадські діячі, дозволяє моніторити найкращі практики та розробки й брати їх до уваги під час розробки власних державних чи регіональних проєктів.

Стандартизована база для надання послуг АТ дозволить чинним стандартам стати більш ефективними як на індивідуальному, так і на організаційному рівні. Тобто створюватиметься платформа для розробки й підтримки подальших стратегій та ресурсів для вдосконалення надання АТ в усьому світі.

2. Особливості діяльності університетських бібліотек у процесі використання АТ.

Тут можна відзначити полярність у дослідженнях представників різних країн. Якщо йдеться про країни, що розвиваються, то головною проблемою в діяльності університетських бібліотек автори відзначають брак фінансування на впровадження асистивних технологій. Це не дозволяє людям з особливими потребами отримувати вільний доступ до освітнього середовища та інформації (Muzata, 2020).

Дослідження авторів з розвинутих країн спрямовані на вивчення процесів адаптації та здобуття знань і набуття навичок студентами за допомогою цифрових інструментів: інструментів соціальних медіа, портативних пристроїв тощо (Pacheco, 2021).

Тобто в першому випадку наголошують на теоретичному аспекті поліпшення послуг через упровадження АТ, а в другому – на практичному значенні їхнього використання.

3. Асистивні технології в площині публічних бібліотек.

У дослідженнях, присвячених діяльності публічних бібліотек, можна виокремити два основних напрями.

– Розробка стратегії роботи бібліотеки, яка б передбачала складання бюджету, коротко- та довгострокові цілі й оцінку ефективності в питаннях забезпечення доступу для всіх груп користувачів. Як зазначає група дослідників, виявлено значну кількість публічних бібліотек, які не мають прописаної стратегії перспективного розвитку (*Library Services Needed by the Disabled in Iran: A Qualitative Study, 2020*). Через це внаслідок неможливості поступового перетворення бібліотечних установ на сучасні центри, яких потребує місцева громада. Адже прописування стратегії дозволяє ширше поглянути на можливості, які можна використати у своїй діяльності — це сприятиме популяризації бібліотечних послуг і залученню інвестицій від організацій та приватних осіб.

– Персонал бібліотеки. Під час надання послуг користувачам, особливо людям з інвалідністю, співробітники установи відіграють ключову роль. Від їхньої обізнаності, відповідальності, кваліфікації та навичок, позитивного ставлення й професіоналізму залежить як рівень обслуговування й повне задоволення запитів, так і вирішення проблем стигматизації й соціальної інклюзії людей з особливими потребами. Однак брак спеціальних курсів, які б уможливили підвищити кваліфікацію у сфері роботи з такими особами та застосування асистивних технологій різного рівня складності, не надають змоги якісно організувати обслуговування цієї категорії користувачів. Тобто простежується закономірність: чим вищий рівень інформаційних та технологічних ресурсів у бібліотеках, тим ширший спектр послуг надається всім групам користувачів, зокрема вирішуються питання й забезпечення безбар'єрності.

4. В умовах пандемії 2020 року науковці звернули увагу на дослідження асистивної компоненти бібліотечних сайтів. Вельми актуальним постало питання, наскільки бібліотеки є технічно доступними під час дистанційного обслуговування та навчання, зокрема для людей з особливими потребами. Згідно з даними Х. Хілл (*Hill, 2020*), вебсайти бібліотек відвідують майже вдвічі більше користувачів — значно зручніше отримувати послуги он-лайн.

Аналіз публікацій означеної тематики свідчить, що сайти університетських бібліотек частіше надають повну інформацію про доступність бібліотечного простору та спеціальні можливості, а також мають адаптивні функції для зручності користування переважно особам з зоровими і слуховими обмеженнями. Сайти ж публічних бібліотек, особливо місцевого значення, у більшості мають найпростішу структуру та інколи містять інформацію для людей з особливими потребами.

5. Дослідження необхідності й ефективності використання асистивних технологій методом інтерв'ювання користувачів бібліотек з особливими потребами. Результатом стало виокремлення основних проблем, вирішення яких є важливим для цієї групи відвідувачів.

Найбільше затребувані послуги публічної бібліотеки, за результатами інтерв'ю, є: доступ до літератури, отримання довідкових послуг, проведення масових заходів (майстер-класи, освітні програми, розважальні заходи). Але для відвідування бібліотечних установ, згідно з відповідями фокус-групи, фізична доступність до них у більшості випадків не передбачена.

Опитувані також звернули увагу на недоліки в інформуванні та просуванні послуг і програм для людей з особливими потребами. Важлива думка про розробку та використання розгалуженої системи виховання культури поведінки з особами, які мають особливі потреби.

Головною проблемою, на думку опитаних, є відсутність відповідних інструментів і ресурсів, які б забезпечували доступ до інформації: аудіокниги, матеріали, написані шрифтом Брайля, спеціальне програмне забезпечення та засоби для генерування ресурсів або надання послуг тощо (Library Services Needed by the Disabled in Iran: A Qualitative Study, 2020).

Висновки. Аналіз досліджень публікацій останніх років свідчить, що наукові розвідки спрямовані на пошук оптимальних рекомендацій у сфері забезпечення доступності в бібліотеках засобами впровадження асистивних технологій. Авторами констатовано, що створення безбар'єрного інклюзивного бібліотечного середовища нині є одним з пріоритетних напрямів у розробці стратегій розвитку документно-інформаційних структур. Основними кроками до цього є: розробка загальних вимог, критеріїв і підходів впровадження асистивних технологій у ДІС на рівні програм; вивчення теоретичних та практичних аспектів поліпшення послуг ДІС у результаті використання АТ; формування стратегічних напрямів діяльності ДІС, пов'язаних із впровадженням асистивних технологій у фізичному й віртуальному середовищах; формування зворотного зв'язку з користувачами, котрі мають особливі потреби.

Виокремлення й аналіз публікацій зарубіжних бібліотечних фахівців значно полегшить відбір методик, засобів та інструментів для впровадження асистивних технологій у вітчизняних бібліотеках.

Список посилань

- Конвенція про права осіб з інвалідністю: офіційний переклад* (2006). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
- Addai-Wireko, A., Nukpe, P., Frimpong A. D. (2020). Adaptive Technology for Supporting Persons with Disability in selected Public Academic Libraries

- in Ghana. *Library Philosophy and Practice*, 11–1. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8401&context=libphilprac>.
- Assistive technology provision: towards an international framework for assuring availability and accessibility of affordable high-quality assistive technology (2018). *Disability and Rehabilitation Assistive Technology*, 13 (5), 467–472. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/325055298_Assistive_technology_provision_towards_an_international_framework_for_assuring_availability_and_accessibility_of_affordable_high-quality_assistive_technology.
- Global perspectives on assistive technology: proceedings of the GReAT Consultation (2019). *World Health Organization*, Geneva, Switzerland, 22–23 August. N. Layton, J. Borg (Ed.). Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330372/9789240000261-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Hill, H. (2020). Ontario Public Library Websites and the Framing of Disability. *Partnership: The Canadian Journal of Library & Information Practice & Research*, 15 (2), 1–17. Retrieved from <https://journal.lib.uoguelph.ca/index.php/perj/article/view/6213/5927>.
- Library Services Needed by the Disabled in Iran: A Qualitative Study (2020). *Library Philosophy and Practice*, November. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/341927082.pdf>.
- Muzata, K. K. (2020). The Utilization of Computers to Improve the Quality of Learning for Students with Visual Impairment at the University of Zambia. *Zambia Journal of Library & Information Science*, 4 (2), 34–44. Retrieved from <https://zajlis.unza.zm/index.php/journal/article/view/54>.
- Pacheco, E. (2021). *Digital Technologies in the Context of University Transition and Disability: Theoretical and Empirical Advances*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348246750_Digital_technologies_in_the_context_of_university_transition_and_disability_Theoretical_and_empirical_advance.
- Pollard, J. L. (2021). Analyzing the accessibility of Illinois public library homepages: Are we accessible to all? *Journal of Access Services*, 18, 50–62. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15367967.2020.1870475>.
- Ryan, F. (2019) *Crippled — Austerity and the Demonization of Disabled People*. London, Verso, pp. 241.
- Rebooting Inclusive Education? New Technologies and Disabled People (2020). *Disability Studies in Education — Critical Conversations*, 9 (5). Retrieved from <https://cjds.uwaterloo.ca/index.php/cjds/article/view/707/970>.
- Disability and health (2020). *World Health Organization*. Retrieved from <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>.
- World report on disability* (2011). Retrieved from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44575>.

References

- Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (2006). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text. [In Ukrainian].
- Addai-Wireko, A., Nukpe, P., Frimpong A. D. (2020). Adaptive Technology for

- Supporting Persons with Disability in selected Public Academic Libraries in Ghana. *Library Philosophy and Practice*, 11–1. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8401&context=libphilprac>. [In English]
- Assistive technology provision: towards an international framework for assuring availability and accessibility of affordable high-quality assistive technology (2018). *Disability and Rehabilitation Assistive Technology*, 13 (5), 467–472. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/325055298_Assistive_technology_provision_towards_an_international_framework_for_assuring_availability_and_accessibility_of_affordable_high-quality_assistive_technology. [In English]
- Global perspectives on assistive technology: proceedings of the GReAT Consultation (2019). *World Health Organization*, Geneva, Switzerland, 22–23 August. N. Layton, J. Borg (Ed.). Retrieved from <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/330372/9789240000261-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [In English]
- Hill, H. (2020). Ontario Public Library Websites and the Framing of Disability. *Partnership: The Canadian Journal of Library & Information Practice & Research*, 15 (2), 1–17. Retrieved from <https://journal.lib.uoguelph.ca/index.php/perj/article/view/6213/5927>. [In English]
- Library Services Needed by the Disabled in Iran: A Qualitative Study (2020). *Library Philosophy and Practice*, November. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/341927082.pdf>. [In English]
- Muzata, K. K. (2020). The Utilization of Computers to Improve the Quality of Learning for Students with Visual Impairment at the University of Zambia. *Zambia Journal of Library & Information Science*, 4 (2), 34–44. Retrieved from <https://zajlis.unza.zm/index.php/journal/article/view/54>. [In English]
- Pacheco, E. (2021). *Digital Technologies in the Context of University Transition and Disability: Theoretical and Empirical Advances*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348246750_Digital_technologies_in_the_context_of_university_transition_and_disability_Theoretical_and_empirical_advance. [In English]
- Pollard, J. L. (2021). Analyzing the accessibility of Illinois public library homepages: Are we accessible to all? *Journal of Access Services*, 18, 50–62. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15367967.2020.1870475>. [In English]
- Ryan, F. (2019) Crippled — Austerity and the Demonization of Disabled People. *London, Verso*, pp. 241. [In English]
- Rebooting Inclusive Education? New Technologies and Disabled People (2020). *Disability Studies in Education — Critical Conversations*, 9 (5). Retrieved from <https://cjds.uwaterloo.ca/index.php/cjds/article/view/707/970>. [In English]
- Disability and health (2020). *World Health Organization*. Retrieved from <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>. [In English]
- World report on disability* (2011). Retrieved from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/44575>. [In English]

Надійшла до редколегії 18.02.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.07¹

УДК 026:61:004

О. В. Куц

аспірантка, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна;
завідувач сектору Наукової бібліотеки, Харківський національний
медичний університет, м. Харків, Україна
olha.kuts92@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5604-8703>

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ МЕРЕЖІ МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Досліджено стан обслуговування користувачів системи медичних бібліотек України у віртуальному середовищі: вивчено асортимент цифрових сервісів та способи надання послуг; проаналізовано стан цифрових сервісів і довідкових матеріалів, спрямованих на підтримку дослідницької діяльності; порівняно стан обслуговування у віртуальному середовищі українських та зарубіжних бібліотек. Основними стратегічними завданнями розвитку цифрових сервісів медичних бібліотек України мають бути: посилення вебприсутності, упродовження мобільних технологій, поліпшення комунікації між бібліотекою та користувачами, розробка сервісів для підтримки дослідницької діяльності користувачів, міждисциплінарне партнерство, підтримка інформаційної грамотності медичних фахівців та медичної грамотності населення; розвиток цифрових компетентностей медичних бібліотекарів; корпоративна співпраця системи медичних бібліотек України.

Ключові слова: *медичні бібліотеки, цифрові сервіси, бібліотечні вебсайти, дистантне обслуговування користувачів, віртуальний простір.*

О. Kuts

Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine; Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

THE UKRAINIAN MEDICAL LIBRARIES NETWORK DIGITAL SERVICES DEVELOPMENT STRATEGY

The relevance of the study. The digital revolution has had a significant effect on the functioning of libraries. Successful operation in the digital environment requires the improvement of the competitiveness of library services provided: libraries must be able to rethink their role, justify the value of their services for their own customers. Due to the increasing level of the Internet use among scientists, medical professionals, students, patients, community, medical libraries web-presence is of crucial importance. Websites serve as a digital gateway for library services and resources.

The aim of the article is to study and present the current state of Ukrainian medical libraries service and to propose the digital services development strategy.

The methodology. A content analysis was conducted over 21 Ukrainian and 5 foreign medical library websites. All data were collected within a month.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Research data are presented in the form of tables and figures and analyzed using a simple method of percentages.

The results. The findings show that many researched Ukrainian medical libraries are yet to exploit the full potential of the digital technologies in library service. The most common services: online public access catalog, virtual references services, identification UDC index, repository, electronic document delivery service (EDDS). Less than half (43%) of medical library sites in Ukraine are adapted to mobile devices. The most popular social media among medical libraries in Ukraine: Facebook (57%), Instagram (33%) and YouTube (29%). Over the last 5 years, libraries have become more active in offering web-based services and resources: plagiarism testing services, repositories, EDDS, virtual references services, identification UDC index. The main strategic objectives of the digital services development for medical libraries in Ukraine should be: increasing the web and social media presence, introducing mobile technologies, improving communication between the library and users, developing services to support research lifecycle, interdisciplinary partnership, support for information literacy of biomedical professionals and medical literacy of the community, developing competences of the medical librarians, corporate cooperation of the Ukrainian medical libraries system.

The scientific topicality. The current state of Ukrainian medical libraries digital service was analyzed and compared with the state of five years ago and foreign academic medical libraries. Digital services development strategy was proposed.

The practical significance. The study can be very interesting and important for medical librarians for upgrading, creation and support of relevant medical library services.

Keywords: *medical libraries, health science libraries, digital services, library websites, remote customer service, virtual space.*

Постановка проблеми. В умовах стрімкої цифровізації суспільства перед медичними бібліотеками постають нові виклики, пов'язані з необхідністю задоволення інформаційних потреб користувачів через надання цифрових продуктів та послуг. Успішне функціонування в глобальному комунікаційному просторі потребує від бібліотек швидкого реагування на зміни інформаційного ринку, відстеження конкурентоспроможності пропонованих ними сервісів і своєчасного оновлення їх асортименту. Водночас бібліотеки мають доводити користувачам, що якість та оперативність їх інформаційного обслуговування надійніша і релевантніша, ніж користування загальнодоступними інтернет-джерелами пошуку медичної інформації. З цією метою медичним бібліотекам слід суттєво розширити свою присутність в інтернет-просторі, розпочавши застосовувати всі можливі канали комунікації: сайти, блоги, соціальні мережі, забезпечуючи безперешкодність доступу до змістовного цифрового контенту. Водночас слід враховувати інформаційні потреби різних категорій користувачів: науковців, лікарів-практиків, студентів медичних університетів, пацієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема цифрової трансформації бібліотек, розширення їх інтернет-присутності, запровадження інноваційних моделей обслуговування у вебпросторі висвітлюється в працях багатьох сучасних бібліотекознавців (Baryshev et al., 2020; García-Marco & García-Marco, 2011; Miranda et al., 2010; Мар'їна, 2016). Особливо корисними стали дослідження, присвячені результатам контент-аналізу сайтів бібліотек, їх пропозицій щодо модернізації цифрових продуктів та послуг (Al-Qallaf & Ridha, 2019; Comeaux, 2017; Mierzecka & Suminas, 2018; Verma & Devi, 2016; Wilson, 2015). Окрема категорія публікацій стосується вивчення ролі університетських бібліотек у наукометричному забезпеченні всіх етапів наукового дослідження (Ragon, 2019; Vaughan et al., 2013; Visintini et al., 2018; Назаровець, 2020). Дедалі більше науковців приділяють увагу впровадженню мобільних технологій у систему бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, використанню соціальних медіа з метою підвищення ефективності надання та просування бібліотечних послуг (Pažur, 2019; Taylor, 2016; Vassilakaki, 2014). Актуальною є й проблема підвищення якості обслуговування користувачів медичних бібліотек у цифровому просторі, пошук критеріїв її оцінки (Marshall, 2007; Patterson et al., 2018). Але, попри достатню кількість публікацій, присвячених окремим проблемам модернізації системи обслуговування медичних бібліотек, відсутні узагальнюючі праці, спрямовані на розроблення стратегій розвитку цифровізації їх продуктів та послуг.

Мета статті — визначення сучасного стану інформаційного обслуговування користувачів мережі медичних бібліотек України та розроблення стратегії розвитку їх цифрових сервісів. Реалізація мети передбачає вирішення таких дослідницьких завдань: визначення асортименту й каналів надання цифрових послуг медичних бібліотек України; виявлення цифрових сервісів, інструментів та ресурсів, спрямованих на підтримку дослідницької діяльності користувачів; визначення ступеня використання медичними бібліотеками України соціальних медіа для комунікації із користувачами; компаративний аналіз асортименту цифрових сервісів українських і зарубіжних бібліотек з метою розроблення кращих моделей їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медична галузь бібліотечного обслуговування є однією з найстаріших у світовій бібліотечній справі, про що свідчить створення Асоціації медичних бібліотек США (Medical Library Association, MLA) ще в 1898 р. (Dimitroff, 1992). За тривалу історію існування медичні бібліотеки перетворилися на невіддільну частину систем охорони здоров'я та медичної освіти по всьому світу (Popoola, 2019).

В Україні першу медичну бібліотеку створено в 1886 р. при медичному товаристві в Харкові (нині ДУ «Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова НАМНУ»). У 1896 р. при Київському бактеріологічному інституті засновано спеціалізовану бібліотеку Інституту епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського НАМНУ (Козлюк, 2005). У 1930 р. в Україні сформувалася мережа медичних бібліотек різних видів, а на базі фондів бібліотек Київського медичного університету та Київського інституту вдосконалення лікарів засновано Республіканську наукову медичну бібліотеку (тепер Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ)), яка з 1948 р. здійснювала організаційно-методичне керівництво усіма медичними бібліотеками Української РСР. За даними звіту ННМБУ за 2019 р. (*Аналітична статистика*), бібліотечно-інформаційне забезпечення медичної галузі здійснювало 367 медичних бібліотек. Сучасна мережа медичних бібліотек України має таку організаційну структуру:

- Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ);
- обласні наукові медичні бібліотеки (ОНМБ) – 16;
- наукові бібліотеки медичних наукових установ (НДІ) – 33;
- бібліотеки медичних ЗВО – 97: I–II рівня акредитації (бібліотеки медичних коледжів) – 78 та III–IV рівнів акредитації (університетські/академічні бібліотеки) – 19;
- бібліотеки лікарняно-профілактичних закладів (ЛПЗ) – 221 (Національна наукова медична бібліотека України, 2019).

Для релевантної вибірки бібліотек з метою здійснення контент-аналізу їх сайтів використано реєстр медичних бібліотек, розміщений на сайті ННМБУ. До фінального списку долучено вебсайти: ННМБУ, 5 ОНМБ, 15 бібліотек медичних ЗВО. Критеріями відбору бібліотек-учасниць дослідження стали: наявність змістовного вебсайту/блогу або повноцінного розділу на вебсайті медичної установи; оновлення інформації на сайтах за 2021 р.; відсутність проблем та помилок із завантаженням сайту. Відповідно до цих критеріїв, для фінальної вибірки обрано сайти 21 медичної бібліотеки (табл. 1), що становить лише 6% від загальної кількості медичних бібліотек України і свідчить про надзвичайно низьку ступінь їх вебприсутності в глобальному цифровому просторі (рис. 1).

У дослідженні використано метод контент-аналізу вебсайтів медичних бібліотек, який дозволив виявити асортимент їх цифрових сервісів (рис. 2). Найпоширенішими є сервіси: електронний каталог (ЕК) та віртуальна довідка/«Спитай бібліотекаря» – 17 бібліотек (81%), визначення УДК/авторського знака – 15 бібліотек (71%), репозитарій та електронна доставка документів (ЕДД) – 11 бібліотек (52%). Менш

поширеними є послуги: бронювання/онлайн-подовження терміну користування книгами — 4 бібліотеки (19%), онлайн-перевірка документів на плагіат — 3 (14%), чат зворотного зв'язку з користувачем — 1 (5%). Найпоширенішими каналами надання користувачам цифрових сервісів (ЕДД, віртуальної довідки та визначення УДК/авторського знака) є вебформа на сайті та e-mail (рис. 3).

Таблиця 1.

Вебсайти/блоги медичних бібліотек України

н/п	Назва бібліотеки	Вебадреса сайту
1	Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ)	https://library.gov.ua/
Обласні наукові медичні бібліотеки (ОНМБ)		
2	Вінницька ОНМБ	http://vinmedlib.org.ua/
3	КНП «Кіровоградська ОНМБ КОР»	http://medlib.kr.ua/
4	КЗ «Рівненська ОНМБ» Рівненської обласної ради	https://ronmb.rv.ua/
5	Сумська ОМНБ	http://medbook.sumy.ua/
6	Відділ документів з медичних наук Херсонської ОУНБ ім. Олесья Гончара	http://www.khonmb.org.ua/
Бібліотеки ЗВО		
7	Наукова бібліотека Буковинського державного медичного університету (НБ БДМУ)	http://medlib.bsmu.edu.ua/
8	Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (НБ ВНМУ)	http://library.vnmu.edu.ua/
9	Наукова бібліотека Дніпровського державного медичного університету (НБ ДДМУ)	https://library.dmu.edu.ua/
10	Бібліотека Донецького національного медичного університету (ДНМУ)	http://library.dnmu.edu.ua/
11	Наукова бібліотека Запорізького державного медичного університету (ЗДМУ)	http://lib.zsmu.edu.ua/
12	Бібліотека Запорізької медичної академії післядипломної освіти (ЗМАПО)	http://salmen54.blogspot.com/
13	Наукова бібліотека Івано-Франківського національного медичного університету (НБ ІФНМУ)	https://ifnmu.edu.ua/uk/biblioteka-holovna
14	Наукова бібліотека Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького (НБ ЛНМУ)	http://library.meduniv.lviv.ua/
15	Бібліотека Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (НМУ)	https://librarynmu.com/
16	Бібліотека Одеського національного медичного університету (ОНМУ)	http://libblog.odmu.edu.ua/

17	Бібліотека Полтавського державного медичного університету (ПДМУ)	https://biblumsa.blogspot.com/
18	Наукова бібліотека Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (НБ ТДМУ)	https://library.tdmu.edu.ua/
19	Бібліотека Харківської медичної академії післядипломної освіти (ХМАПО)	http://lib.med.edu.ua/
20	Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ)	http://lib.knmu.edu.ua/
21	Наукова медична бібліотека Черкаської медичної академії (НМБ ЧМА)	https://sites.google.com/view/scientific-medical-library/

Рис. 1. Ступінь вебприсутності українських медичних бібліотек

Рис. 2. Асортимент цифрових послуг медичних бібліотек України

Рис. 3. Канали надання медичними бібліотеками цифрових послуг

Повсюдне поширення й застосування мобільних технологій потребує від бібліотек адаптувати до них свої сервіси. Переваги мобільних технологій: зручність та персоналізований підхід до користувачів, можливість доступу до інформації в будь-якому місці в режимі 24/7. Мобільний вебсайт — це суттєве збільшення рівня присутності бібліотек у цифровому просторі, але нині менше половини (43%) сайтів медичних бібліотек України адаптовані до мобільних пристроїв.

Вебсайти медичних бібліотек, які використовують інструменти соціальних мереж, дозволяють користувачам отримувати значно комфортніші цифрові сервіси. На рис. 4 проілюстровано, що за останні 5 років бібліотеки суттєво розширили свою присутність у соціальних мережах, активно створюючи свої офіційні акаунти в Instagram, YouTube, Telegram. За результатами контент-аналізу вебсайтів медичних бібліотек України визначено, що найпопулярнішими соціальними мережами для них є: Facebook (57%), Instagram (33%) та YouTube (29%). Водночас 6 з досліджуваних медичних бібліотек (29%) поки що зовсім не мають акаунтів у соціальних мережах.

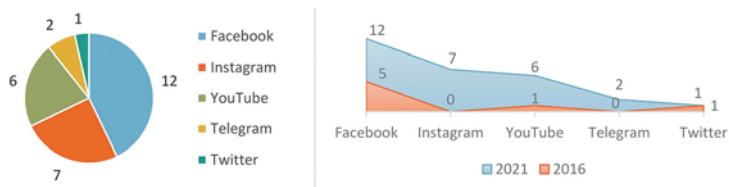

Рис. 4. Наявність акаунтів медичних бібліотек України в соціальних мережах

Динаміка розвитку вебсайтів медичних бібліотек України за останні 5 років визначалася на основі порівняльного аналізу сучасних версій сайтів з їх заархівованими копіями, що функціонували у 2016–2020 рр. і збережені в Internet Archive (<https://web.archive.org/>). Для аналізу

обрано 11 сайтів медичних бібліотек України, які у 2016 р. мали архівовану вебсторінку (ННМБУ, 7 бібліотек ЗВО та 3 ОНМБ) та продукували цифрові сервіси. За результатами порівняльного аналізу визначено, що бібліотеки почали активніше пропонувати користувачам вебресурси та сервіси (рис. 5), суттєво зросла кількість цифрових послуг щодо перевірки наукових праць на плагіат (на 200%), цифрових репозитаріїв (на 100%), ЕДД (на 50%), сервісів віртуальної довідки (на 43%), визначення індексів УДК (на 40%). Але реалізація мобільної вебприсутності медичних бібліотек України відбувається все ще надзвичайно повільними темпами.

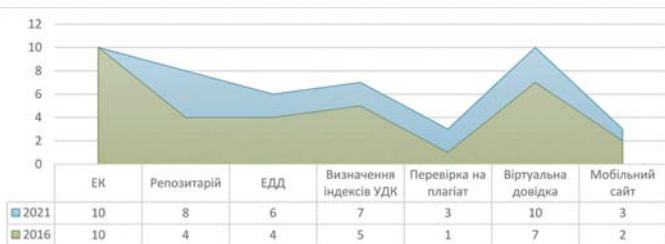

Рис. 5. Розвиток цифрових послуг медичних бібліотек України у 2016–2021 рр.

Сучасна пандемія Covid-19 — каталізатор змін у сфері бібліотечного обслуговування. Віддалений доступ до цифрового контенту та його використання стає нормою, бібліотечні послуги і далі розвиватимуться та віртуалізовуватимуться. У цьому контексті здійснено порівняння асортименту послуг 16 сайтів медичних бібліотек України, що вироблялися на початку 2020 р. (до початку карантинних обмежень в Україні у березні 2020 р.), зі станом 2021 р. Визначено, що в період пандемії бібліотеки активніше трансформували традиційні послуги в їх цифрові аналоги: зросла кількість сервісів віртуальної довідки, ЕДД, онлайн-визначення УДК/авторського знака, дистанційні перевірки на плагіат (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка розвитку цифрових послуг медичних бібліотек України в період 2020–2021 рр.

З метою визначення асортименту цифрових послуг виконано контент-аналіз 5 сайтів бібліотек зарубіжних медичних університетів (табл. 2). Найпоширеніші цифрові послуги, такі як ЕК та ЕДД, віртуальна довідка, наявні в 100% досліджуваних бібліотек, усі сайти яких адаптовані до мобільних технологій. Найпопулярнішими соціальними мережами, у яких створено офіційні акаунти бібліотек, є Facebook та Twitter. Основні відмінності зарубіжних бібліотек, порівняно з українськими щодо організації вебобслуговування, полягають у більшій представленості системних послуг, що мають на меті підтримку всіх етапів наукових медичних досліджень у форматі консультацій (чат, форми на сайті, e-mail, відеодзвінки), надання довідкових гідів та інструкцій, тренінгів, організацію семінарів і курсів (вебінарів), FAQ. Щодо бібліотечного супроводу всіх етапів наукового дослідження, то базовими сервісами зарубіжних бібліотек є такі: на етапі «підготовка» (грантова підтримка, консультації та допомога в пошуку грантів), «відкриття» (консультації та інструкції з пошуку літератури й доказів, розробка стратегій пошуку, платні послуги щодо підбору літератури, вибіркоче поширення інформації, ЕДД); «аналіз» (консультації з управління даними досліджень та їх курування), «написання» (матеріали і заняття з підвищення навичок академічного письма, управління цитуванням, систематичні огляди наукових досягнень), «публікація» (допомога в пошуку журналів та їх оцінці, виборі альтернативних способів публікації результатів досліджень, інформація з авторських прав і відкритої науки), «пропагування» (інструкції та підтримка цифрових профілів учених), «оцінка» (довідкова інформація з наукових метрик, визначення впливу досліджень).

Таблиця 2.

Вебсайти досліджуваних зарубіжних медичних бібліотек

п/п	Назва бібліотеки	Вебадреса
1	Lane Medical Library (Stanford University)	http://lane.stanford.edu/
2	University library (Karolinska Institutet)	https://kib.ki.se/en
3	Harvey Cushing/John Hay Whitney Medical Library (Yale University)	https://library.medicine.yale.edu/
4	Medical Center Library & Archive (Duke University)	https://mclibrary.duke.edu/
5	Strauss Health Sciences Library (University of Colorado)	https://library.cuanschutz.edu/

Порівняно з зарубіжними, медичні бібліотеки України ще недостатньо впроваджують цифрові послуги на підтримку наукових досліджень (рис. 7). Зокрема в асортименті їх послуг повністю відсутня інформація і

сервіси стосовно етапів «Підготовка» та «Аналіз» досліджень. Довідкова інформація на сайтах часто невичерпна й неструктурована, обмежується посиланнями на сторонні ресурси, рідко трапляються інструкції та методичні посібники, спрямовані на допомогу науковцям-медикам. Ці факти свідчать про недостатню ефективність бібліотечно-інформаційного обслуговування найважливішого напрямку роботи наукової бібліотеки — підтримки всіх етапів науково-дослідної діяльності користувачів.

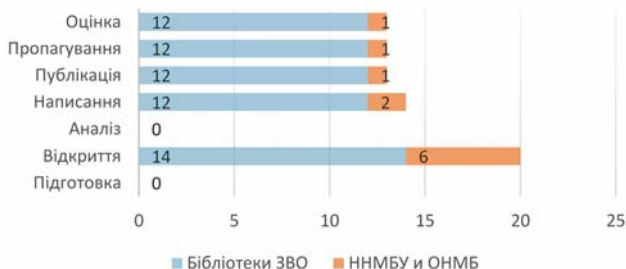

Рис. 7. Цифрові сервіси та довідкові матеріали на сайтах медичних бібліотек України за етапами наукових досліджень

Висновки. Сучасний стан цифровізації інформаційних продуктів та сервісів мережі медичних бібліотек України не можна визнати задовільним. Основними чинниками, що гальмують виробництво українськими медичними бібліотеками якісних і релевантних цифрових послуг, є:

- організаційно-управлінські;
- кадрові (недостатня цифрова та біомедична кваліфікація персоналу);
- фінансові.

Для досягнення рівня обслуговування провідних зарубіжних бібліотек необхідна реалізація стратегії цифрової трансформації. Емпіричні дані, отримані в результаті дослідження, дозволили сформулювати основні стратегічні завдання розвитку цифрових сервісів медичних бібліотек України:

- прискорена інтеграція цифрових технологій у бібліотечне виробництво та обслуговування;
- посилення вебприсутності бібліотек, створення сучасних сервіс-орієнтованих вебсайтів, поліпшення навігації та інструментів пошуку;
- посилення зв'язків між бібліотекою і користувачами в результаті запровадження та цілодобової підтримки зворотного зв'язку на сайтах, через соціальні мережі, месенджери, відеодзвінки, мобільні технології;

- підтримка дослідницької діяльності користувачів; виокремлення на сайтах бібліотек спеціалізованих розділів із релевантною структурованою інформацією про кожний з етапів дослідження; упровадження цифрових послуг для всіх етапів дослідження, зокрема етапів аналізу й підготовки; розробка для науковців онлайн-інструкцій і методичних посібників;
- міждисциплінарне партнерство (з медичною та ІТ-галуззю) для впровадження якісних інформаційних послуг для медичних фахівців;
- навчання інформаційної грамотності користувачів, розширення вебконтенту з набуття цифрових компетентностей, проведення дистанційних курсів і тренінгів;
- упровадження цифрових послуг для підвищення медичної грамотності населення;
- розвиток цифрових та біомедичних компетентностей бібліотекарів;
- вивчення інформаційних потреб користувачів бібліотек і ступеня їх задоволеності якістю бібліотечного обслуговування;
- корпоративна співпраця медичних бібліотек України з метою реалізації корпоративної каталогізації та передплати на ресурси, спрямованих на всестороннє задоволення інформаційних потреб різних категорій користувачів.

Націленість діяльності медичних бібліотек України на вирішення цих першочергових завдань сприятиме суттєвому підвищенню їх конкурентоздатності на ринку інформаційних послуг, переходу на якісно новий рівень обслуговування користувачів.

Список посилань

- Козлюк, Н. І. (2005). *Система бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів медичних бібліотек Академії медичних наук України* (Автореферат дисертації).
- Мар'їна, О. (2016). Веб-орієнтована концепція розвитку бібліотек у контексті еволюції веб-технологій. *Вісник Книжкової палати*, 10, 24–27. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x.
- Назаровець, М. А. (2020). Використання цифрових інструментів підтримки наукової комунікації: структурна модель організації послуг у бібліотеках ЗВО. *Вісник ХДАК*, 58, 27–37. doi: 10.31516/2410-5333.058.03.
- Національна наукова медична бібліотека України. (2019). *Аналітична статистика*. Відновлено з <https://library.gov.ua/medychni-biblioteky-statystyka>.
- Al-Qallaf, C. L., & Ridha, A. (2019). A Comprehensive Analysis of Academic Library Websites: Design, Navigation, Content, Services, and Web 2.0 Tools. *International Information and Library Review*, 51(2), 93–106. doi: 10.1080/10572317.2018.1467166.
- Baryshev, R. A., Tsvetochkina, I. A., Babina, O. I., Kasyanchuk, E. N., & Manushkina, M. M. (2020). Transformation of university libraries during the digital era.

- Journal of Siberian Federal University — Humanities and Social Sciences*, 13(7), 1073–1089. doi: 10.17516/1997-1370-0627.
- Comeaux, D. J. (2017). Web Design Trends in Academic Libraries — A Longitudinal Study. *Journal of Web Librarianship*, 11(1), 1–15. doi: 10.1080/19322909.2016.1230031.
- Dimitroff, A. (1992). Research in health sciences library and information science: A quantitative analysis. *Bulletin of the Medical Library Association*, 80(4), 340–346.
- García-Marco, F. J., & García-Marco, F. (2011). Libraries in the digital ecology: Reflections and trends. *Electronic Library*, 29(1), 105–120. doi: 10.1108/026404711111111460.
- Marshall, J. G. (2007). Measuring the value and impact of health library and information services: Past reflections, future possibilities. *Health Information and Libraries Journal*, 24 (SUPPL. 1), 4–17.
- Mierzecka, A., & Suminas, A. (2018). Academic library website functions in the context of users' information needs. *Journal of Librarianship and Information Science*, 50 (2), 157–167. doi: 10.1177/0961000616664401.
- Miranda, G. F., Gualtieri, F., & Coccia, P. (2010). How the new Web generations are changing library and information services. *Medical Reference Services Quarterly*, 29 (2), 132–145. doi: 10.1080/02763861003723200.
- Patterson, B., Casucci, T., Hull, B. E., & Lombardo, N. T. (2018). Library as the Technology Hub for the Health Sciences. *Medical Reference Services Quarterly*, 37 (4), 341–356. doi: 10.1080/02763869.2018.1514899.
- Pažur, I. (2019). Library resources and services for mobile devices in academic and related libraries. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske*, 62 (2), 1–32. doi: 10.30754/vbh.62.2.746.
- Popoola, B. O. (2019). Involving libraries in improving health literacy to achieve Sustainable Development Goal-3 in developing economies: a literature review. *Health Information and Libraries Journal*, 36 (2), 111–120.
- Ragon, B. (2019). Alignment of library services with the research lifecycle. *Journal of the Medical Library Association*, 107, 384–393. doi: 10.5195/jmla.2019.595.
- Taylor, D. M. (2016). The Impact of Mobile Information Communication and Technology (ICT) in Ubiquitous Health Sciences Libraries. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 13(3), 105–113. doi: 10.1080/15424065.2016.1231026.
- Vassilakaki, E. (2014). Mobile information services in libraries: A review of current trends in delivering information. *Interlending and Document Supply*, 42(4), 176–186. doi: 10.1108/ILDS-08-2014-0037.
- Vaughan, K. T. L., Hayes, B. E., Lerner, R. C., McElfresh, K. R., Pavlech, L., Romito, D., Reeves, L. H., & Morris, E. N. (2013). Development of the research lifecycle model for library services. *Journal of the Medical Library Association*, 101 (4), 310–314. doi: 10.3163/1536-5050.101.4.013.
- Verma, M. K., & Devi, K. K. (2016). Web content and design trends of Indian institutes of management (IIMs) libraries website: An analysis. *Journal*

of Library and Information Technology, 36 (4), 220–227. doi: 10.14429/djlit.36.4.9983.

Visintini, S., Boutet, M., Manley, A., & Helwig, M. (2018). Research Support in Health Sciences Libraries: A Scoping Review. *Journal of the Canadian Health Libraries Association*, 78 (2), 56–78. <https://doi.org/10.29173/jchla29366>.

Wilson, D. E. (2015). Web content and design trends of Alabama academic libraries. *Electronic Library*, 33 (1), 88–102. <https://doi.org/10.1108/EL-05-2013-0100>.

References

- Kozliuk, N. I. (2005). *The system of library and information support of users of medical libraries of the Academy of Medical Sciences of Ukraine* (Dissertation abstract). [In Ukrainian].
- Marina, O. (2016). Web-oriented development concept of libraries in the context of the evolution of web technologies. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 10, 24–27. doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x. [In Ukrainian].
- National scientific medical library of Ukraine. (2019). *Analytical statistics*. Retrieved from <https://library.gov.ua/medychni-biblioteky-statystyka>. [In Ukrainian].
- Nazarovets, M. A. (2020). Using digital tools to support scientific communication: a structural model of service organization in HEI libraries. *Visnyk KhDAK*, 58, 27–37. doi: 10.31516/2410-5333.058.03. [In Ukrainian].
- Al-Qallaf, C. L., & Ridha, A. (2019). A Comprehensive Analysis of Academic Library Websites: Design, Navigation, Content, Services, and Web 2.0 Tools. *International Information and Library Review*, 51 (2), 93–106. doi: 10.1080/10572317.2018.1467166. [In English].
- Baryshev, R. A., Tsvetochkina, I. A., Babina, O. I., Kasyanchuk, E. N., & Manushkina, M. M. (2020). Transformation of university libraries during the digital era. *Journal of Siberian Federal University — Humanities and Social Sciences*, 13 (7), 1073–1089. doi: 10.17516/1997-1370-0627. [In English].
- Comeaux, D. J. (2017). Web Design Trends in Academic Libraries — A Longitudinal Study. *Journal of Web Librarianship*, 11 (1), 1–15. doi: 10.1080/19322909.2016.1230031. [In English].
- Dimitroff, A. (1992). Research in health sciences library and information science: A quantitative analysis. *Bulletin of the Medical Library Association*, 80 (4), 340–346. [In English].
- García-Marco, F. J., & García-Marco, F. (2011). Libraries in the digital ecology: Reflections and trends. *Electronic Library*, 29 (1), 105–120. doi: 10.1108/02640471111111460. [In English].
- Marshall, J. G. (2007). Measuring the value and impact of health library and information services: Past reflections, future possibilities. *Health Information and Libraries Journal*, 24 (SUPPL. 1), 4–17. [In English].
- Mierzecka, A., & Suminas, A. (2018). Academic library website functions in the context of users' information needs. *Journal of Librarianship and Information Science*, 50 (2), 157–167. doi: 10.1177/0961000616664401. [In English].
- Miranda, G. F., Gualtieri, F., & Coccia, P. (2010). How the new Web generations are changing library and information services. *Medical Reference Services Quarterly*, 29 (2), 132–145. doi: 10.1080/02763861003723200. [In English].

- Patterson, B., Casucci, T., Hull, B. E., & Lombardo, N. T. (2018). Library as the Technology Hub for the Health Sciences. *Medical Reference Services Quarterly*, 37 (4), 341–356. doi: 10.1080/02763869.2018.1514899. [In English].
- Pažur, I. (2019). Library resources and services for mobile devices in academic and related libraries. *Vjesnik Bibliotekara Hrvatske*, 62 (2), 1–32. doi: 10.30754/vbh.62.2.746. [In English].
- Popoola, B. O. (2019). Involving libraries in improving health literacy to achieve Sustainable Development Goal-3 in developing economies: a literature review. *Health Information and Libraries Journal*, 36 (2), 111–120. [In English].
- Ragon, B. (2019). Alignment of library services with the research lifecycle. *Journal of the Medical Library Association*, 107, 384–393. doi: 10.5195/jmla.2019.595. [In English].
- Taylor, D. M. (2016). The Impact of Mobile Information Communication and Technology (ICT) in Ubiquitous Health Sciences Libraries. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, 13 (3), 105–113. doi: 10.1080/15424065.2016.1231026. [In English].
- Vassilakaki, E. (2014). Mobile information services in libraries: A review of current trends in delivering information. *Interlending and Document Supply*, 42 (4), 176–186. doi: 10.1108/ILDS-08-2014-0037. [In English].
- Vaughan, K. T. L., Hayes, B. E., Lerner, R. C., McElfresh, K. R., Pavlech, L., Romito, D., Reeves, L. H., & Morris, E. N. (2013). Development of the research lifecycle model for library services. *Journal of the Medical Library Association*, 101 (4), 310–314. doi: 10.3163/1536-5050.101.4.013. [In English].
- Verma, M. K., & Devi, K. K. (2016). Web content and design trends of Indian institutes of management (IIMs) libraries website: An analysis. *Journal of Library and Information Technology*, 36 (4), 220–227. doi: 10.14429/djlit.36.4.9983. [In English].
- Visintini, S., Boutet, M., Manley, A., & Helwig, M. (2018). Research Support in Health Sciences Libraries : A Scoping Review. *Journal of the Canadian Health Libraries Association*, 78 (2), 56–78. <https://doi.org/10.29173/jchla29366>. [In English].
- Wilson, D. E. (2015). Web content and design trends of Alabama academic libraries. *Electronic Library*, 33 (1), 88–102. <https://doi.org/10.1108/EL-05-2013-0100>. [In English].

Надійшла до редколегії 15.03.2021

Розділ 3. Прикладні соціокомунікаційні технології

Part 3. Applied Communication Technologies

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.08¹

UDC 009+ 004.9

S. Fedushko

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

solomiia.s.fedushko@lpnu.ua

https://orcid.org/0000-0001-7548-5856

Yu. Sierov

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

yurii.o.sierov@lpnu.ua

https://orcid.org/0000-0002-5293-4791

COMPARATIVE ANALYSIS OF VIRTUAL EXHIBITIONS OF MEDICAL MUSEUMS IN UKRAINE AND ABROAD

The Internet has opened new opportunities for effective communication of information provision activities of various institutions. Museums did not become an exception and began to apply new means in communication policy. Virtual exhibitions solve the problems of saving time and financial costs, however, carrying important information content. The experience of world exhibitions of medical museums is considerably higher than the level of virtual exhibitions implementation in Ukraine.

Keywords: *virtual exhibition, virtual exposition, virtual excursion, online excursion, digitalization, Internet exhibition.*

С. С. Федущко

кандидат технічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

Ю. О. Сєров

кандидат технічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСПОЗИЦІЙ У МЕДИЧНИХ МУЗЕЯХ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Актуальність. Інтернет зумовив нові можливості для ефективної комунікації різних установ в інформаційному просторі. Музеї не стали винятком та почали застосовувати нові засоби в комунікативній політиці. Нові технології, такі як VR, AR та Web3D, широко використовуються для створення віртуальних музейних виставок, зокрема в музеях медицини, як у музейній обстановці, так і через інформаційні кіоски в World Wide Web.

Мета статті — здійснити порівняльний аналіз представлення віртуальних експозицій у вітчизняних медичних музеях та за кордоном.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Методологія. Для виконання дослідження використано порівняльний метод, методи опису, зіставлення та узагальнення.

Результати. Музеї зацікавлені в оцифруванні їх колекцій не лише для збереження культурної спадщини, але й для того щоб зробити інформаційний зміст доступним для широкої громадськості. Технології віртуальної реальності (VR) і розширеної реальності (AR) є ідеальним презентаційним середовищем для медичних музеїв та інших установ культурної спадщини. Віртуальні виставки дозволяють різним аудиторіям, зокрема інвалідам і студентам різного віку, а також широкій публіці отримувати доступ та ознайомлюватись з величезною кількістю об'єктів, що розміщені в різних місцевостях, і подавати це цікавим та інформативним способом.

Новизна. У цьому дослідженні вперше здійснено аналіз віртуального представництва шести відомих світових музеїв. Проаналізовано віртуальне представництво 33-х медичних музеїв з 18 країн.

Практичне значення. Матеріали і висновки дослідження можна використовувати в процесі викладання з сучасних інформаційних технологій у музейній справі.

Висновки. Віртуальні виставки вирішують проблеми економії часу та фінансових затрат, однак несучи важливе інформаційне наповнення. Користувачькі взаємодії в межах віртуального медичного музею ефективно виконуються за допомогою допоміжних технологій, щоби користувачі могли відчувати себе повністю пов'язаними з віртуальними музейними артефактами і таким чином отримувати вигоду з точки зору освіти та розваг. Однак нині досвід світових виставок (зокрема у сфері медицини) значно вищий рівня реалізації віртуальних виставок в Україні.

Ключові слова: *віртуальна виставка, віртуальна експозиція, віртуальна екскурсія, онлайн-екскурсія, діджиталізація, інтернет-виставка.*

Introduction. With the development of the Internet, the number of users who prefer the use of electronic resources is constantly increasing. Thus, in 2017, according to a study of the Ukrainian Internet audience, the network contained 21.6 million users (media analysis of TV, radio, printed media, Internet media, social networks, 2020). Most users choose the Internet to meet information and other needs. Therefore, every year, the issue of network integration in the so-called “non-productive” spheres, which includes culture in particular, arises. Thanks to the latest technology, there are such phenomena as “virtual exposition”, which also corresponds to the concept of “virtual tour”, “Internet exhibition” and “cyber-exhibition”. In general, virtual exhibition is an online exhibition featuring cyberspace. The virtual exhibition is a relatively new stage in the process of informatization of the cultural sphere.

The advantages of virtual exhibitions. If we talk about exhibitions in general, it is a demonstration of human achievements in various fields, which are presented for review at the venue of a certain exhibition event. With the advent of virtual exhibitions, there are new benefits that until now haven't

been typical for ordinary exhibitions. Museums and other organizations create online exhibitions for many reasons. For example, a virtual exhibition can expand the materials presented on the site using visualization tools, completing text information. Thus, an online exhibition can be of interest because visual information is easier to perceive (Bilushchak, Fedushko, 2016). As a result of growing interest for the object of the cultural sphere, its wide online register is created. Another advantage of virtual expositions is saving of production costs, which include insurance, delivery and installation. The introduction of such exhibitions also solves such a problem as preserving the integrity of the exhibits of the physical exhibition. It's about processing fragile or rare objects. Such a virtual museum gives additional benefits to the fact that it is possible to display artifacts that are generally not available, except for selected ones, for example, exhibits that cannot be accessed due to their weak nature or other conservation issues or those that cannot be displayed simply due to the lack of physical space (Louvre, 2020). It is equally important that a virtual exhibition can reach a much larger audience: access to information is no longer limited to those who can afford travel and museum visits, but accessible to anyone who has access to a computer with the Internet connection. Unlike physical exhibitions, online exhibitions are not limited in time, since they are not forced to work under a certain work schedule with a limited work day. Such exhibitions are available around the clock.

The emergence and distribution of virtual museum exhibitions.

In the non-profit world, many museums, archives, universities and other cultural organizations create online exhibitions. Internet exhibitions are also increasingly used by businesses and individuals. Another branch is virtual book exhibitions, the introduction of which has already become widespread in Ukraine. If by 2009, online exhibitions were 1% on the market of the industry of events (Kudria, 2009), then, with the constant development of technologies, this rate became much higher.

The earliest museum for which an online exhibition was created is the Oxford (History of Science Museum, 2020). The first exposition was presented — “The Measurers: a Flemish Image of Mathematics in the XVI century” (The Measurers: a Flemish Image of Mathematics in the XVI Century, 2020). At first, the web pages were simply a reference to the library of the museum, but it soon became clear that they could be used to promote the museum and advertise new exhibitions. The new material has been added and the site has become more informative. By mid-1995, it was decided that the website needed radical changes. It was decided that the site should have a navigation system that will allow the visitor to access all material intuitively. For today, the Ashmolean Museum has launched a major project

to digitize its collections to produce 250 000 exhibits on the Internet by 2020 (Liarokapis, Sylaiou, Basu & et al., 2004).

This fact confirms that the first attempts to develop virtual exhibitions were made abroad, now Ukraine applies world experience in this area. Typical content for museum directories and presentations is usually limited to multimedia presentations, for example, interactive CD-ROMs – see Figure 1.

However, there is a growing interest in virtual museum exhibitions that use Web3D and Augmented Reality (AR) technologies that integrate virtual environments, 3D graphics, and interactivity in web applications (Liarokapis, Sylaiou, Basu & et al., 2004).

Figure 1. Presentation of museum exhibits in CD-ROM

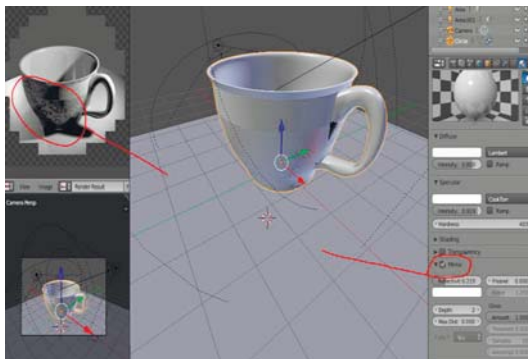

Figure 2. Presentation of museum exhibits with the help of Web3D

A comparative characteristics of Ukrainian and world virtual museums. Of course, the provision level of visual information abroad and in Ukraine is fundamentally different. And this can be seen with help of comparative analysis of virtual exhibitions of museums. For virtual visitors, a bibliographic list of the most famous museums in the world is presented at the site of the online exhibition: the Louvre – Paris, France (Louvre, 2020), the Metropolitan – New York, USA (The Metropolitan Museum of Art, 2020), and the Hermitage – Petersburg, Russia (The State Hermitage Museum, 2020). On the Louvre and the Metropolitan sites there are virtual exhibitions in the form of photo collections of exhibits. An additional source for getting acquainted with the objects presented at the exhibition is video materials accompanied by text explanations. As far as the Hermitage is concerned, the results of realization of the virtual tour are best represented on the example of the site of this museum. The Hermitage website displays a layout of a building with numbered halls by clicking on the desired number, a virtual tour appears, where each room is presented from all sides using 3D models. This creates the impression of staying on a real tour, because there is a possibility to explore everything in more detail. This is useful for those who cannot visit the museum for some reason, and an online excursion is free and available at any time. The pages of these three museums are posted on Facebook.

Based on the information contained in the social network, we analyze the popularity of museums (Figure 3).

Based on the analysis of the number of preferences and visitors on the pages of museums in Facebook social network, the most popular and visited site is the Louvre museum. The Hermitage's indicators are much lower than other museums.

Other world museums that have already tried to practice the introduction of virtual exhibitions are: the Museum of the History of Art – Vienna (*Kunst Historishes Museum Wien, 2020*), the British Museum – London (The British Museum, 2020), the National Gallery – Athens (the Alexandros Soutzos National gallery Museum, 2020), the Estonian Historical Museum – Tallinn (*the Estonian History Museum, 2020*), the Picasso Museum – Barcelona (the Picasso Museum, 2020) and many others. This once again proves that the world experience of using online exhibitions and excursions to improve the content of your site and attract more audiences is significant and widely used in practice. As for virtual exhibitions in Ukraine, it differs significantly from world practice. Under the virtual exhibition or virtual tour, photo exhibits with short information about them and their author are posted. In this way the Internet exhibition was presented on the website of the Pedagogical Museum of Ukraine. It is clear that such an exhibition

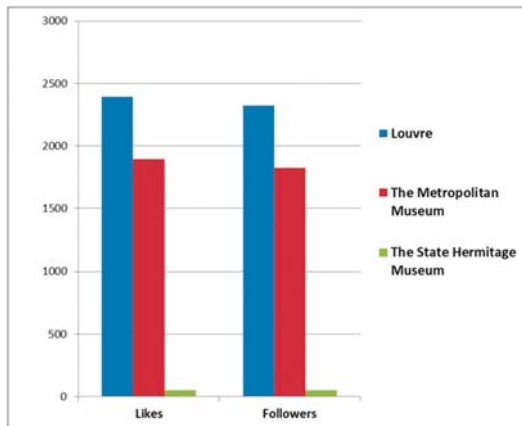

Figure 3. Analysis of museums' pages in Facebook

also carries informational content for visitors, but it does not adequately correspond to the term “virtual”. Often on the sites of Ukrainian cultural institutions virtual exhibitions are presented in the form of articles, the additions to which are photographic materials.

The Internet exhibition on the site of the Lviv Museum of Religious History is presented in this way, so it is not particularly informative. Virtual exhibitions are also presented on the sites of other museums, namely: National Taras Shevchenko Museum – Kyiv (the National Museum of Taras Shevchenko, 2020), the National Art Museum of Ukraine – Kyiv (the National Art Museum of Ukraine, 2020), the M. Yaroshenko Poltava Art Museum (the M. Yaroshenko Poltava Art Museum, 2020) and others.

To compare important aspects of museums with virtual exhibitions, a chart is drawn up on the basis of an expert assessment (Figure 4).

As seen in Figure 4, information resources of foreign museums play an important role in promoting museums. They are designed according to the specifics of museums, emphasizing unique exhibits. Among all the analyzed information resources, only the information resource of the Louvre (Paris, France) is adapted for viewing by people with disabilities, only the information resource of the State Hermitage Museum has the presentation function of the virtual exhibition with video materials.

Analysis of virtual exhibitions of medical museums in Ukraine and abroad. By the method of thorough analysis of information resources of medical museums, a list of 33 medical museums from 18 countries, which are well represented on the Internet, was formed. This list includes medical museums from the following countries: Australia, Azerbaijan, Canada,

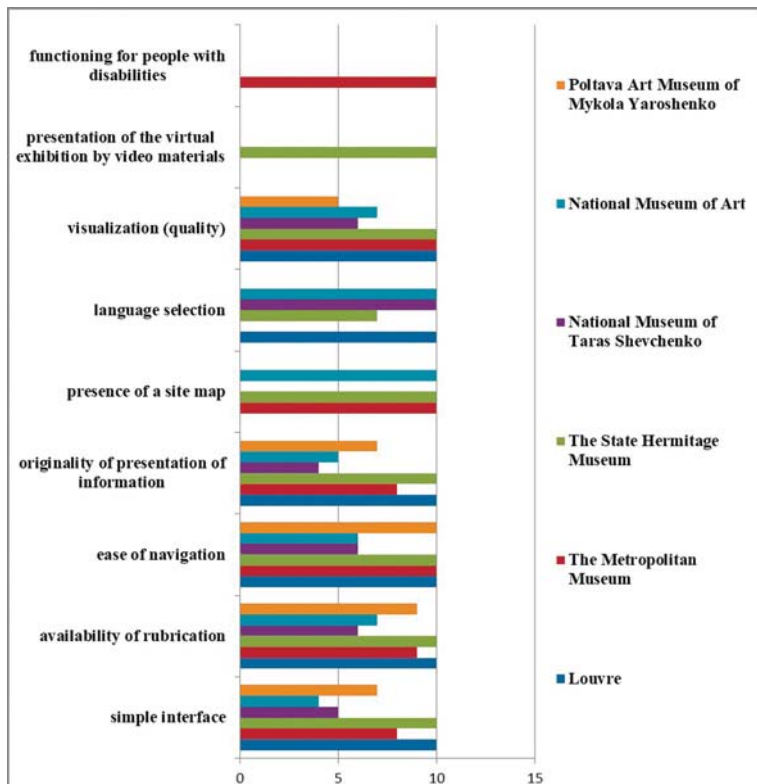

Figure 4. Comparative diagram of the main characteristics of information resources of museums on the basis of expert assessment

Denmark, France, Germany, Hungary, Iran, Italy, Japan, Latvia, Mexico, Russia, Spain, Sweden, Switzerland, the United Kingdom and the United States. The most popular medical museums, which are presented to users in cyberspace, by developing information resources with virtual exhibits, 3D tours and other new tools, are presented in Figure 5.

Apparently the most established museums in medical sphere are in the following countries: Japan, the US and Canada. Accordingly, their information resources are well designed with quality and relevant content with features and tickets booking, indicating the geo-location of the museum, with 3D tours, descriptions of exhibits, as well as features that are designed for attraction of visitors. We should also mention the London Museums of Health & Medicine (Figure 6), which unites 23 medical museums and medical organizations (*The London Museums of Health & Medicine, 2020*), and was founded in 1991.

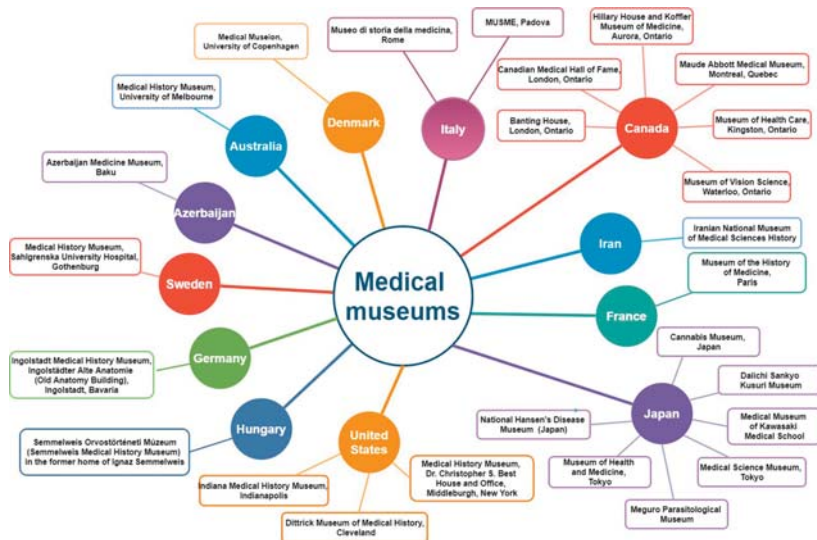

Figure 5. List of the popular medical museums of the world

The website of the London Museums of Health & Medicine presents a calendar of events and exhibitions. As we see every day the London Museums of Health & Medicine presents two exhibitions. This demonstrates the high demand in the medical society for virtual exhibition museums.

At the Medical Museum, the University of Copenhagen, Denmark, visitors could take part in communicative experiment “Life on the Line – A Game about Ageing” (Figure 7).

In contrast to foreign experience, in Ukraine medical museums are popular almost only among students of medical schools, universities and medical professionals.

During the COVID pandemic, unlike foreign museums, a difficult period came for Ukrainian museums. The availability of virtual tours on museum information resources became very important during this period. For example, such as virtual tour at the Prince Henry Hospital Nursing & Medical Museum in Australia (the *Prince Henry Hospital Nursing & Medical Museum in Australia, 2020*), which is shown in Figure 8.

A good initiative is the creation of 3D tours of museums in the information resource “Museum Portal”. This resource also presents 3D tours of Ukrainian museums, such as the National museum of medicine of Ukraine (<https://museum-portal.com/ua/museum/national-museum-of-the-history-of-medicine>), presented at Figure 9:

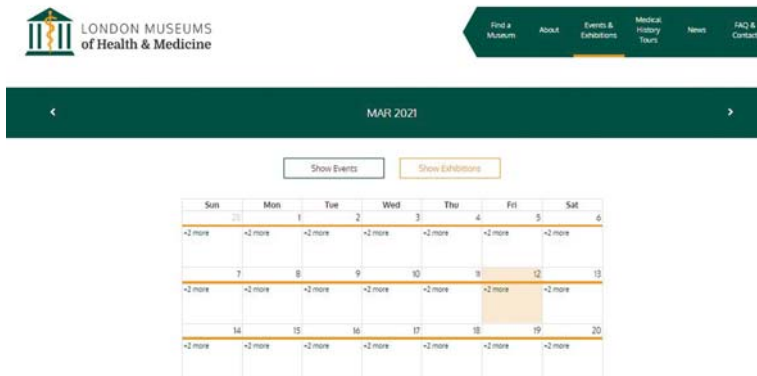

Figure 6. Events and exhibitions taking place in the London Museums of Health & Medicine

Figure 7. Presentation of communicative experiment "Life on the Line"

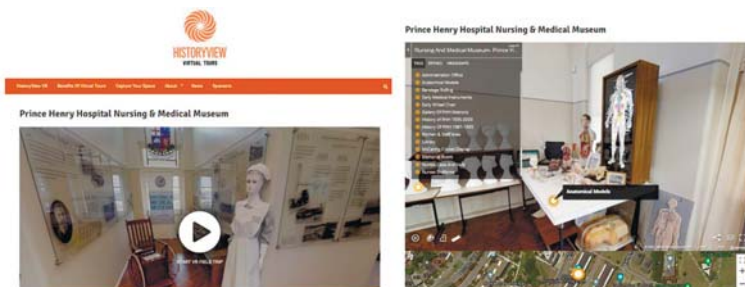

Figure 8. Virtual 3D tour of the Prince Henry Hospital Nursing & Medical Museum in Australia

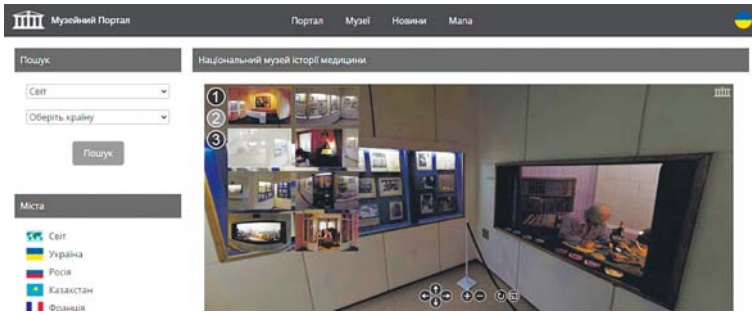

Figure 9. Virtual 3D tour of the National museum of medicine of Ukraine

In addition, on the information resource “Museum Portal” the virtual 3D tour of Pirogov National Memorial Medical University (Vinnytsya) and virtual 3D tour of the Pharmacy Museum “Under the Black Eagle”, are presented. (Figures 10 and 11).

In general, Ukrainian museology industry is developing rather slowly. Foreign museums receive a good financial support for the development of information resources, introduction of new technologies in museums, including medical museums.

Conclusions. Analyzing the diagram, we can conclude that in all aspects the Hermitage is the best represented one in the Internet space. It is an excellent example of a museum virtual tour. The problem of both Ukrainian and world museums is the low level of application of video materials at the introduction of the virtual exhibition. Museums prefer photo materials, but they are not as informative as video material. The functioning of the site for people with disabilities was seen only on the website of the Metropolitan.

Figure 10. Virtual 3D tour of Pirogov National Memorial Medical University

Аптека-музей «Під чорним орлом»

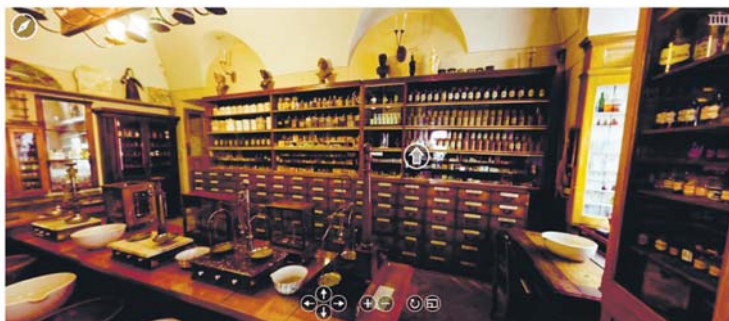

Figure 11. Virtual 3D tour of the Pharmacy Museum “Under the Black Eagle”

Comparing the virtual exhibitions of world and Ukrainian medical museums, it became clear that Ukraine is still taking steps towards the application of world experience. After all, the virtual exposition of medical museums in Ukraine does not adequately correspond to the definition of “virtual”, without Web3D and Augmented Reality (AR) technologies. It is a disadvantage and incompleteness of such exhibitions.

References

- Bilushchak, T., Fedushko, S. (2016). Information and communications technologies in the archives and museums activities. *Proceedings of the 5th International Academic Conference Information, Communication, Society (ICS–2016), May 19-21, 2016.* (p. 308–30). Lviv-Slavske, Ukraine. [In English].
- Estonian History Museum (2020)*. Retrieved from <http://www.ajaloomuseum.ee>. [In English].
- Kudria, L. (2009). Virtual Book Fair — A New Form of Popularization of Documents. *The latest information technologies*, 1, 37–39. [In Ukrainian].
- Kunst Historishes Museum Wien (2020)*. Retrieved from <http://www.khm.at/> [In English].
- Liarokapis, F., Sylaiou, S., Basu, A. & et al. (2004). An Interactive Visualisation Interface for Virtual Museums. *Proceeding of the 5th International Symposium on Virtual Reality, Archaeology and Cultural Heritage.* (p. 47–56). Brussels. [In English].
- Louvre (2020)*. Retrieved from <http://www.louvre.fr/>. [In English].
- Media analysis of TV, radio, print media, Internet media, social networks (2020)*. Retrieved from <https://promo.semantrum.net/uk/golovna/>. [In Ukrainian].
- Museum of the History of Science (2020)*. Retrieved from <http://www.mhs.ox.ac.uk/>. [In English].
- National Art Museum of Ukraine (2020)*. Retrieved from <http://namu.kiev.ua>. [In Ukrainian].
- National gallery Alexandros Soutzos Museum (2020)*. Retrieved from <http://www.nationalgallery.gr/en/>. [In English].

- National Museum of Taras Shevchenko (2020)*. Retrieved from <https://museumshevchenko.org.ua/en/booklets-and-guidebooks/>. [In Ukrainian].
- Patel, M., White, M., Walczak, K., Sayd, P. (2003). *Digitisation to Presentation — Building Virtual Museum Exhibitions. Vision, Video and Graphics*. [In English].
- Picasso Museum (2020)*. Retrieved from <http://www.museupicasso.bcn.cat/en>. [In English].
- Poltava Art Museum named after M. Yaroshenko (2020)*. Retrieved from <http://www.gallery.pl.ua/>. [In Ukrainian].
- The British Museum (2020)*. Retrieved from <http://britishmuseum.org/>. [In English].
- The Measurers: a Flemish Image of Mathematics in the Sixteenth Century (2020)*. Retrieved from <https://www.mhs.ox.ac.uk/measurer/text/title.htm>. [In English].
- The Metropolitan Museum of Art (2020)*. Retrieved from <https://www.metmuseum.org/>. [In English].
- The State Hermitage Museum (2020)*. Retrieved from <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/?lng=uk>. [In English].
- The London Museums of Health & Medicine (2020)*. Retrieved from <http://medicalmuseums.org/>. [In English].
- Prince Henry Hospital Nursing & Medical Museum in Australia (2020)*. Retrieved from <https://historyview.org/library/prince-henry-hospital-nursing-medical-museum/>. [In English].

Надійшла до редколегії 11.03.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.09¹

УДК 338.483-32-44 (477-88) (045)

С. С. Ростовцев

кандидат наук з соціальних комунікацій, старший викладач кафедри туристичного бізнесу, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

rostovtsev.sergey@gmail.com

https://orcid.org/0000-0003-4437-9190

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КВЕСТ-ЕКСКУРСІЙ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО МЕТОДУ НАДАННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ

Екскурсійні послуги посідають важливе місце в туристичній галузі України, водночас поява інноваційних методів лише сприяє розвитку економіки держави. Квест-екскурсії відіграють неабияку роль у популяризації внутрішнього туризму, демонструючи значний потенціал розвитку. Проте нині спостерігаються дещо спорадичні спроби реалізації цього напрямку екскурсійної діяльності, що може призводити до виникнення помилок в організації і формування негативного ставлення до квест-екскурсій серед туристів. У статті означено теоретичні засади, покликані структурувати процес організації і запровадження квест-екскурсій, зокрема пропонується визначення цього поняття, наводиться порівняльний аналіз традиційної та квест-екскурсії і відзначаються основні принципи реалізації подібних екскурсій, які містять вимоги до локації проведення, змістовного наповнення квестів, варіації оформлення маршрутів, вимоги до завдань та супровідних матеріалів і консультування груп у процесі проходження маршрутів.

Ключові слова: *квест-екскурсія, туристичні послуги, екскурсійні послуги, інновації в екскурсіях, внутрішній туризм.*

S. Rostovtsev

Candidate of Sciences in Social Communications, Senior Lecturer of the Travel Business Department, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF QUEST EXCURSIONS AS AN INNOVATIVE METHOD OF PROVIDING EXCURSION SERVICES

The aim of this article is to provide theoretical fundamentals of quest excursions as a means of domestic tourism development.

Methodology. The author has used systemic and comparative approaches as well as a problem and analytical analysis to examine the principles, focus areas and the research trends at the market of excursion services, in particular — quest excursions.

Results. The excursion services are an integral part of Ukrainian tourism industry, while the emergence of innovative methods only contributes to the development of the state economy. Quest excursions play an important role in terms of popularization domestic tourism, while demonstrating significant

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

development potential. However, today there are some sporadic attempts to implement this area of excursion services, which can lead to errors in the organization and the formation of a negative attitude to quest excursions among tourists. This article offers theoretical principles that are designed to structure the process of organizing and implementing quest excursions. In particular, it offers a definition of this concept, provides a comparative analysis of traditional excursions and quest excursions and outlines the basic principles of such tours. It is noted that the main functions of the quest excursions include not only educational and informational, but also entertainment and animation functions. A comparative analysis has shown that the organization of quest excursions requires much more preparation, in contrast to traditional excursions. At the same time, the main difference is that during the quest excursions tourists receive information about excursion objects, sights, objects of an excursion route by themselves, in other words they become active participants of educational and entertaining process where the special role is given not only to information, but also to physical activities of the quest excursion. This paper also describes the main features of quest excursions organization which include such aspects: the requirements for the location, the content of quests, variants of routes organizing, requirements for tasks and quests, accompanying materials, advising tour groups in the process of excursion and the importance of analysis and optimization of quest excursions. The results of this study may become the basis for further researches, in particular for the development of guidelines for the organization and implementation of quest excursions.

Novelty. The author of this paper offers generalized principles of organization and implementation of quest excursions at the Ukrainian market, which can be the basis for further researches.

The practical significance. The proposed results of the study are important for ensuring a systematic approach to the development of quest excursions in Ukraine. In particular, the theoretical principles suggested in this paper can serve as a basis for further development of guidelines for the organization of quest excursions.

Keywords: *quest excursions, tourist services, excursion services, innovations in excursions, domestic tourism.*

Постановка проблеми. Запровадження карантинних заходів, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19 у світі, кардинально вплинуло на туристичну галузь і ставлення до подорожей загалом. Так, наявність значної кількості обмежень щодо відвідування зарубіжних країн зумовила пріоритизацію внутрішнього туризму в країнах світу, зокрема й в Україні. На важливості розвитку цього виду туризму наголошує також і Всесвітня туристична організація (UNWTO), зазначаючи, що саме внутрішні подорожі стануть головним фактором відновлення економіки в туристичному сегменті найближчим часом.

Водночас недостатня увага до розвитку внутрішнього туризму в Україні в попередні роки актуалізувала необхідність як удосконалення туристичної інфраструктури країни, так і запровадження інноваційних туристичних методів для залучення різних категорій населення й

задоволення зростаючого туристичного попиту. Таким чином, перед фахівцями туристичної галузі постає завдання вдосконалення туристичних напрямів, підвищення якості екскурсійних послуг і рівня обслуговування в закладах ресторанного та готельного господарства, оптимізації методів просування туристичних продуктів і послуг тощо. У межах цього дослідження увага приділятиметься розвитку екскурсійного напряму діяльності в Україні в результаті залучення інноваційних методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Запровадження інноваційних технологій в екскурсійній діяльності аналізувало немало вітчизняних науковців. Так, розглядаються проблеми використання інноваційних способів екскурсійної діяльності та форм проведення екскурсій як змістовного шляху гармонізації особистості (Сокол, Плиска, 2017). Водночас зазначається, що застосування віртуальних екскурсій спонукатиме до підвищення конкурентоздатності туристичних продуктів. Також увага науковців акцентується на комплексному підході до розробки інноваційних екскурсійних програм, із залученням експертних фокус-груп (Уменчук, Карпенко, 2017). Важливу роль у розвитку екскурсійних послуг відіграє також застосування інформаційних технологій (Зайцева, Гурова, Корнієнко, Кукліна та Журавльова, 2015).

Серед окремих інноваційних інструментів слід означити квест-екскурсію як потенційно перспективний напрям туристичної діяльності, утім такий, що нині не є достатньо вивченим — немало наукових праць присвячено окремим теоретичним питанням (Піскунова, 2019; Єрмошина, 2019; Гаврилова, 2017). Тому подальше дослідження означеної теми актуальне.

Мета статті — зважаючи на те, що квест-екскурсії є відносно новим явищем на туристичному ринку України і водночас вони мають значний потенціал подальшого розвитку, слід теоретично обґрунтувати цей вид діяльності. Зокрема, до основних завдань цього дослідження можна віднести уточнення поняттєвого апарату, визначення основних відмінностей між традиційними і квест-екскурсіями та формулювання основних принципів розробки й проведення останніх.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вимоги до туристичних послуг, які нині постійно зростають, визначають екскурсійні послуги не лише як спосіб організації дозвілля та освітніх заходів у міському або природному середовищі, а й як спосіб активно залучити туристів до екскурсійного маршруту, створивши умови, у яких слухач/споглядач перетворюється на учасника, котрий досліджує, аналізує та інтерпретує матеріал для вирішення покладених на нього завдань. Утім, така ситуація можлива лише за умов дослідження інноваційних методів і розробки шляхів їх реалізації.

Традиційна екскурсія — це форма пізнавальної та рекреаційної діяльності, яка спрямована передусім на показ і розповідь із застосуванням прийомів залучення уваги. Водночас інтерактивні екскурсії (квести, театральні перформанси, анімація тощо) мають немало відмінних ознак і специфічних характеристик. Так, квест-екскурсії реалізуються головню в пошуково-ігровій формі, забезпечуючи на рівні із пізнавальною функцією розважальну.

Аналіз наукових праць, зокрема й закордонних, показав, що існує декілька варіацій терміна «квест-екскурсія», серед яких: екскурсія із завданнями (task excursion), квест-тур (quest tour), екскурсійний квест (excursion-quest) тощо. Утім, зважаючи на наявність певної специфіки кожного з них, слід зазначити, що відмінності між ними незначні і йдеться про однакові явища. Таким чином, у межах дослідження вважаємо за доцільне використовувати поняття «квест-екскурсія» як таке, що використовується найчастіше і є найвичерпнішим за своїм змістом. Під терміном «квест-екскурсія» розумітимемо процес вивчення екскурсійних об'єктів та визначних пам'яток за допомогою ігрових завдань (вирішення головоломок і завдань) та сюжетної лінії в результаті розвитку нових навичок пошуку інформації й спілкування, і їх застосування в тій чи іншій ситуації.

До основних відмінних елементів квест-екскурсії можна віднести наступні:

- екскурсанти самостійно отримують інформацію про екскурсійні об'єкти, визначні пам'ятки, об'єкти екскурсійного маршруту, тобто турист стає активним учасником навчально-розважального процесу, де особлива роль відводиться не лише інформації, але й фізично активним заходам квест-екскурсії;
- наявність чіткої сюжетної лінії, що дозволяє екскурсантам стежити за перебігом подій, зберігаючи інтерес і бажання досягти кінцевої мети квест-екскурсії;
- основною метою є ознайомлення з історичними фактами, персонажами, екскурсійними об'єктами, попри те, що значна частина екскурсії відводиться на активне вирішення завдань, які ставляться перед туристами; утім основним завданням є отримання інформації про об'єкти екскурсійного маршруту.

Порівняльний аналіз двох основних напрямів реалізації екскурсійних послуг — традиційного (тематичні екскурсії, природно-історичні, спостережні тощо) та квест-екскурсії за різними спрямуваннями (традиційні, спортивні, фантастичні, інтелектуальні та ін.) — дозволив дійти висновку, що квест-екскурсія, пропонуючи високу інтерактивність для учасників, потребує водночас ретельної підготовки від організаторів. Результати аналізу представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз традиційної та квест-екскурсії

Етапи	Традиційна екскурсія	Квест-екскурсія
Процес підготовки екскурсії	Розробка екскурсійного маршруту та супроводжувального тексту	Розробка екскурсійного маршруту, супроводжувального тексту та завдань для туристів
Організація екскурсії	Потреба в групі туристів та гіді	Окрім групи туристів та гіда, доволі часто потребуються допоміжний персонал, а також попередня підготовка маршруту (розробка аркушів із завданнями, маркування маршруту, розміщення умовних позначок тощо)
Процес екскурсії	Гід надає всю інформацію щодо екскурсії. Туристи перебувають у ролі глядачів та слухачів	Гід виконує функції менеджера, який видає завдання, і модератора квесту. Туристи самостійно отримують інформацію про екскурсійні об'єкти, користуючись власними знаннями чи за допомогою Інтернету. Туристи розподіляються на декілька команд, щоб виконати завдання квесту. Вони вирішують головоломки, досліджують місцевість, складають оптимальні маршрути та шукають оригінальні рішення. Після виконання одного завдання команда переходить до наступного. Переможцем стає команда, яка найшвидше виконала всі завдання і закінчила першою
Презентація матеріалів про екскурсійні об'єкти	Інформація про екскурсійні об'єкти надається виключно гідом	Матеріали про об'єкти туристичної привабливості екскурсанти отримують особисто
Бюджет екскурсії	Винагорода екскурсовода, витрати на транспорт тощо	Винагорода гіда, допоміжного персоналу, вартість витратних матеріалів на організацію квест-екскурсії

Окрему увагу слід приділити вимогам до туристичних об'єктів, які можуть застосовуватись у процесі організації квест-екскурсії. Так, до основних критеріїв можна віднести:

- наявність території, площа якої дозволяє проводити інтерактивну діяльність із залученням екскурсантів;
- доступність екскурсійних об'єктів, визначних пам'яток і визначних місць, які є достатньо інформативними й дозволяють сформувати ґрунтовні знання про історію, культуру та природу місць, де проводиться квест-екскурсія;

- тематика і сюжетна лінія квест-екскурсії обирається залежно від місця проведення квесту;
- розробка завдань, які стимулюють учасників до активної пізнавально-дослідницької діяльності;
- наявність чіткої структури виконання завдань, коли одне рішення дозволяє почати виконувати нове завдання, формуючи таким чином «схему квест-екскурсії»;
- наявність необхідної документації для квест-екскурсії: маршрут екскурсії, схема завдань і рішень, індивідуальний текст екскурсії та ін.;
- можливість контролювати процес проведення квест-екскурсії за допомогою GPS, месенджерів, онлайн-карт та ін.;
- наявність гіда та допоміжного персоналу, необхідного для квест-екскурсії.

Загалом можна виокремити два найпоширеніших типи квест-екскурсії: ті, що проводяться під керівництвом гіда та іншого допоміжного персоналу, і ті, які організуються за допомогою нових інформаційних технологій і не потребують безпосередньої участі організатора. Проте в обох випадках важливо забезпечити реалізацію не лише освітніх та інформаційних функцій, а й розважально-анімаційних.

Підготовка й організація квест-екскурсії передбачає дотримання наступних принципів на різних етапах.

1. Обрана локація та її розміри повинні відповідати спрямованості квест-екскурсії, її особливостям, специфіці, кількості маршрутів і тривалості їх проходження. Невелика площа обраного місця проведення квест-екскурсії може бути виправдана наявністю єдиного маршруту, достатньою кількістю об'єктів, які беруть участь у цьому маршруті, та якістю (складністю) розроблених завдань. Слід зазначити, що чим більша площа локації, тим більше можливостей виникає для створення квест-екскурсії, зокрема з точки зору кількості задіяних учасників. Відстань між пунктами квест-екскурсійного маршруту дозволяє реалізувати спортивну, анімаційну, ігрову та пошукову складові, водночас регулюючи часові межі квест-екскурсії.

2. Важливе значення відіграє інформаційна насиченість екскурсійних об'єктів, визначних пам'яток тощо, які розташовані в одній локації й пов'язані одним маршрутом і на основі яких здійснюється формування певних знань в учасників квест-екскурсії. Такі об'єкти умовно можна поділити на основні і супутні. Разом з основними елементами квест-екскурсії, які відзначаються найбільшим інформаційним навантаженням на екскурсантів, доцільно додавати також супутні елементи, метою яких є врізноманітнення завдань та вможливлення інтелектуального розвантаження між основними етапами квест-екскурсії. У цьому разі

слід пам'ятати, що кількість інформації, яку людина може ефективно сприймати і обробляти за певний проміжок часу, є обмеженою, тому важливо чітко класифікувати квест-екскурсії за їх спрямованістю (наприклад: інтелектуальні, спортивні, пізнавальні та ін.) й інформувати про це учасників.

3. Цікавою опцією проходження квест-екскурсії може бути наявність декількох варіантів проходження одного маршруту, проте в такому випадку слід дотримувати наступних рекомендацій:

- час проходження кожного маршруту має бути однаковим;
- складність і кількість завдань повинні бути збалансованими, зокрема допускаються наступні варіанти: а) однакова кількість і рівень складності завдань, б) різна кількість завдань, але однакова сукупна складність;
- залежно від ситуації, точки старту й фінішу для різних маршрутів можуть бути як однаковими, так і різними;
- просування по маршруту здійснюється в лінійній спрямованості, тобто вирішення одного завдання дозволяє перейти до наступного.

4. Завдання для квест-екскурсії повинні формуватися в логічній послідовності, зберігаючи взаємозв'язок з основною темою. У межах основних об'єктів маршруту завдання можуть охоплювати історичну та містобудівну роль пам'яток, архітектурні особливості, краєзнавчі аспекти тощо, що забезпечує пізнавальну спрямованість екскурсії. Окрім цього, значну увагу слід приділяти дотриманню категорії складності залежно від цільової аудиторії, інформаційного наповнення, інтерактивності, корисності та практичної спрямованості.

5. Значну роль у проведенні квест-екскурсії відіграє підготовка супровідних матеріалів, як-от: роздруковані карти та маршрути, завдання (рисунок, кросворди, головоломки, питання тощо), різноманітні матеріальні предмети, необхідні для проходження маршруту, призи тощо.

6. Одним із факторів успішної організації квест-екскурсії є підбір основного та допоміжного персоналу. Наявність кваліфікованих спеціалістів на всіх етапах підготовки, розробки, упровадження й проведення квест-екскурсії визначає якість кінцевого екскурсійного продукту. До основних умінь гідна можна віднести наступні: навички оцінки екскурсійних об'єктів для створення маршруту, знання з історії, краєзнавства, етнографії тощо, вміння користуватися інформаційними технологіями та високі комунікативні навички.

7. Невіддільною частиною квест-екскурсії є супровід груп у процесі проходження маршруту, зокрема можливість надати допомогу у вирішенні певних завдань. Необхідність у допомозі може виникати у зв'язку з особливостями групи, складністю завдань, у разі відхилення учасників

від маршруту тощо. Умови надання підказок обговорюються перед початком і можуть передбачати певні штрафи, як-от додаткові завдання, зменшення часу на проходження.

8. Процес та результати кожної квест-екскурсії повинні бути проаналізовані й враховані для подальшої оптимізації.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що квест-екскурсії як інноваційний метод надання екскурсійних послуг мають значний потенціал як з економічного погляду, так і з точки зору розвитку внутрішнього туризму в Україні. Водночас відсутність ґрунтовних теоретичних досліджень сповільнює розвиток квест-екскурсій на території України. У цьому дослідженні здійснено спробу надати основні теоретичні задачі щодо поняття «квест-екскурсія», які в подальшому можуть стати підґрунтям для розробки методичних рекомендацій з розробки та впровадження означеного виду діяльності.

Список посилань

- Гаврилова, О. В. (2017). Квест як проектна інтерактивна форма роботи при підготовці студентів туристичної галузі. *Молодий вчений*, 4,2, 19–24.
- Єрмошина, А. І. (2019). Квест-екскурсія як інноваційна форма дитячого та молодіжного туризму. *Наука — перші кроки*, Тези доповідей XIII регіональної студентської науково-технічної конференції, м. Маріуполь, 22–26 квітня 2019 р. (с. 177–178). Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ».
- Зайцева, В. М., Гурова, Д. Д., Корнієнко, О. М., Кукліна, Т. С., Журавльова, С. М. (2015). *Використання інноваційних технологій в галузі туризму: монографія*. Запоріжжя: Дике Поле.
- Піскунова, Ю. О. (2019). Квест-екскурсія як інноваційна форма екскурсійної діяльності. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 10 квітня 2019 р. (с. 853–856). Одеса: ОНЕ.
- Сокол, Т. Г., Плиська, І. І. (2017). Інноваційні способи і форми екскурсійної діяльності на ринку туристичних послуг України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Серія: «Економіка», 47, 165–170.
- Уменчук, Г. В., Карпенко, В. Д. (2017). Інновації в екскурсійному обслуговуванні при готелях. *Модернізація економіки в умовах зростання суспільної свідомості: туризм, людинорічність, партнерство, кооперація*, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Полтава, 14 грудня 2017 р. (с. 747–750). Полтава: ПУЕТ.

References

- Havrylova, O. V. (2017). Quest as project and interactive work in the studying students of tourism industry. *Molodyj vchenyj*, 4,2, 19–24. [In Ukrainian].
- Yermoshyna, A. I. (2019). Quest-excursion as an innovative form children's and youth tourism. *Nauka — pershi kroky*, Abstracts of the XIII Regional

-
- Student Scientific and Technical Conference, Mariupol, April 22–26, 2019. (p. 177–178). Mariupol: State higher educational institution «Pryazovsky State Technical University», 3. [In Ukrainian].
- Zaitseva, V. M., Hurova, D. D., Kornienko, O. M., Kuklina, T. S., Zhuravliova, S. M. (2015). *Use of innovative technologies in the field of tourism*. Zaporizhzhja: Dyke Pole. [In Ukrainian].
- Piskunova, Yu. O. (2019). Quest excursion as an innovative form of sightseeing. *Turystychnyj ta ghoteljno-restorannyj biznes: svitovyj dosvid ta perspektyvy rozvytku dlja Ukrainy*, Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference, Odessa, April 10, 2019. (p. 853–856). Odesa: ONEU. [In Ukrainian].
- Sokol, T. H., Plyska, I. I. (2017). Innovative ways and forms of excursion activity in the market of tourist services of Ukraine. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK". Serija: "Ekonomika"*, 47, 165–170. [In Ukrainian].
- Umenchuk, H. V., Karpenko, V. D. (2017). Innovations in excursion service at hotels. Proceedings of the *Modernizacija ekonomiky v umovakh zrostantnja suspiljnoji svidomosti: turizm, ljudynomirnistj, partnerstvo, kooperacija*, Proceedings of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference, Poltava, December 14, 2017. (p. 747–750). Poltava: Poltava University of Economics and Trade. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 04.02.2021

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.10¹

УДК 339.138

М. М. Зайцева

кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу,
Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

maryna_zaitseva@xdak.ukr.education

https://orcid.org/0000-0002-6911-6226

Г. В. Пшинка

доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри менеджменту
культури та соціальних технологій, Харківська державна академія
культури, м. Харків, Україна

hanna_pshynka@xdak.ukr.education

https://orcid.org/0000-0002-4737-9471

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ОБ'ЄКТ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянуто роль цифрового маркетингу в діяльності організацій у сучасних умовах ринку та його вплив на поведінку споживачів. Визначено нову категорію маркетингового комфорту. Порушено питання про конфіденційність використання даних споживачів маркетологами в процесі їх діяльності, особливо в цифровому маркетингу. Проаналізовано рівень комфорту та рівень довіри споживачів до соціальних мереж.

Ключові слова: *цифровий маркетинг, маркетинговий комфорт, цільова реклама, етика, соціальні медіа, довіра споживачів, конфіденційність.*

М. Zaitseva

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Tourism Business,
Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

H. Pshynka

Associate Professor, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
of the Department of Culture Management and Social Technologies, Kharkiv
State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

SOCIAL MEDIA AS AN OBJECT OF MARKETING RESEARCHES

The relevance of the study. The access to social media and digital marketing led to the discovery of plenty of data which marketers use in their work. However, there is a lack of professional rules as to the use of social media in marketing and there is a lacuna in understanding of the consumers' comfort when marketers use public data of social media. In this regard a new category emerges — consumer marketing comfort. In this scientific article an attempt to analyze the level of comfort of the consumer's perception of social media data of digital marketing has been made. But the dramatic development of digital technologies demands a constant reconsideration and analysis of this issue. Moreover, none of the authors has studied the problem of use of consumers'

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

data by digital technologies, consequently the issue of the consumer marketing comfort has never been researched.

The purpose of the article is to define the role and the efficiency of digital technologies in marketing communication in the modern environment and the use of consumer data by digital marketing, and in this regard how comfortable it is for people when their data, which are publicly available in a social network, are used.

The methodology. Creating the article we applied the theoretical and analytical methods of scientific research.

The results. Marketing comfort is a new category which is significant for the future marketing research. Marketing comfort is the comfort of a person while using the information which was posted publicly in social a network for targeted advertising, relations with customers and generation of ideas. In the context of the category development it has been discovered that the targeted advertising is the strongest component and it contributes to the marketing comfort comparing to the two measures: generation of ideas and relations with customers. Taking into account the basis of consumer comfort, this new marketing practice suggests the research of strategies for marketers who can support and mitigate the situation of consumers' concern in order to let consumers keep their confidence in digital practice of marketers.

The scientific topicality. A new category of marketing comfort has been defined and consideration of marketing comfort as a mean of communication has been suggested.

The practical significance. The material of this article can be used in the development of marketing strategies of organizations and their communication policy.

Keywords: *digital marketing, marketing comfort, targeted advertising, ethics, social media, consumer confidence, confidentiality.*

Постановка проблеми. Доступ до соціальних медіа та цифровий маркетинг відкрили безліч даних, якими користуються маркетологи у своїй діяльності. Проте бракує професійних норм, які б регулювали використання соціальних медіа в маркетингу, і є прогалина в розумінні комфорту споживачів під час використання маркетологами загальнодоступних даних соціальних мереж. У зв'язку з цим постає потреба визначити нову категорію — маркетинговий комфорт для споживачів та проаналізувати рівень комфорту і сприйняття споживачами даних соціальних медіа цифрового маркетингу. У цій науковій статті здійснено спробу проаналізувати рівень комфорту і сприйняття споживачами даних соціальних медіа цифрового маркетингу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання застосування цифрових технологій у маркетингових комунікаціях розглядали такі науковці, як Л. В. Балабанова (2012), І. В. Бойчук (2015), А. В. Войчак (2009), Н. С. Ілляшенко (2012), І. Л. Литовченко (2009), Т. І. Лук'янець (2003), М. А. Окландер (2015), Т. О. Примак (2011), Є. В. Ромат (2017), О. М. Сохацька (2017), О. І. Яшкіна (Окландер, Окландер, Яшкіна,

2017; 2018) та ін. Але стрімкий розвиток цифрових технологій потребує постійного перегляду та аналізу цього питання. Означені дослідження не зосереджені на окремому питанні маркетингового комфорту для споживачів.

Постановка завдання. Мета статті — визначення ролі цифрових технологій у маркетингових комунікаціях в сучасному середовищі та у зв'язку з використанням особистих даних споживачів цифровим маркетингом. У цьому контексті слід розглянути питання, наскільки комфортно споживачеві під час використання даних, розміщених публічно в соціальних мережах. У сучасних умовах розвитку цифрового маркетингу та активного використання його маркетологами у своїй діяльності актуальним питанням є вивчення впливу цифрового маркетингу на споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активне використання соціальних мереж змінює спосіб життя людини й фундаментально відображується на організації та веденні бізнесу, що пов'язано з упродовженням і використанням соціальних медіа. Дедалі більше компаній використовують публічну інформацію у своїй діяльності, розробляють стратегії та інструменти для просування в соціальних мережах. Маркетологи особливо зацікавлені в розумінні того, що споживачі й громадськість говорять про товари та послуги. Їх просування в соціальних мережах є надзвичайно цінним для бізнесу і спрямоване на краще розуміння своїх споживачів. Але не всім споживачам може бути комфортно від такої практики. Це може призвести до негативного їх ставлення, вплинути на споживчі наміри щодо покупки товарів та послуг, а головне — до втрати довіри споживачів до фірми.

Відсутність у маркетинговій практиці розуміння етичних норм і приватності під час використання особистих даних споживачів соціальними мережами призвело до руйнування комфорту їх особистого простору. У цій статті здійснено спробу заповнити цю прогалину розробкою тез розуміння маркетингового комфорту споживачів за допомогою соціальних мереж у маркетинговій практиці. Навіть коли маркетологи використовують публічні дані, завжди знайдуться ті, хто сумнівається щодо використання своїх даних у соціальних мережах, відчуває незручність або незадоволений використанням своїх даних для цільової реклами. Уведення в маркетингову практику поняття «маркетинговий комфорт» дозволить зрозуміти рівень комфорту та сприйняття споживачів щодо використання даних соціальних медіа цифрового маркетингу.

Маркетинговий комфорт — нова категорія, що має важливе значення для майбутніх маркетингових досліджень та перспективи врахування в інформаційному просторі. Отже, інформаційна складова є

інструментом прийняття маркетингових рішень і відіграє значну роль в урахуванні даних маркетингових досліджень. Маркетинговий комфорт — це комфорт людини в процесі використання інформації, яка розміщена публічно в соціальних мережах для цільової реклами, відносин із клієнтами та генерування ідей. У контексті розробки категорії ми виявили, що цільова реклама є найсуттєвішим компонентом, який найкраще сприяє маркетинговому комфорту, порівняно з іншими двома вимірами: генерування ідей і відносини з клієнтами. Розуміючи, чим визначається комфорт споживача, ця нова маркетингова практика пропонує дослідження стратегій для маркетологів, які можуть підтримати та заспокоїти споживачів, щоби вони могли зберегти довіру до цифрових практик маркетологів (Jacobson, Gruzd & Hernandez-Garcia, 2019).

Однією з найпоширеніших соціальних мереж, що користується попитом серед споживачів для поширення особистої інформації, яка публікується публічно, є Facebook. У своїх бізнесмоделях більшість основних соціальних медіаплатформ використовують публічні дані в маркетингових цілях через добре розроблені API-протоколи обміну даними та додатки, які покладаються на API для надання послуг бізнесаналітики. У небагатьох юрисдикціях по всьому світу існують правила на місцях щодо обмеження або пошуку нацтранформаційних даних (загальний регламент захисту даних Європейського Союзу). Ми стверджуємо, що навіть якщо дані мають доступ і використовуються, можливо, і законно, фахівцям з маркетингу слід етично переглянути фінансування, що виходить за межі законодавчих вимог.

Маркетологам завжди доводилося боротися з різними етичними міркуваннями у своїй практиці, широке прийняття та використання Інтернету створило нові проблеми для впровадження маркетингової етики. У процесі дослідження виявлено безпосередній зв'язок між маркетинговою етикою і комфортом споживачів та запропоновано введення в маркетингову практику нової категорії: маркетинговий комфорт.

Маркетинговий комфорт, як теоретична категорія дослідження, керується приватністю спілкування. Хоча теорія управління конфіденційністю комунікацій (CPM, «communication privacy management») застосовується в маркетинговій етиці, ми розширюємо CPM та пропонуємо її застосовувати в контексті загальнодоступних даних соціальних мереж.

Маркетинг у соціальних мережах використовується в різних секторах економіки й стосується використання технологій, каналів і програмного забезпечення соціальних медіа, спілкування та обміну цінними пропозиціями для зацікавлених сторін. Під час систематичного аналізу літератури про соціальні мережі виявлено, що соціальні медіа широко

використовуються як маркетинговий засіб, а саме: у приватному секторі — як інструмент просування і продажу товарів та послуг, у державному — для обміну інформації та залучення споживачів.

Як засіб спілкування з аудиторією соціальні медіа надають можливості формувати соціальні й професійні відносини, підтримувати та зміцнювати контакти з друзями, родиною і є необхідними в бізнесі. Для формування довгострокових відносин маркетологи застосовують маркетингові стратегії, які задовольняють обидві сторони.

Маркетологи використовують загальнодоступні дані соціальних мереж для трьох загальних функцій: генерування ідей, цільова реклама та відносини з клієнтом. Розглянемо ці позиції детальніше.

Генерування ідей. Маркетологи генерують їх, використовуючи немало інформації з соціальних мереж для формування структурованих і неструктурованих даних. Ідеї також можуть передбачати відстеження згадок або конкретні фрази. Потім маркетологи формують ефективні моделі, які можна використовувати для досягнення цілей стратегічного бізнесу та забезпечення конкурентних переваг на ринку.

Цільова реклама. Використання соціальних медіа в маркетингу сприяло індивідуалізації маркетингу, за допомогою якого організації можуть обговорювати, збирати дані та надавати персоналізовані відповіді й рішення для клієнтів. Маркетологи можуть використовувати соціальні медіа для створення персоналізованих повідомлень та пропозицій цільових аудиторій (персоналізовані пропозиції можуть збільшити у вісім разів прибутковість інвестицій (ROI) на маркетингові витрати і збільшити продажі більше ніж на 10%.)

Відносини з клієнтом. Головним є розвиток тривалих відносин із споживачами, що відповідає меті маркетингових програм. За допомогою соціальних мереж поліпшуються відносини із споживачами. Як інструмент відносин соціальні медіа залучають споживачів вмістом, який створено користувачами, двосторонньою соціальною взаємодією онлайн та утримують їх за допомогою налагодження контактів з іншими споживачами.

Ключовою проблемою в системі ефективних відносин з клієнтами є забезпечення відповідної інформації в потрібний час та формування персонального зв'язку із замовником.

Бази даних управління відносинами (CRM) зберігають особисту інформацію про споживачів, а нині доповнюються ще й соціальними CRM, отриманням детальнішої особистої інформації з даних соціальних медіа.

Розглянемо три загальні функції використання соціальних медіа для маркетингу:

- 1) збір статистичних даних за допомогою генерування ідей;
- 2) надання інформації за допомогою цільової реклами;
- 3) спілкування через відносини з новими або існуючими клієнтами.

Ці функції пов'язані з трьома різними інформаційними обмінами: генерування ідей, просування (тобто цільова реклама) та обмін (тобто відносини з клієнтами).

Генерування ідей передбачає природне оброблення мови для виявлення загального настрою аудиторії щодо конкретної теми. Наприклад, маркетологи можуть використовувати генерування ідей для визначення успіху маркетингової кампанії та задоволеності споживачів (добре чи погано працює для споживачів).

Цільова реклама спрямована на сегментацію, розподіл населення на підгрупи, враховуючи вподобання споживачів, а потім надання реклами товарів та послуг, яка орієнтована на потреби визначених сегментів. Маркетологи використовують соціальні медіа як джерело даних для того, щоб алгоритмічно групувати споживачів та надавати персоналізовану рекламу.

Нині взаємовідносини між організацією та їх споживачами формують поняття «нового маркетингу». Новий маркетинг — це взаємовідносини в умовах розвитку цифрового маркетингу між маркетологами та споживачами. Новий маркетинг передбачає використання маркетологами етичних норм і конфіденційності в умовах просування своїх товарів та послуг через соціальні мережі. Маркетологи можуть використовувати соціальні медіа для формування й підтримки єдиної платформи зі споживачами.

В епоху Інтернету можливість збирати величезну кількість особистих даних споживачів спричинила зміни в конфіденційності останніх, а це становить критичне значення для оцінки етичних практик маркетингу.

Соціальні медіа надають людям можливості розміщувати дані з особистого життя у власному профілі в соцмережах, свої ідеї та іншу інформацію через вміст, створений користувачем, проте багато осіб висловлюють занепокоєння щодо конфіденційності, використання їх даних соціальних медіа третіми сторонами.

У сучасних маркетингових спільнотах активно використовують чат-ботів, тобто програми, що імітують діяльність людини. Отже, є потреба в розмовних інструментах, які можуть цілодобово вирішувати безліч питань у соціальних мережах. Боти, що забезпечують осмислене спілкування, використовують етичні норми, зокрема нормативну етику (якою вона повинна бути), позитивну етику (що є або що може бути), споживчу етику (які моральні правила управління споживачами) та

підхід до етики доброчесності (що є етичним). На відміну від традиційного маркетингу, який передбачає одностороннє поширення, Інтернет забезпечує двостороннє спілкування і пропонує різні етичні та приватні міркування для маркетологів.

Навіть зважаючи на загальнодоступність даних у соціальних мережах, користувачі все ще можуть сподіватись на конфіденційність. Питання конфіденційності та етичні міркування порушуються в разі, коли організації прагнуть отримати більшу інформаційну базу даних із соціальних медіа й Інтернету.

Також необхідно зважати на той факт, що люди по-різному реагують на етичні питання чи ситуації, адже це залежить від їх етичності та чутливості. Навіть професіонали можуть потрапити в ситуацію невизначеності етичних проблем, що ускладнюється використанням маркетологами даних соціальних мереж.

Отже, маркетинг у соціальних мережах потребує подальших досліджень і розуміння того, як залучення споживачів може бути сприйняте на благо споживачів та компанії. Сучасний стан соцмедіа-маркетингу не сприяє розумінню маркетингової етики використання даних соціальних медіа, яка «повинна бути» врахована маркетологами. Тому необхідне розуміння споживчої точки зору щодо використання маркетологами даних соціальних медіа.

Сприйняття споживачами використання їх даних актуалізує звернення до теорії управління конфіденційністю спілкування (СРМ). Висвітлена теорія досліджує регулювання інформації людей, яку вони вважають приватною, описує, як люди розробляють власні правила конфіденційності, прогнозують ризики та переваги розголошення інформації. Управління конфіденційністю спілкування необхідне для врахування інтересів споживачів, оскільки людям потрібно або розкривати приватну інформацію для виконання соціальних функцій та потреб, або приховувати її для підтримки їх захисту.

СРМ у контексті загальнодоступних даних соціальних мереж надає можливості людям оцінювати переваги й ризики та активно керувати межами конфіденційності, зважаючи на те, що вони розкривають. Таким чином, як ризики, так і вигоди корисні для споживачів, про що свідчить теорія СРМ. Навіть якщо люди оцінюють свої ризики, вони готові порушити певну конфіденційність, оскільки також отримують вигоди від використання соціальних мереж. Отже, застосування теорії управління конфіденційністю до використання соціальних медіа пропонує споживачам компромісну оцінку та надає переваги розкриття інформації стосовно проблем конфіденційності.

В останні роки СРМ широко застосовується в процесі вивчення проблем конфіденційності інформації в контексті використання соціальних

мереж. Наприклад, організації можуть не лише підвищувати комфорт споживачів, а й також ділитися своїми особистими даними, здійснювати справедливий обмін інформацією. Завдяки застосуванню теорії CRM, можна дослідити рівень недовіри між інформацією користувачів, виявити проблеми конфіденційності й переваги, пов'язані з використанням соціальних медіа (наприклад, підтримка самопрезентації, соціальні відносини — платформи, розваги та обмін інформацією).

Щоби з'ясувати рушії комфорту маркетингу, визначимо такий взаємозв'язок між проблемами конфіденційності інформації, використанням та задоволеності соціальних медіа і практикою саморозкриття в соціальних мережах засобів масової інформації. Результати взаємозв'язку відображені в теорії управління конфіденційністю спілкування (CRM), що досліджує регулювання інформації людей, яку вони вважають приватною.

Спостереження за поведінкою споживачів та їх ставленням до маркетологів щодо використання загальнодоступних соціальних медіаданих свідчить:

1. Ризики споживачів, які сприймають соціальні медіа, мають негативний взаємозв'язок із комфортом у разі, коли маркетологи використовують їх загальнодоступні дані в соціальних мережах.

2. Переваги споживачів від використання соціальних медіа сприяють комфорту, коли маркетологи використовують їх публічно доступні дані в соціальних мережах.

Розглядаючи як ризики, так і переваги соціальної поведінки, споживачі можуть брати участь у різних заходах, спрямованих на захист конфіденційності інформації (IPPR — information privacy protective responses), наприклад, розміщувати інформацію рідко або менш точну.

- 3 точки зору теорії управління конфіденційністю спілкування, захист конфіденційності інформації можна розглянути як механізм управління власними межами конфіденційності (люди встановлюють приватність межі від повністю відкритих до повністю закритих). Один зі способів брати участь в IPPR — оцінювати власні межі конфіденційності — визначати кількість, глибину, наміри та точність саморозкриття в соціальних мережах (Jacobson, Gruzd & Hernandez-Garcia, 2019).

Отже, особам з відкритою межею може бути зручніше спілкуватися з відвідувачами, які використовують свої загальнодоступні дані в соціальних мережах.

3. Практика саморозкриття споживачів у соціальних мережах позитивно пов'язана з комфортом, коли маркетологи використовують їх публічно загальнодоступні дані в соціальних мережах.

Для виявлення позитивного та негативного ставлення до комфорту споживачів слід розуміти, як користуються люди соціальними мережами,

проблеми конфіденційності та комфорту з третіми сторонами, які публічно збирають доступну інформацію в соціальних мережах. Для цього маркетологам потрібно проводити опитування учасників, у якому слід зазначити мету, визначити потенційні вигоди та ризики і гарантувати анонімність, окреслити процеси захисту та зберігання даних, описати стимули, визначити права учасників дослідження і надати контактну інформацію для дослідницької групи.

Дослідження учасників щодо інформації в соціальних мережах, розміщеної користувачем або про користувача іншими людьми на різних платформах, мають такі причини:

- 1) навіть якщо відвідувачі не мають облікового запису в соціальних мережах на певній платформі, вони все ще можуть створити профіль надалі. Соціальні медіаплатформи створюють «тіньові файли» осіб, які ще не мають облікового запису на платформі, щоби мати дані про людину з її соціальних контактів.
- 2) маркетологи можуть скопіювати загальнодоступні дані з різних соціальних мереж та агрегувати дані для маркетингових цілей.
- 3) маркетингові повідомлення відображаються на різних платформах за допомогою файлів cookie.

Крім того, люди можуть використовувати певні платформи соціальних медіа з різних причин і отримувати різні задоволення від цього, загальнодоступні дані потрібно розуміти сукупно.

Тому в опитуваннях слід відзначити, яким є запис — публічним чи приватним, оскільки користувачі можуть підтримувати публічний обліковий запис, водночас обмежуючи доступ до кількох елементів у профілі для вибраної групи користувачів; або в протилежному випадку користувач може обмежити обліковий запис із кількома елементами, доступними для широкої аудиторії.

Висновки. Для розуміння рівня комфорту та сприйняття споживачів щодо використання даних соціальних медіа цифрового маркетингу, а також для вирішення зв'язку між маркетинговою етикою і споживчим комфортом, ми запропонували введення категорії — маркетинговий комфорт.

Під час дослідження використано метод наукового моделювання, який надав можливості визначити маркетинговий комфорт, який представляє структуру трьох елементів комфорту під час використання інформації, розміщеної публічно в соціальній мережі: засоби масової інформації для цільової реклами, відносин із клієнтами, генерування ідей та функціональні взаємозв'язки між ними. Визначений маркетинговий комфорт дозволяє висвітлити напрями використання соціальних медіаданих для маркетингових цілей: збір, просування та обмін інформації.

Отже, дослідження визначає маркетинговий комфорт як комфорт особи в процесі використання інформації, розміщеної публічно соціальними медіа для цільової реклами, відносин із клієнтами та генерування ідей корисних ресурсів.

Аналіз рівня комфорту й довіри споживачів до соціальних мереж засвідчив, що маркетологи, які із задоволенням використовують дані громадськості в соціальних мережах, — найсильніший гарант комфорту. Дослідження поведінки споживачів продемонструвало, що більшість споживачів відчувають дискомфорт, використовуючи дані соціальних мереж для маркетингових цілей, та важливість пропозицій щодо конфіденційності і питань щодо несанкціонованого доступу та вторинного використання інформації. Також можна визначити: споживачі оцінюють ризики й переваги, що підтримує використання теорії управління конфіденційністю спілкування (СРМ) у контексті соціальних медіаданих і маркетинг, де цільова реклама найсильніше сприяє визначенню маркетингового комфорту. Отже, ризики та переваги для споживачів мають позитивне й негативне відношення до комфорту під час використання маркетологами загальнодоступних даних у соціальних мережах.

Перспективою подальших досліджень є вивчення категорії маркетинговий комфорт та її врахування в ефективному використанні цифровим маркетингом особистих даних споживачів. Дослідження означеної тематики буде продовжено у викладанні курсів «Економіка вражень», «Комунікативний маркетинг» та написанні наукових статей.

Список посилань

- Jacobson, J., Gruzd, A., & Hernandez-Garcia, A. (2019). Social Media Marketing: Who is Watching the Watchers. *Journal of Retailing and Consumer Services*. Відновлено з <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.03.001>.
- Балабанова, Л. В. (2012). *Стратегічне управління маркетинговими комунікаціями: монографія*. Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Школа маркетингового менеджменту. Донецьк.
- Бойчук, І. В. (2015). Система маркетингу підприємства в умовах інтернет-ринку. *Управління розвитком*, 4 (182), 42–48.
- Войчак, А. В. (2009). Дослідження сучасних концепцій маркетингу та маркетингового менеджменту. *Маркетинг в Україні*, 4, 52–55. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2009_4_10.
- Лляшенко, Н. С. (2012). SEO-оптимізація як сучасний інструмент інтернет-маркетингу. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 63–74. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2012_3_8.
- Литовченко, І. Л. (2009). Інтернет-маркетинг як інструмент антикризових програм підприємств. *Маркетинг в Україні*, 5, 49–53. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2009_5_11.

- Лук'янець, Т. І. (2003). *Маркетингова політика комунікацій*. Київ: КНЕУ.
- Окландер, М. А. (2015). Специфічні відмінності цифрового маркетингу від інтернет-маркетингу. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, 12, 362–371. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_54.
- Окландер, М. А., Окландер, Т. О., Яшкіна, О. І. (2017). *Цифровий маркетинг — модель маркетингу XXI сторіччя: монографія*. М. А. Окландер (Ред.). Одеса: Астропринт.
- Окландер, М. А., Окландер, Т. О., Яшкіна, О. І. (2018). Тенденції маркетингових досліджень: онлайн панелі та онлайн спільноти. *Маркетинг і менеджмент інновацій* (с. 118–129).
- Примак, Т. О. (2011). Маркетингові комунікації: особливості підготовки фахівців. *Маркетинг в Україні*, 4, 46–52. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2011_4_10.
- Ромат, Є. В. (2017). Бренд-маркетингові комунікації підприємств ресторанного господарства. *Інвестиції: практика та досвід*, 3, 55–64. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_3_12.
- Сохацька, О. М., Легкий, О. А. (2017). Ефективність цифрових маркетингових комунікацій: від постановки мети до оцінювання результату. *Маркетинг і цифрові технології*. (Т. 1, №2, с. 4–31). Відновлено з http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26868/1/M_DT.pdf.

References

- Balabanova, L. V. (2012). *Strategic management of marketing communications: monograph*. Donetsk National University of Economics and Trade named M. Tugan-Baranovsky, School of Marketing Management. Donetsk. [In Ukrainian].
- Boichuk, I. V. (2015). The marketing system of the enterprise in the conditions of the Internet market. *Upravlinnia rozvytkom*, 4 (182), 42–48. [In Ukrainian].
- Illiashenko, N. S. (2012). SEO-optimization as a modern internet marketing tool. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, 3, 63–74. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2012_3_8. [In Ukrainian].
- Jacobson, J., Gruzd, A., & Hernandez-Garcia, A. (2019). Social Media Marketing: Who is Watching the Watchers. *Journal of Retailing and Consumer Services*. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2019.03.001>. [In English].
- Lukianets, T. I. (2003). *Marketing communications policy*. Kyiv: Kyiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Lytovchenko, I. L. (2009). Internet marketing as a tool for crisis programs of enterprises. *Marketynh v Ukraini*, 5, 49–53. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2009_5_11. [In Ukrainian].
- Oklander, M. A. (2015). Specific differences between digital marketing and Internet marketing. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, 12, 362–371. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_54. [In Ukrainian].

- Oklander, M. A., Oklander, T. O., Yashkina, O. I. (2017). *Digital marketing — marketing model of the XXI century: monograph*. M. A. Oklander (Ed.). Odesa: Astropynt. [In Ukrainian].
- Oklander, M. A., Oklander, T. O., Yashkina, O. I. (2018). Marketing research trends: online dashboards and online communities. *Marketynh i menedzhment innovatsii* (pp. 118–129). [In Ukrainian].
- Prymak, T. O. (2011). Marketing communications: features of training. *Marketynh v Ukraini*, 4, 46–52. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2011_4_10. [In Ukrainian].
- Romat, Ye. V. (2017). Brand marketing communications of restaurant enterprises. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 3, 55–64. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_3_12. [In Ukrainian].
- Sokhatska, O. M., Lehkyi, O. A. (2017). The effectiveness of digital marketing communications: from goal setting to performance evaluation. *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohii*. (Vol. 1, №2, pp. 4–31). Retrieved from http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26868/1/M_DT.pdf. [In Ukrainian].
- Voichak, A. V. (2009). Research of modern concepts of marketing and marketing management. *Marketynh v Ukraini*, 4, 52–55. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mvu_2009_4_10. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 29.03.2021 р.

https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.11¹

УДК 61:004.45

Т. М. Білушчак

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
tetiana.m.bilushchak@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-5308-1674>

О. В. Марковець

кандидат технічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
oleksandr.v.markovets@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

І. М. Штохман

секретар, архіваріус Благодійного фонду Шпиталю імені Митрополита Андрея Шептицького, м. Львів, Україна
i.919@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-6980-8249>

ІНФОРМАЦІЙНО-РЕЄСТРАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЛОВОДНИХ ПРОЦЕСІВ УСТАНОВИ

Виконано аналіз діловодних процесів на прикладі медичного закладу Благодійного фонду «Шпиталь імені Митрополита Андрея Шептицького». Отримані результати свідчать про щорічне зростання обсягу інформації, відповідно, і кількості документів та необхідності їх реєстрації у шпиталі. Встановлено, що немало реєстраційних метаданих ускладнюють пошук і аналіз інформації на паперовому носію. Запропоновано інформаційну та функціональну моделі реалізації інформаційного ресурсу для організації діловодних процесів медичного закладу Благодійного фонду «Шпиталь імені Митрополита Андрея Шептицького» у вигляді вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій. Задіяні моделі, спрямовані на реалізацію інформаційного ресурсу за допомогою інтранет-технологій, допоможуть секретареві медичного закладу вести документообіг без використання вартісних спеціалізованих систем електронного документообігу. Запропонований інформаційний ресурс допоможе здійснювати пошук інформації за певними критеріями. Спільне використання інформаційного ресурсу діловодних процесів та сховищ інформації дозволить систематизувати й поєднувати інформацію, що полегшить її аналіз і складання звітів, а також підвищити точність та оперативність у наданні статистичної, аналітичної і довідкової інформації.

Ключові слова: діловодні процеси, інформаційний ресурс, реєстрація електронних документів, автоматизація, медичний заклад, інтранет-технології.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

T. Bilushchak

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Social Communications and Information Activity Department, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

O. Markovets

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor of Social Communications and Information Activity Department, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

I. Shtokhman

Secretary, Archivist of the “Metropolitan Andrey Sheptytsky Hospital” Charitable Foundation, Lviv, Ukraine

INFORMATION AND REGISTRATION TOOL FOR OPTIMIZATION OF RECORD MANAGEMENT PROCESSES OF THE INSTITUTION

The relevance of the research topic consists in the fact that not every organization can purchase and use information systems to automate record management processes of its activities. This research suggests a model of creating an information resource to optimize the record management processes of the “Metropolitan Andrey Sheptytsky Hospital” Charitable Foundation implemented on the basis of a website for internal use using intranet technologies without large financial costs.

The aim of the paper is to determine the effectiveness of the introduction of the website developed on the basis of intranet technologies for optimization of record management processes in a medical institution on the example of the “Metropolitan Andrey Sheptytsky Hospital” Charitable Foundation.

The methodology has been implemented using the method of a “goal tree” and the method of functional modeling, namely the use of DFD in Gane-Sarson notation, which proposes to consider the simulated process of creating an information resource of record management processes. To achieve this goal, a methodology based on the application of general scientific and special methods of cognition has been used in the paper.

The results. The informational and functional model of creating the information resource in a website format for internal use on the basis of intranet technologies has been suggested to ensure the optimization of basic record management processes, which will allow making analysis and systematization of data on various search criteria.

The topicality. It has been proposed for the first time to create the information resource for optimizing the record management processes of the medical institution on the basis of the website for internal use using intranet technologies. The proposed technology of creating the record-keeping information resource can be adapted not only for small medical institutions, but also for any organizations, which need to automate the functioning of document flows, increase the accuracy and efficiency of statistical, analytical and reference information.

The practical significance. The website designed on the basis of intranet technologies allows to organize the shared use of the record management information resource by the employees of the institution, equipping it with electronic catalogues and search details, which will facilitate the processes

of analytical and synthetic information processing, compilation of reporting documentation, etc.

The conclusions. The developed and implemented website model for internal use on the basis of intranet technologies ensures automation of basic record management processes of the institution and provides ample opportunities to improve the information and communication interaction of the institution's head with the employees of the divisions.

Keywords: *record management processes, information resource, registration of electronic documents, automation, medical institution, intranet technologies.*

Постановка проблеми. Підвищення ефективності та результативності діяльності медичних закладів значною мірою залежить від раціонального організованого діловодного процесу. В умовах прискореної цифровізації комунікаційної взаємодії особливої важливості набуває спектр послуг електронного забезпечення діловодних процесів управління. Важливим кроком для забезпечення ефективної реалізації управлінських функцій є запровадження в систему діловодства установи новітніх інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом дослідження автоматизації діловодних процесів стали наукові розвідки І. Золотарьової, Р. Бутової (2008), С. Гавриш (2007), В. Говоруха, О. Дубель (2013). Вивчення окремих аспектів та проблем провадження електронного документообігу знайшли своє відображення в ґрунтовних працях: Г. Асєєва (2004), В. Бездрабко (2008), Т. Білушак (2013, 2016), О. Марковця (2014, 2020), Ю. Ковтанюка (2012), С. Кулешова (2005), О. Лаби (2011), О. Матвієнко, М. Цивіна (2008), Г. Охріменко (2009), Ю. Палехи (2017), А. Соляник (2000) та ін. Наукові праці, присвячені оптимізації медичного діловодства, знаходимо в таких науковців: О. Загорецької (2012), Н. Філіппової (2019), Т. Лугової, В. Черниша (2017), О. Пакули (2010).

Попри те, що питання провадження електронного документообігу цікавило багатьох науковців, які розглядали різні аспекти автоматизації діловодних процесів, проте альтернативних способів оптимізації діловодних процесів за допомогою проектування вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій ще не розглянуто.

Мета статті — визначити ефективність впровадження вебсайту, розробленого на основі інтранет-технологій для оптимізації діловодних процесів у медичному закладі на прикладі Благодійного фонду «Шпиталь імені Митрополита Андрея Шептицького» (БФ «Шпиталь Шептицького»).

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімке збільшення обсягів документної інформації, що використовується в управлінській діяльності, зумовлює потребу оптимізації діловодних процесів. Зважаючи на глобальне впровадження новітніх інформаційних технологій у діяльність

установ, саме цифровізація стає ключовим способом підвищення ефективності опрацювання великих масивів документної інформації. Для досягнення впорядкованості інформаційних потоків та ділових процесів в установі існують спеціалізовані системи електронного документообігу. Проте, хочемо звернути увагу, що впровадження системи електронного документообігу можна здійснити альтернативним способом, не застосовуючи потужні вартісні моделі, які недоступні для невеликих установ з незначним обсягом документообігу. Альтернативним способом оптимізації ділових процесів невеликої установи є створення її вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій.

Відповідно до зазначеного в законодавстві визначення, вебсайт — це сукупність інформаційних ресурсів (електронних документів), програмних та апаратних засобів, що забезпечують доступ юридичних і фізичних осіб до інформаційних ресурсів та послуг певного суб'єкта за унікальною адресою в мережі Інтернет; Інтранет — внутрішня корпоративна мережа, що використовує стандарти, технології і програмне забезпечення мережі Інтернет (*Положення про веб-ресурси Верховної Ради України*). Розглянемо створення вебсайту на основі інтранет-технологій для оптимізації ділових процесів на прикладі медичного закладу БФ «Шпиталь Шептицького». Створений вебсайт для внутрішнього використання медичного закладу забезпечує високу якість реєстрації, проведення аналізу, систематизації та швидкість опрацювання даних за заданими параметрами документів. На панелі меню є такі розділи внутрішнього сайту, як вхідна, вихідна документація; довідкова інформація; інформаційний запит; нормативні документи; архів і звіти. Розділи меню внутрішнього сайту «Вхідна документація» (рис. 1) та «Вихідна документація» містять реєстраційні електронні журнали, де, відповідно до категорії доступу, вносяться метадані документа (дата надходження, індекс документа, кореспондент, короткий зміст, резолюція керівника, виконавець, відмітка про виконання документа) і здійснюється швидкий пошук документів за темою, автором, датою.

Розділ меню «Довідкова інформація» містить для заповнення розроблений шаблон протоколу адміністративної наради БФ «Шпиталь Шептицького» та самі протоколи, згруповані в хронологічному порядку й за номерами. Також у цьому розділі сайту можна віднайти події, які відбулися, чи заплановані заходи в шпиталі і, зокрема, у підрозділах БФ «Шпиталь Шептицького».

Розділ меню «Інформаційний запит» допомагає зв'язатися з секретарем відділу канцелярії та здійснити певний інформаційний запит. Інформаційний запит — це прохання працівника відділу шпиталю про підготовку певного документа чи інформації.

№ документа	Назва оригінального документа	Розподіленим	Електронний документ в	Автоматичний розп	Результат розгляду	Підпис зробив, яка організація документи	Відбитий про внесення документа
09.06.21	02.06.20	Примітка-Б	09.01.21 Примітка	02.03.2021 відання інформації про місця реєстрації	ІНСТРУКЦІЯ з НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ від 09.01.2021	Львів	Відбитий 09.01.2021
10.06.2021	09.07.21	Відписка	09.01.21 Відписка	Шаблон відання документації архівування інстру	Положення про порядок надання медичної допомоги від 11.01.2021	Відписка	Відбитий 10.01.2021
09.06.21	09.07.21	ПТ "Примітка"	10.01.21 ПТ "Примітка"	Шаблон відання документації архівування інстру	Положення про порядок надання медичної допомоги від 11.01.2021	Відписка	Відбитий 11.01.2021

Рис. 1. Електронний журнал реєстрації в розділі меню сайту «Вхідна документація»

Цей розділ меню реалізується у вигляді заповнення форми: термін виконання запиту; прізвище, ім'я працівника відділу шпиталю; контактні дані; тема інформаційного запиту та внесення самого повідомлення інформаційного запиту.

Розділ меню «Нормативні документи», у якому розміщуються нормативні, установчі документи, містить нормативну інформацію щодо установи та окремих підрозділів, зокрема статут, довідку про реєстрацію установи, положення, інструкції.

Розділ меню «Архів» містить зареєстровані документи (оцифровані), які зберігаються в архіві сайту відповідно до термінів тривалості зберігання електронних документів, зазначених у номенклатурі справ.

У розділі меню «Звіти» знаходяться річні звіти діяльності структурних підрозділів медичного закладу.

Отже, спроектований вебсайт для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій надасть змоги ефективно реалізувати необхідні діловодні функції: реєстрацію вхідної, вихідної документації і здійснення пошуку за певними критеріями, що в результаті дозволить підвищити точність та оперативність надання статистичної, аналітичної й довідкової інформації.

Окрім того, вебсайт для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій дозволить поліпшити комунікацію у всіх підрозділах медичного закладу; опрацювати інформацію з надання відповідними правами доступу до роботи з документами на сайті; завантажувати шаблони документів; систематизувати, зберігати та аналізувати документну інформацію, що використовується в процесі прийняття управлінських рішень.

Забезпечення діловодного процесу покладається на секретаря директора БФ «Шпиталь Шептицького». Взаємодія керівництва БФ «Шпиталь Шептицького» відбувається за класичною схемою організації

діловодства в установі. У БФ «Шпиталь Шептицького» усі посадові особи підпорядковуються директорові установи. Кожен працівник звітує перед директором стосовно кожного виконаного завдання, директор, водночас, видає накази. Для вирішення певних питань та поставлених завдань директор скликає адміністративну раду. За підсумками зібрання секретар складає протокол, відповідно до якого формулюються висновки. У БФ «Шпиталь Шептицького» усі працівники взаємодіють між собою, працюють злагоджено для того, щоб якісно виконувати свої обов'язки. Розглянемо детальніше взаємозв'язки персоналу в БФ «Шпиталь Шептицького».

У взаємодії секретаря з директором БФ «Шпиталь Шептицького» секретар здійснює необхідну роботу з документами та опрацьовує кореспонденцію, яка надходить керівникові, і за вказівкою директора передає для виконання зазначеним у документі особам, організовує прийом відвідувачів, бере участь у підготовці та проведенні нарад, здійснює оперативне довідково-інформаційне обслуговування керівника, підготовляє листи-відповіді, виконує особисті доручення керівного складу.

Водночас взаємодія секретаря з головним бухгалтером відбувається в спосіб подання інформації щодо наявності підписаних директором документів серед тих, що були попередньо подані на підпис. Секретар подає на підпис директору вихідну бухгалтерську кореспонденцію та здійснює її реєстрацію.

У взаємодії з інспектором кадрів секретар виконує реєстрацію довідок і подає їх на підпис директорові, інформує інспектора з кадрів про можливість зустрічі з директором для обговорення важливих питань тощо. Секретар щорічно здійснює відбір та передання документів до архіву.

Під час взаємодії з завідувачами лікувальних підрозділів БФ «Шпиталь Шептицького» секретар інформує керівника відділення про можливість зустрічі з директором для обговорення важливих питань, повідомляє директора про потребу робочої зустрічі персоналу з керівником, а також подає документи на підпис.

У результаті розгляду взаємозв'язків секретаря з працівниками різних відділів шпиталю виникає можливість створення дерева цілей та інформаційних і функціональних моделей предметної сфери для формування інформаційного ресурсу у вигляді вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій для оптимізації організації діловодних процесів та впорядкування інформаційних потоків.

Формування дерева цілей допоможе відобразити перебіг створення інформаційного ресурсу діловодних процесів діяльності БФ «Шпиталь Шептицького» (рис. 2). Для цього слід визначити всі цілі,

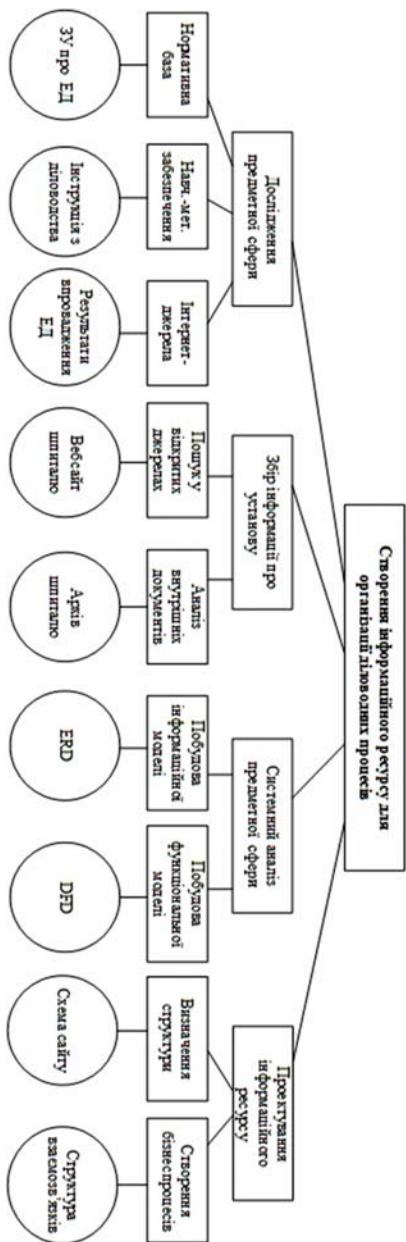

Рис. 2. Дерево цілей

яких необхідно досягти, розроблюючи діловодний інформаційний ресурс. Дерево цілей являє собою графічне зображення зв'язку між цілями та їхню підпорядкованість, демонструє місії, цілі й завдання, спрямовані на виконання окремих дій.

На рис. 2 сформовано головну ціль, яку ми повинні зрештою виконати, — створення інформаційного ресурсу для організації діловодних процесів. Як ми можемо помітити, щоби досягнути головної цілі, нам потрібно реалізувати чотири підцілі, серед яких: «Дослідження предметної сфери», «Збір інформації про установу», «Системний аналіз предметної сфери», «Проектування діловодного інформаційного ресурсу».

Діаграми «сутність-зв'язок» призначені для відображення ключових елементів системи та їх взаємодії між собою. Залежно від різних типів об'єктів, бувають різні варіанти цих діаграм. Найпоширенішими є ERD у нотації Чена, Баркера, Мартина. Для формування інформаційного ресурсу діловодних процесів у БФ «Шпиталь Шептицького» створено ER-діаграму за допомогою нотації Чена, яка складається із 4 сутностей (рис. 3).

Згідно з цією діаграмою, структурний відділ БФ «Шпиталь Шептицького» виконує запит на документ, який знаходиться в інформаційному ресурсі у вигляді внутрішнього сайту. Документи, які збираються в інформаційному ресурсі, вносяться/реєструються секретарем відділу канцелярії БФ «Шпиталь Шептицького».

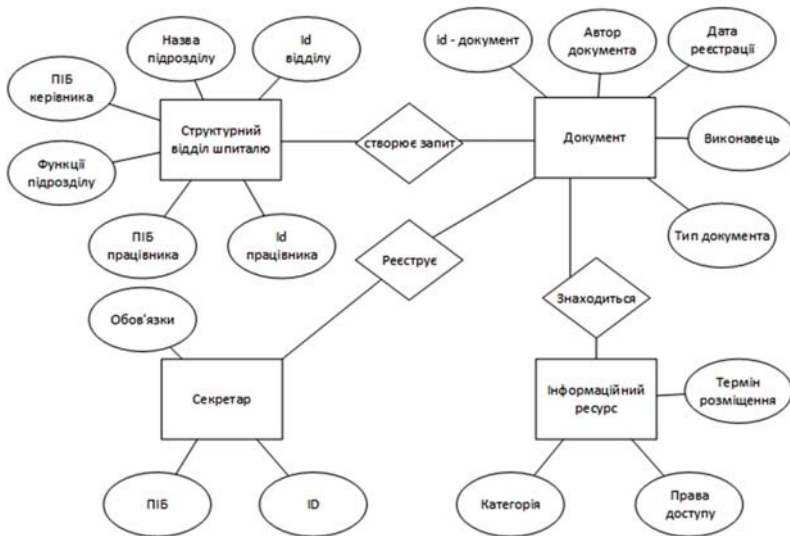

Рис. 3. ERD у нотації Чена

Діаграми потоків даних (DFD) є основним засобом функціонального моделювання та застосовуються під час моделювання інформаційних систем для графічного представлення процесів руху й обробки інформації. Функціональна модель «Створення інформаційного ресурсу ділових процесів Шпиталю ім. Митрополита Андрея Шептицького» (рис. 4) ілюструє проходження ділових процесів установи в системі зведеного інформаційного ресурсу, який спроектований у вигляді внутрішнього сайту на основі інтранет-технологій. Ця DFD створена з використанням нотації Гейна-Сарсона.

Функціональна модель позначає склад таких зовнішніх сутностей, як: Директор БФ «Шпиталь Шептицького», «Секретар» та «Архіваріус інформаційного профілю».

Зовнішня сутність «Директор» — це особа, яка є директором БФ «Шпиталь Шептицького» і приймає рішення щодо створення макета внутрішнього сайту, який забезпечує швидкий доступ до необхідних документів.

Зовнішня сутність «Секретар» БФ «Шпиталь Шептицького» є посадовою особою, яка призначається на посаду, звільняється з неї за наказом директора БФ «Шпиталь Шептицького». Секретар вносить реєстраційну інформацію про документи та отримує інформацію за певними атрибутами документів в інформаційному ресурсі БФ «Шпиталь Шептицького».

Зовнішня сутність «Архіваріус інформаційного профілю» — людина, яка є фахівцем в архівній сфері та забезпечує створення й функціонування електронного архіву.

Рис. 4. Контекстна діаграма

Наступним етапом моделювання є поділ головного процесу на підпроцеси, що дозволяє спроектувати модель, яка складається з трьох наступних процесів: «Розроблення структури інформаційного ресурсу», «Організація наповнення інформаційного ресурсу», «Пошук документів у інформаційному ресурсі» (рис. 5).

Отже, інструментом оптимізації діловодних процесів БФ «Шпиталь Шептицького» є інформаційний ресурс, створений у форматі внутрішнього сайту, який забезпечує електронну реєстрацію документопотоків — вхідної, вихідної та внутрішньої документації. Вхідна документація, яка потребує ознайомлення з нею співробітників певних структурних підрозділів, оцифровується та опубліковується в певному розділі меню інформаційного ресурсу. Залежно від виду, документ опрацьовується, візується посадовими особами внаслідок прийняття певних управлінських рішень та спрямовується на контроль за їх виконанням. Безпосередній контроль за виконанням управлінських рішень, зафіксованих у документах, покладається на секретаря. Інформаційно-довідкова робота з документами полягає в пошуку та наданні у використання необхідних документів, їх аналітичній обробці.

Для підвищення ефективності роботи пошукової системи службою діловодства розробляються такі класифікаційні довідники: класифікатор з питань діяльності установи; класифікатор видів документів; класифікатор кореспондентів; класифікатор резолюцій; класифікатор виконавців; класифікатор результатів виконання документів; номенклатура справ.

У нашому випадку створення інформаційного ресурсу для пошуку конкретного документа здійснюється за реквізитами. Пошуковий запит може мати будь-яку комбінацію реквізитів. Документи, які завершили свій життєвий цикл, потрапляють на зберігання до електронного архіву.

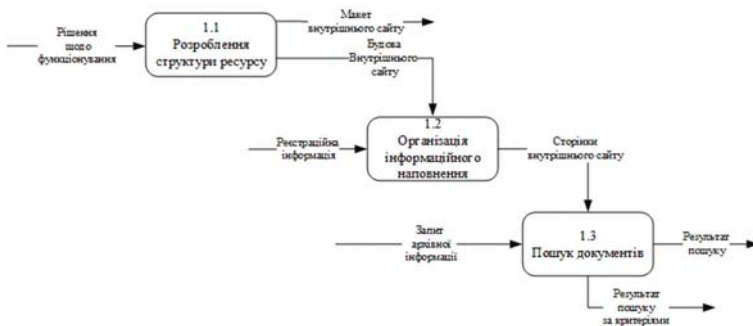

Рис. 5. Деталізація процесу «Створення інформаційного ресурсу діловодних процесів Шпиталю ім. Митрополита Андрея Шептицького»

Для кращого розуміння етапів формування інформаційного ресурсу формуємо декомпозицію 2-го рівня процесу «Організація інформаційного наповнення ресурсу» (див. рис. 6).

Як видно з рисунку 6, діаграма другого рівня декомпозиції процесу містить чотири підпроцеси, які на основі реєстраційної інформації про документ та урахування особливостей структури інформаційного ресурсу створюють сторінку вебсайту, що акумулює всю інформацію про документ.

Запропоновані моделі допоможуть реалізувати інформаційний ресурс, призначений для автоматизації ділових процесів, який забезпечить надання персоналу медичного закладу необхідної документної інформації, оперативну реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції. Зокрема, в меню розділів інформаційного ресурсу буде знаходитися інформація щодо окремих напрямів роботи медичного закладу, які мають документуватися, такі як: адміністративні наради БФ «Шпиталь Шептицького» (ведення та зберігання протоколів адміністративних нарад шпиталю, де фіксуються всі виступи з питань, що розглядаються, а також рішення, ухвалені в результаті обговорень), організаційні заходи, зустрічі в шпиталі, що сприяють розвитку і вдосконаленню ділового потенціалу медичного закладу.

Висновки. На основі аналізу ділових процесів, зокрема показників журналів реєстрації вхідної та вихідної документації БФ «Шпиталь Шептицького» упродовж двох календарних років, зафіксовано збільшення кількісних показників обсягу документообігу в кожному році. Таке зростання обсягу документопотоку в установі, що суттєво уповільнювало пошук та опрацювання як статистичних даних, так і звітних документів, зумовило виконання дослідження щодо формування моделі реалізації інформаційного ресурсу для оптимізації ділових процесів БФ «Шпиталь Шептицького» та створення на її основі вебсайту для

Рис. 6. Діаграма другого рівня декомпозиції процесу «Організація інформаційного наповнення ресурсу»

внутрішнього використання, оснований на застосуванні інтранет-технологій.

Такий сайт створено для внутрішнього використання медичним закладом, він забезпечує автоматизацію базових ділових процесів, дозволяє виконувати аналіз та систематизацію даних за різними пошуковими ознаками. Розроблена й запроваджена модель вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій надає широкі можливості для поліпшення інформаційно-комунікаційної взаємодії керівника установи з працівниками підрозділів БФ «Шпиталь Шептицького», сприяє підвищенню ефективності функціонування інформаційних потоків між підрозділами, забезпечує персоналу установи спільний доступ до внутрішніх документів та опрацювання ними інформації відповідно до наданих прав доступу до роботи з документами на сайті.

Запропоновано інформаційну й функціональну моделі створення інформаційного ресурсу у форматі вебсайту для внутрішнього використання на основі інтранет-технологій, що сприятиме оптимізації ділових процесів установи. За допомогою формування дерева цілей відображено процес створення ділового інформаційного ресурсу БФ «Шпиталь Шептицького», графічно відтворено залежності та взаємозв'язки цілей і ключових елементів системи. Запропонована технологія створення ділового інформаційного ресурсу може бути адаптована не лише для невеликих медичних установ, але й для організацій будь-якого профілю, у яких є потреба автоматизації функціонування документних потоків, підвищення точності та оперативності надання статистичної, аналітичної і довідкової інформації. Спроектований на основі інтранет-технологій вебсайт дозволяє організувати спільне використання ділового інформаційного ресурсу працівниками установи, оснастити його електронними каталогами й пошуковими реквізитами, що полегшує процеси аналітико-синтетичної обробки інформації, складання звітної документації та ін.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом автоматизації ділових процесів в архівному підрозділі медичного закладу БФ «Шпиталь Шептицького» є цифровізація традиційних архівних технологій, проектування для її оперативного використання.

Список посилань

- Асеев, Г. (2004). Управління сучасним документообігом: теорія, структура, методи. *Вісник Книжкової палати*, 5, 32–36.
- Бездрако, В. (2008). Сучасне документознавство в Україні: концепції, перспективи розвитку. *Український історичний журнал*, 6, 165–182.
- Білушак, Т., Клепуц, М. (2013). Роль інформаційно-комунікаційних технологій у роботі служби документаційного забезпечення управління.

- «Інформація, комунікація, суспільство», Матеріали II Міжнародної наукової конференції (ICS-2013). Львів-Славське: Видавництво Львівської політехніки.
- Білушак, Т., Москалюк, Ю. (2012). Засоби опрацювання вхідної кореспонденції на підприємстві з використанням офісного пакету. *Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації»*, 3, 32–43.
- Вакуліч, М., Марковець, О. (2020). Використання систем електронного документообігу в міській раді. *Матеріали 9-ї Міжнародної наукової конференції ІКС-2020 (Львів, 21–23 травня 2020)*.
- Гавриш, С. (2007). Система автоматизації діловодства та електронного документообігу. *Довідник секретаря та офіс-менеджера*, 2, 25–31.
- Говоруха, В., Дубель, О. (2013). Механізація і автоматизація діловодних процесів. *Актуальні проблеми автоматизації та інформаційних технологій*, 17, 3–8.
- Загорещька, О. (2012). Організація діловодства і архівної справи в медичному закладі. *Практика управління медичним закладом*, 2, 45–53.
- Золотарьова, І., Бутова, Р. (2008). *Автоматизація документообігу*. Харків: Видавництво ХНЕУ.
- Ковтанюк, Ю. (2012). Шляхи розвитку сучасних систем електронного документообігу. *Діловодство та документообіг*, 7, 12–21.
- Кулешов, С. (2005). *Документознавство: Історія. Теоретичні основи*. Київ: Видавництво ДАКККиМ.
- Лаба, О. (2011). Основні етапи розвитку електронного діловодства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 16–19.
- Лугова, Т., Черниш, В. (2017). *Військово-медична документація як складова галузевого документознавства*. Відновлено з <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/8467>.
- Матвієнко, О., Цивін, М. (2008). *Основи організації електронного документообігу*. Київ: Центр учбової літератури.
- Мельник, Н., Марковець, О. (2015). Електронні архіви, особливості їх функціонування. «Інформація, комунікація, суспільство 2015», Матеріали 4 Міжнародної наукової конференції (ICS-2015). Львів.
- Охріменко, Г. (2009). Основні принципи та проблеми впровадження електронного документообігу в організації. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Культура і соціальні комунікації*, 1, 300–307.
- Охріменко, Г. (2010). Реалізація функції реєстрації в системах електронного документообігу. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Культура і соціальні комунікації*, 2, 237–245.
- Пакула, О. (2010). Електронна документація в медичній установі. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики*, Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ.
- Палеха, Ю. (2017). *Загальне діловодство: теорія та практика керування документацією із загальних питань*. Київ: Ліра-К.

- Положення про веб-ресурси Верховної Ради України. № 699 19 травня 2015 р.* (2015). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699/15-%D1%80%D0%B3#Text>.
- Семенець, А., Ковалок, В. (2014). Про досвід впровадження системи електронного документообороту у медичному ВНЗ. *Медична інформатика та інженерія*, 3, 73–79.
- Соляник, А. (2000). *Документні потоки та масиви*. Харків: ХДАК.
- Філіппова, Н. (2019). *Документно-інформаційні ресурси медичної галузі України: теоретичний та прикладний аспекти НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. Київ.
- Шенгера, О., Марковець О. (2014). Інформаційне моделювання роботи канцелярії в органах державної влади. *«Інформаційні системи та мережі»: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 805, 426–434.
- Yarka, U., Myna, Zh., Peleschyshyn, O., Bilushchak, T. (2016). Modern information technologies of creating documents according to quality management standards based on ISO 9000. *Bulletin of NTU “KhPI”. Series: New solutions in modern technologies*, 42 (1214), 165–172.

References

- Asieiev, H. (2004). Modern document management: theory, structure, methods. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 5, 32–36. [In Ukrainian].
- Bezdrabko, V. (2008). Modern document science in Ukraine: concepts, prospects of development. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 6, 165–182. [In Ukrainian].
- Bilushchak, T., Kleputs, M. (2013). The role of information and communication technologies in the work of the management documentation service. *“Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo”*, Materials of the II International Scientific Conference (ICS-2013). Lviv-Slavske: Lviv Polytechnic Publishing House. [In Ukrainian].
- Bilushchak, T., Moskaliuk, Yu. (2012). Means of processing incoming correspondence at the enterprise using the office suite. *Naukovi zapysky. Seriiia “Kultura ta sotsialni komunikatsii”*, 3, 32–43. [In Ukrainian].
- Filippova, N. (2019). *Documentary and information resources of the medical industry of Ukraine: theoretical and applied aspects NAN Ukrainy, National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky*. Kyiv. [In Ukrainian].
- Havrysh, S. (2007). Office automation and electronic document management system. *Dovidnyk sekretaria ta ofis-menedzhera*, 2, 25–31. [In Ukrainian].
- Hovorukha, V., Dubel, O. (2013). Mechanization and automation of office processes. *Aktualni problem avtomatyzatsii ta informatsiinykh tekhnolohii*, 17, 3–8. [In Ukrainian].
- Kovtaniuk, Yu. (2012) Ways of development of modern electronic document management systems. *Dilovodstvo ta dokumentoobih*, 7, 12–21. [In Ukrainian].
- Kuleshov, S. (2005). *Documentation: History. Theoretical foundations*. Publishing house of National Academy of Management of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Laba, O. (2011). The main stages of development of electronic record keeping. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 16–19. [In Ukrainian].

- Luhova, T., Chernysh, V. (2017). *Military medical documentation as a component of branch document science*. Recovered from <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/8467>. [In Ukrainian].
- Matviienko, O., Tsyvin, M. (2008). *Fundamentals of electronic document management*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [In Ukrainian].
- Melnyk, N., Markovets, O. (2015). Electronic archives, features of their functioning. "Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2015", Proceedings of the 4th International Scientific Conference (ICS-2015). Lviv. [In Ukrainian].
- Okhrimenko, H. (2009). Basic principles and problems of electronic document management in the organization. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"]*. Series: *Kultura i sotsialni komunikatsii*, 1, 300–307. [In Ukrainian].
- Okhrimenko, H. (2010). Implementation of the registration function in electronic document management systems. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"]*. Series: *Kultura i sotsialni komunikatsii*, 2, 237–245. [In Ukrainian].
- Pakula, O. (2010). Electronic documentation in a medical institution. *Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiina diialnist: problem nauky, osvity, praktyky*, Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference. Kyiv. [In Ukrainian].
- Palekha, Yu. (2017). *General record keeping: theory and practice of document management on general issues*. Kyiv: Lira-K. [In Ukrainian].
- Polozhennia pro veb-resursy Verkhovnoi Rady Ukrainy № 699 19 of May 2015*. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/699/15-%D1%80%D0%B3#Text>. [In Ukrainian].
- Semenets, A., Kovalok, V. (2014). About the experience of implementing an electronic document management system in a medical university. *Medychna informatyka ta inzheneriia*, 3, 73–79. [In Ukrainian].
- Shenhera, O., Markovets, O. (2014). Information modeling of office work in public authorities. "Informatsiini systemy ta merezhi": *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, 805, 426–434. [In Ukrainian].
- Solianyuk, A. (2000). *Document flows and arrays*. Kharkiv: KhSAC. [In Ukrainian].
- Vakulich, M., Markovets, O. (2020). Use of electronic document management systems in the city council. *Proceedings of the 9th International Scientific Conference ICS-2020 (Lviv, May 21–23, 2020)*. [In Ukrainian].
- Yarka, U., Myna, Zh., Peleschyshyn, O., Bilushchak, T. (2016). Modern information technologies of creating documents according to quality management standards based on ISO 9000. *Bulletin of NTU "KhPI". Series: New solutions in modern technologies*, 42 (1214), 165–172. [In English].
- Zahoretska, O. (2012). Organization of office work and archival affairs in a medical institution. *Praktyka upravlinnia medychnym zakladom*, 2, 45–53. [In Ukrainian].
- Zolotarova, I., Butova, R. (2008). *Document automation*. Publishing house of Semyon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].

Розділ 4. Рецензії

Part 4. Reviews

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.059.12¹>

УДК 002.2+002.6+003

Ю. М. Столяров

головний науковий співробітник Російської державної бібліотеки, ФДБЗН «Науковий та видавничий центр “Наука”» РАН, головний науковий співробітник Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії

yn100@narod.ru

<https://orcid.org/0000-0002-9597-4275>

ПРО КОРИСТЬ ТОКСИЧНОЇ СТАТТІ Д. А. ЕЛЬЯШЕВИЧА «КНИГОЗНАВСТВО: ЖИТТЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ»

Завідувач кафедри медіалогії та літератури Санкт-Петербурзького державного інституту культури Д. А. Ельяшевич (Росія) опублікував розлогу статтю «Книгознавство: життя після смерті», у якій розглядає причини занепаду книгознавства. Приблизно третину його праці присвячено запереченню важливості документології для книгознавчої підготовки студентів, більше того, документології як наукового напрямку і предмета викладання. Автор висуває претензії і персонально автору цих рядків, котрого Д. А. Ельяшевич іменує засновником цієї дисципліни. Опублікована стаття розвиває тему причин занепаду книгознавства, водночас означуючи безвідносність випадів проти документології. Поділяю позитивну оцінку праць сучасних авторів: А. В. Маркової, М. В. Раца і К. Н. Костюка, вважаю справедливим докір сучасним книгознавцям, котрі здійснюють дослідження, не зважаючи на зарубіжну книгознавчу думку. Автором статті обстоюється конструктивна думка про те, що найперспективнішим шляхом розвитку книгознавства є не конфронтація, а співдружність з загальними дисциплінами: філософією, антропологією, документологією, медіалогією, культурологією, комунікативістикою.

Ключові слова: книгознавство, документологія, медіалогія, Д. А. Ельяшевич, Ю. М. Столяров.

Yu. Stoliarov

Chief Research Fellow Of The Russian State Library, FSBIS “Scientific and Publishing Center “Nauka”” of the Russian Academy of Sciences, chief researcher of the State Public Scientific and Technical Library of Russia

ABOUT THE BENEFITS OF A TOXIC ARTICLE BY D. A. ELIASHEVICH “BOOK STUDIES: LIFE AFTER DEATH”

Head of the Department of Medialogy and Literature of St. Petersburg State Institute of Culture D. A. Eliashevich (Russia) published a profound article “Book Studies: life after death”, which examines the causes of the decay

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

of book studies. About a third of his work is devoted to the denial of the importance of documentology for the book study training of students and, moreover, documentology as a scientific field and subject of teaching. The author also makes claims against the author of these lines, who was declared by D. A. Eliashevich to be the creator of this discipline. The published article develops the topic of the reasons of book science decline, while at the same time revealing the baselessness of attacks on documentology. We support a positive assessment of the works of modern authors: A. V. Markova, M. V. Rats, and K. N. Kostiuk. It is considered to be a fair rebuke to modern book critics who conduct researches without taking into account foreign book criticism. The author of the article defends the constructive idea that the most promising way of developing book studies is not confrontation, but cooperation with more general disciplines: philosophy, anthropology, documentology, medialogy, cultural studies, and communication studies.

Keywords: *book studies, documentology, medialogy, D. A. Eliashevich, Yu. N. Stoliarov.*

Стаття Д. А. Ельяшевича «Книгознавство: життя після смерті» вийшла друком відносно давно (Ельяшевич, 2018), але я, на жаль, дізнався про її існування лише наприкінці 2020 р. Можливо, причина полягає в тому, що вона не отримала відгуків у книгознавчому професійному середовищі. Оскільки матеріал принциповий і претендує на довгострокове значення, а книгознавство, на думку автора статті, хоча і в «потойбічному» світі, все ж існує, дозволю собі, хоча і з деяким запізненням, відгукнутися на нього.

У кожній праці, написаній зі знанням справи і до того ж у яскравій емоційній формі, завжди є пізнавальний момент. Тому спробую зосередитися головним чином на конструктивній частині розглянутого твору. Слід зазначити, що в ньому багато уваги приділяється негативному ставленню автора до документології, якою я з-поміж іншого займаюсь. Однак про неї сказано, що це абсолютна псевдонаука, методологічно безпорадна, що писати історію документа неможливо принципово, тощо. Що ж тут виправдовуватися... Хіба що зробити незначні уточнення для об'єктивно налаштованого читача.

Має рацію спочатку тезово викласти суть 26-сторінкової статті Д. А. Ельяшевича. Кризу книжкової справи, про яку постійно пишуть книгознавці, автор вважає вигаданою. Це відразу ставить під сумнів назву його статті (про яку ж смерть тут ідеться?). Якщо це лише гумор, тоді він доволі своєрідний. Із книгознавчої спадщини минулого визнаються окремі праці Н. Ф. Рубакіна, А. М. Лов'ягіна, А. І. Барсука, І. Є. Баренбаума, А. Е. Іоффе, В. С. Люблінського, Є. Л. Немировського та А. С. Мильнікова, оскільки всі вони визнавали комунікативну природу книги і книжкової справи. Основи семіотичних уявлень про книгу заклав М. Н. Куфаєв. З усіма цими іменами й оцінками я цілком солідарний.

Праці названих та інших авторів — засновників функціональної школи в книгознавстві — завершили, за словами автора, позитивний етап книгознавства, далі розпочалася його деградація. Якби його віднесли до тієї чи іншої загальногуманітарної дисципліни — культурології, комунікативістики, медіалогії або іншої, — воно б мало тенденцію до розвитку (це теж слушне судження). Але книгознавство пішло по шляху відокремлення і, зрештою, стало вигнанцем сучасної науки. «Втеча» книгознавства від науки розпочалась на межі 1970–1980-х рр. Можна назвати двох «винних», котрі завернули книгознавство з прогресивного шляху. Перший — підвищена увага до типологічного методу, який культивувала А. А. Беловицька і модифікували А. А. Гречихін та С. П. Омилянчук.

Працями цих авторів статус книгознавства ще хоча б якимось чином підтримувався. Однак «ситуація кардинальним чином змінилася, коли над світом зійшла зірка так званого документознавчого або «документологічного» книгознавства, вірніше, коли науку про книгу було просто підмінено “документологією”» (Ельяшевич, 2018, с. 64).

З цього місця і на подальших десяти сторінках автор знущається над документологією й над автором цих рядків, котрого він найменував її засновником (вдячний, сприймаю як вельми приємний для себе комплімент, однак задля істини зазначу, що фундатором і науки, і терміна — без лапок — є П. Отле (Отле, 2004). До речі, книгою він називав «умовний термін для позначення документів будь-якого виду») (там само).

Ступінь наукового рівня претензій продемонструю на одному з численних випадів. Д. А. Ельяшевич, пояснюючи виникнення стагнації в книгознавстві, повторює улюблену відмовку інших книгознавців: застій відбувся ніби через спроби підмінити його документознавством (у розумінні документологія — загальна теорія документа, оскільки предмет документознавства — лише управлінський документ). Відбулося це, за словами критика, «не лише у сфері науки, а й на інституціональному рівні, з широким застосуванням адміністративного ресурсу. За прикладами далеко ходити не треба: кафедра, яку очолював автор цих рядків (тобто Д. А. Ельяшевич), за свою довгу історію мала багато назв, але в них так чи інакше фігурувало книгознавство; з 2011 р. вона дістала назву кафедри «документознавства та інформаційної аналітики» (Ельяшевич, 2018, с. 66). Винен у цьому... Столяров! Який до Санкт-Петербурзького інституту адміністративного відношення ніколи не мав та й із Московського інституту культури перейшов до Російської академії наук ще у 2007 р. Адміністративний ресурс був ним (тобто мною) використаний як завідувачем кафедри бібліотечних фондів та каталогів і для реорганізації професійного курсу «Книгознавство та історія книги»

в «Документознавство» (там само). У зв'язку з цим Д. А. Ельяшевич порушує два питання — яким чином кафедра книгознавства стосується будь-яких видів документа і на якій підставі фондознавці вважають можливим відчувати себе господарями в книгознавчому будинку, не ними спорудженому?

Спочатку відповім на інсинуацію стосовно адміністративного ресурсу, хоча вдумливого читачеві і без того зрозуміло, що кафедра бібліотечних фондів та каталогів мала точно такий (тобто вельми скромний) адміністративний ресурс, що і кафедра книгознавства. І якщо її пропозицію щодо реорганізації навчального курсу було підтримано вченою радою, ректоратом і міністерством з підпорядкування, то справа явно не в її адміністративних можливостях. Якщо в Д. А. Ельяшевича виникло бажання докорити мені у використанні адміністративного ресурсу, йому краще було б звернутися до того періоду, коли я був про-ректором МДІК з наукової роботи, тобто до 1978–1987 рр. Наприкінці 1979 р. в інституті створено спеціалізовану вчену раду із захисту дисертацій під головуванням книгознавця А. Я. Черняка, яка здобула право розгляду дисертацій з книгознавства (у ті часи це була окрема спеціальність у Номенклатурі наукових спеціальностей). За роки свого існування в раді захищено майже 40 праць, переважно з історії книги та сучасного стану книгознавства. У 1980 р. в Московському державному інституті культури, уперше в історії вищої бібліотечної освіти в СРСР, створено самостійну кафедру книгознавства, виокремлену зі складу кафедри загальної бібліографії. Потім за нашим прикладом такі кафедри почали створювати й інші профільні інститути. На відміну від Санкт-Петербурзького інституту, у МДІКу ця кафедра зберегла власну назву до останнього дня свого існування. На святковому засіданні з приводу створення кафедри я висловив своє побажання, щоби новий підрозділ не обмежувався лише книгою, а дивився ширше — на всі види творів друку і писемності, а також ще далі — на документ у всьому його різноманітті.

Про всяк випадок зізнаюся ще в одному своєму «адміністративному ресурсі»: з 1985 р., тобто довше всіх інших, я є членом редакційної колегії головного теоретичного органу книгознавчої галузі — збірника «Книга. Исследование и материалы». Уже сорок шостий рік є членом редколегії, навіть після розгромної статті опонента, котрий презентує мене як головного душогуба книгознавства.

Тепер маю відповісти на поставлені моїм критиком запитання.

Перше: яким чином кафедри книгознавства стосуються будь-які види документів? Поки що, на жаль, вельми віддалено. А кому ж як не їм було б корисним, відштовхнувшись від предмета своєї дисципліни,

вийти на широке узагальнення, збагативши таким чином і власне книгознавство? Прикро, але, книгознавці повсюдно саботували вихід за межі того, що їм відомо, і продовжують свою неадекватну політику й донині. Вони змушено перейменували курс, однак фактично залишили його без змін — щоб у цьому впевнитися, достатньо взяти в руки і перегорнути двотомний підручник «Документоведение» (Санкт-Петербург, 2013, 2014).

Друге запитання: на якій підставі фондознавці вважають допустимим відчувати себе господарями в книгознавчому будинку, не ними спорудженому? Відповідь: на повній і найбезпосереднішій, якщо під книгознавчим будинком розуміти книгознавство як навчальну дисципліну. На більше фондознавці ніколи не претендували і, отже, до деградації книгознавства не причетні. Що ж стосується структури й наповнення навчального плану на бібліотечних факультетах, то відповідь на поставлене запитання процитував сам Д. А. Ельяшевич кількома рядками вище означеного запитання: «Щоби бібліотекар-бібліограф вищої кваліфікації був готовий працювати з будь-якими видами документів», а не лише з книгами (Столяров, 2008).

Фондознавці, висуваючи свою пропозицію, виходили з того, що курс книгознавство на бібліотечних факультетах має статус загальнопрофесійного. Спеціальним він є на книгознавчих факультетах. У зв'язку з обмеженістю навчальних годин читати лише книгознавство, а фактично лише «Історію книги», та не стільки книги, скільки видавництва — недозволена розкіш у ситуації, коли у фонди бібліотек бурхливим потоком ринули все нові й нові види документів, навіть технотронні. Кому як не загальнопрофесійній кафедрі і розробити це, базуючись на багатовіковому досвіді розвитку книгознавства, загальних положень, що стосуються будь-яких видів документів, а не лише книги. Такий підхід збагатив би і саме книгознавство ширшим поглядом на свій предмет. Ми виходили з конкретних потреб бібліотечної практики, для якої готували випускників спеціальні кафедри. Загальнопрофесійні кафедри зобов'язані зважати на їхні потреби. Водночас наші пропозиції були сформульовані таким чином, щоби зберегти якомога більше напрацювань колег-книгознавців.

Широку загальнопрофесійну документологічну підготовку було б доцільно, на моє переконання, надавати студентам усіх галузей, які мають справу з документами свого профілю. Відповідно до такого розуміння співвідношення загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, я свого часу підтримав кафедру книгознавства МДІК, коли вона ввела загальнопрофесійний курс «Книгознавство та історія книги» на нововведеній спеціальності «Музеєзнавство та охорона пам'яток» (1991). Спеціальним же на кафедрі музеєзнавства напрошується курс

«Книжкові пам'ятки». Звісно, що тоді нікому не спало на думку звинувачувати книгознавців у тому, що вони буцімто підмінили своєю наукою музеєзнавство.

У відчайдушному відторгненні Д. А. Ельяшевичем усього пов'язаного з документологією, він звертає увагу на виникнення терміна «документокнигознавство», дійсно тавтологічного. Дізнатись би тепер ім'я того, хто його запропонував.

Оскільки документологія — «це та ілюзія, у якій немає майбутнього» (Ельяшевич, 2018, с. 71), перш ніж її поховати остаточно, й таким чином, щоб вона, на відміну від книгознавства, більше не ожила, Д. А. Ельяшевичу доведеться спочатку відмінити федеральний закон «Об обязательном экземпляре документов». Слід списати в архів і державний стандарт (рос. «ГОСТ») 7.0.60-2020 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Издания. Основные виды. Термины и определения», де вихідний термін «видання» визначається як «документ, призначений для поширення інформації, яка в ньому міститься, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, самостійно оформлений, доповнений нормативними приписами щодо вихідних відомостей, які дозволяють однозначно ідентифікувати його в документально-інформаційному середовищі». У примітці подано роз'яснення того, що розуміється в стандарті під документом (ГОСТ Р 7.0.60-2020).

Оскільки досягнути на Закон і Державний стандарт для Д. А. Ельяшевича буде складно, можна розпочати з простішого: негайно відректись від вузівського двотомного підручника «Документоведение» (2013, 2014) обсягом 50 др. арк., де Д. А. Ельяшевич є редактором та одним з авторів другої частини, після цього піддати цей підручник забуттю. Така акція з усіх точок зору була б слушною: документологію (документознавство) цей підручник зачіпає лише почасти і більше в першій частині, а друга навіть за назвою «ничтоже сумняшеся однозначно вписывает Книговедение и Историю книги в Документоведение» (Ельяшевич, 2014). Якщо ж підручник «Документоведение» залишити в нинішньому стані, Д. А. Ельяшевич уподібниться до гоголівської унтер-офіцерської дружини Іванової, котра сама себе відшмагала.

Продовжуємо читати багатосторінкову статтю Д. А. Ельяшевича. Попри знищення книгознавства документознавством, перше, виявляється, в останні 15 років «почало активно розвиватися на обширах вітчизняної філософії, комунікативістики, антропології, медіалогії (Ельяшевич, 2018, с. 72). Отже, у 2003 р. воно, слава Богу, воскресло. І наприкінці статті Д. А. Ельяшевич викладає свої міркування щодо того, що можна й потрібно зробити, щоби «побачити ранкову зорю після

довгої ночі» (Ельяшевич, 2018, с. 74). Те, що книгознавство розвивається на чужих наукових «галявинах», нині його влаштовує, претензії на підміну він висуває лише документології. Коли Д. А. Ельяшевич свого часу очолював кафедру документознавства, саме воно, за його словами, підмінило собою книгознавство. Тепер автор означеної статті очолює кафедру медіалогії. Хвилююсь, як тепер живе книгознавство, чи не підмінила його собою медіалогія?

Після огляду суперечливого матеріалу Д. А. Ельяшевича можна розпочати реалізацію означеного в моїй праці завдання: ще раз окреслити конструктивні моменти статті.

Повністю поділяю занепокоєння автора сучасним станом книгознавства. Уважаю доцільним позначити його больові точки, здійснити оцінку внеску всіх згаданих у статті авторів. Особливо імponує позитивна оцінка праць сучасних авторів: В. А. Маркової, М. В. Раца і К. Н. Костюка. Справедливою є заувага, згідно з якою сучасні книгознавці ведуть дослідження, не зважаючи на зарубіжну книгознавчу думку — з поправкою на те, що книгознавчі зв'язки принаймні з Польщею і Болгарією ще зберігаються. Однак справедливість вимагає, щоб цю заввагу Д. А. Ельяшевич адресував і собі: де ж його книгознавчі публікації, у яких він би поширював ідеї провідних західних колег-книгознавців, полемізуючи чи поділяючи їхні ідеї? Навіть на сторінках відносно нещодавно надрукованого за його авторства та редакторства вузівського підручника з книгознавства (а саме другої частини згаданого вище «Документоведення») жодного з таких авторів не названо, не говорячи вже про розкриття й аналіз їхніх поглядів та ідей.

Прийнятною є також і найдорожча для Д. А. Ельяшевича ідея: студіювати книгознавчі проблеми, базуючись на медіалогічному тлумаченні книгознавства. Вона дійсно може надати книгознавству багато нового, сучасного. Зокрема, у документології давно відоме поняття медійного (медіадокумента) і навіть мультимедійного документа. Чому не сприйняти б його як медіалогією, так і книгознавством. З іншого боку, можливо, є прийнятним надати нового смислу поняттю медіуму і вважати ним книгу (Ельяшевич, 2018, с. 76). Взагалі за словом «медіум» закріпилися інші значення — це: 1) посередник між людьми і «світом духів», 2) людина, здатна до надчутливого сприйняття, 3) середній регістр жіночого співочого голосу, 4) пасивний стан (у граматиці) (Захаренко, Комарова, Нечаєва, 2003). Науці синонімія протипоказана, але медіалогія лише стає на ноги і їй поки що бракує напрацювань, щоб запропонувати власний термін. Тому можна погодитися й на п'яте значення такого важливого для неї терміна. Однак не слід протиставляти медіалогічний підхід іншим — системно-типологічному (функціональному), ноокомунікологічному, документологічному й іншим, тому що кожний із них здатний

методологічно збагатити книгознавство. Те, як вони сполучаються між собою, легко продемонструвати на прикладі документології та медіалогії. Медіалогія як наука, за словами Д. А. Ельяшевича, вивчає процес передання повідомлень, і книга — один з таких каналів, що поєднує текст і фізичну природу, має властивість змінюватися (Ельяшевич, 2018, с. 76). Документологія повністю визнає таке розуміння, у її поняттях йдеться про семантичну (найголовнішу) і матеріальну складові документа. Документологія розвивається далі: їй відомі й інші складові документа, які корисно знати при медіалогічному підході. Медіалогія вивчає специфіку документа в динаміці; документологія цю обставину визнає поки що без глибинного опрацювання, лише під час обґрунтування сутності документа. Напрацювання медіалогії можуть бути надзвичайно корисними документології, а симбіоз цих дисциплін здатний значно просунути вперед уявлення про сутність і функції документа, а отже, і книги як одного з часткових випадків документа. Багато що в медіалогії співпадає з положеннями ноокомунікології, як їх тлумачить Г. М. Швецова-Водка (Швецова-Водка, 2010). Медіалогія може суттєво збагатити теоретичні положення теорії й історії Бібліологоса, який успішно розробляється А. В. Соколовим.

Інакше кажучи, замість нав'язуваної штучної конфронтації з усіх точок зору раціональніше взяти курс на співпрацю, поважно ставлячись до прихильників різних підходів. Це дозволить успішно і продуктивно жити й діяти в цьому житті, а що буде потім — побачимо, коли мине певний час.

Список посилань

- ГОСТ Р 7.0.60-2020 Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Издания. Основные виды. Термины и определения. Восстановлено из https://allgosts.ru/01/120/gost_r_7.0.60-2020.
- Захаренко, Е. Н., Комарова, Л. Н., Нечаева, И. В. (2003). *Новый словарь иностранных слов*. (с. 386). Москва: Азбуковник.
- Отле, П. (2004). Библиология, или Документология. *Библиотека, библиография, документация: избранные труды пионера информатики*. (с. 196). Москва: ФАИР-ПРЕСС, Пашков дом.
- Столяров, Ю. Н. (2008). О документологической подготовке бакалавров документно-коммуникационного профиля. *Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств*, 3, 13–26.
- Швецова-Водка, Г. Н. (2010). *Документ в свете ноокоммуникологии*. Москва: Литера.
- Ельяшевич, Д. А. (2018). Книговедение: жизнь после смерти. *Книга и книжное дело в XIX–XXI веке*, Материалы международной научной конференции «XX Смирдинские чтения» 26–27 апреля 2018 г., Санкт-Петербург. (с. 55–81). Санкт-Петербургский государственный институт культуры.

- Гордукалова, Г. Ф., Захарчук, Т. В., Плешкевич, Е. А. (2013). *Документоведение. Часть 1. Общее документоведение: учебник*. Санкт-Петербург: Профессия.
- Эльясевич, Д. А. (Ред.). (2014). *Документоведение. Часть 2. Книговедение и история книги: учебник*. Санкт-Петербург: Профессия.

References

- GOST R 7.0.60-2020 *Sistema standartov po informatsii, bibliotechnomu i izdatel'skomu delu. Izdaniya. Osnovnye vidy. Terminy i opredeleniya*. Retrieved from https://allgosts.ru/01/120/gost_r_7.0.60-2020. [In Russian].
- Zakharenko, E. N., Komarova, L. N., Nechaeva, I. V. (2003). *New Dictionary of Foreign Words*. (p. 386). Moscow: Azbukovnik. [In Russian].
- Otle, P. (2004). *Bibliology, or Documentology. Biblioteka, bibliografiya, dokumentatsiya: selected works of a pioneer of computer science*. (p. 196). Moscow: FAIR-PRESS, Pashkov dom. [In Russian].
- Stoliarov, Yu. N. (2008). On the documentary training of bachelors of the documentary and communication profile. *Vestnik Chelyabinskoy gosudarstvennoy akademii kul'tury i iskusstv*, 3, 13–26. [In Russian].
- Shvetsova-Vodka, G. N. (2010). *Document in the light of noocommunicology*. Moscow: Litera. [In Russian].
- Eliashevich, D. A. (2018). Book Science: Life After Death. *Kniga i knizhnoe delo v XIX–XXI veke*, Materials of the international scientific conference “XX Smirdin readings” April 26-27, 2018, St. Petersburg. (p. 55–81). St. Petersburg State Institute of Culture. [In Russian].
- Gordukalova, G. F., Zakharchuk, T. V., Pleshkevich, E. A. (2013). *Documentation. Part 1. General records management: manual*. St. Petersburg: Professiya. [In Russian].
- Eliashevich, D. A. (Ed.). (2014). *Document management. Part 2. Book science and history of the book: textbook*. St. Petersburg: Professiya. [In Russian].

Надійшла до редколегії 25.01.2021

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ ДЛЯ НАУКОВИХ ЗБІРНИКІВ ТА УМОВИ ЇХ ОПУБЛІКУВАННЯ

Статті, які подаються до публікації в збірнику, приймаються українською та англійською мовами, готуються автором у двох форматах: надрукований на принтері текст і текстовий файл у форматі «.doc», «.rtf» на електронному носіїві (USB-накопичувач «флешка») або надсилаються електронною поштою.

Зміст має відповідати профілю збірника.

Рукопис подається в 1 примірнику, надрукованому на папері з однієї сторони аркуша (формат А4).

Обсяг статті зі списком літератури має щонайменше становити 0,5 друк. арк., тобто 12 стор. тексту, надрукованого через 1,5 інтервали. Розмір шрифту — 14. Шрифт «Times». Береги по 20 мм.

У текстовому файлі таблиці та формули виконуються інструментами MS Word. Схеми, графіки, ілюстрації тощо — у форматі сторінки А5. Ілюстрації подаються також окремими файлами у форматах «.jpg» або «.tif», з роздільною здатністю не нижче 300 dpi. У збірнику друкуються монохромні ілюстрації, кольорові рисунки — на сайті.

На першій сторінці статті зазначають індекс УДК, обов'язково: **e-mail-адресу, номер ORCID** (по лівому краю), **ініціали та прізвище автора** в називному відмінку (з нового рядка по правому краю), **науковий ступінь, учене звання, посаду, повну назву організації**, де працює автор, **місто, країну**. Для статей, написаних *українською мовою*, на наступних рядках — назву статті, анотацію, ключові слова. Далі надають відомості про автора, назву статті, анотацію й ключові слова *англійською мовою*. Анотація українською мовою має бути обсягом 800–900 знаків. Анотація англійською мовою обсягом 1800–2300 знаків надається згідно з вимогами наукометричних систем як структурований реферат, містить такі елементи: актуальність теми, мету, методологію, результати, новизну, практичне значення, висновки. До *англомовних статей* надається анотація українською мовою обсягом 1800–2300 знаків разом з ключовими словами.

Основний текст статті повинен мати такі необхідні елементи: постановку проблеми, аналіз останніх досліджень та публікацій, мету статті, виклад основного матеріалу дослідження, висновки, перспективи подальших досліджень. Заголовки підрозділів статті виділяються жирним шрифтом.

Прикінцевий **список посилань** має бути оформлений відповідно до міжнародного стандарту **APA Style**. Список може містити тільки назви праць, на які посилається автор. Рекомендовані списки, переліки тощо

можуть бути оформлені як додаток (значні за обсягом) чи згадуватися в зносках як уточнення. Назви праць у прикінцевому списку впорядковуються за абеткою. Блок **references** наводиться після списку посилань для введення публікацій до наукового обігу та їх коректного індексування наукометричними системами. З цією метою список посилань перекладається англійською мовою, цитування також слід оформити за міжнародними стандартами. Якщо наукова публікація, на яку посилається автор, має ідентифікатор DOI, його треба зазначити в кінці опису праці.

Статті підлягають редагуванню.

Подані до редколегії збірника статті обов'язково рецензуються членами редакційної колегії або зовнішніми незалежними експертами.

Рукопис авторові не повертається. Умови опублікування платні. Якщо автор не дотримуватиме хоча б одного правила оформлення, стаття не публікуватиметься.

Додаткова інформація розміщена на вебсайті збірника:

<http://v-khsac.in.ua>

Наукове видання
Scientific edition

Вісник Харківської державної академії культури
Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture

Збірник наукових праць
Scientific Journal

Випуск 59
Issue 59

Редактори:
А. А. Троян
Г. С. Положий

Редактор англ. текстів
В. О. Афанасьєв

Комп'ютерна верстка
І. Г. Колесник

Підписано до друку 21.06.2021 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 8,14. Обл.-вид. арк. 9,18. Наклад 500 пр. Зам. №

Адреса редакції:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000